

HISTORISK
MATERIALISME

RØDE FANE

Nr. 1-85 Kr. 26,-

Tidsskrift for kommunistisk teori og debatt

PROLETAREN BLIR
INTELLEKTUELL

STALIN

Tradisjonen med å hente fram løsevitne sitater har vi stor sans for. Derfor et av Mao om Stalin: «Når man studerer marxisme er det meget farlig hvis man ikke er i besittelse av dristighet. Stalin gikk også ut fra denne holdninga, men han falt noe av på den.»

JENS BJØRNEBOE

Jens Bjørneboe har vært et hett navn i høst. Media konkurrerer om å få de mest intime sidene ved forfatterens privatliv på trykk. Haagen Ringnes har latt seg bruke i denne smakløse kappestriden. I

et ekkelt Dagblad-opp-slag bringer han videre «off the record»-opplysninger om Jens Bjørneboe. Haagen Ringnes har intervjuet Bjørneboe og synes derfor han kan tillate seg det meste. I en sladrende, «vennskapelig», pludrende stil får vi vite «sannheten» om Jens Bjørneboe. Bjørneboe ga sånne folk svar på tiltale mens han levde. I sine «Ti bud til en ung mann som vil frem i verden» heter det:

I: Det første bud er ganske lett./De som er flest, har alltid rett.

II: Tenk alltid på hva folk vil si./Og ta den sterkeste parti.

III: Og tviler du, så hold deg taus/til du ser *hvem* som får applaus.

IV: Følg ingen altfor høye krav./Men si hva du har *fordel* av.

VI: Si alle hva de gjerne hører./Gå stille gjennom alle dører.

(For sannhet bringer sorg og nød./mens daglig løgn gir daglig brød.)

VII: Gå aldri oppreist. Snik deg frem./Og gjør deg varm i alle hjem.

VIII: Husk: *Ingen mann kan roses nok*./Slik bygger man en venneflokk. (Og i et brødreparadis/har du din beste livs-polis.)

IX: Av sladder husker du hvert ord/til bruk i neste sjefskontor.

(Men ingen taktfull sjel forteller/et ord til ham som ryktet gjelder!)

X: Hvis siste bud blir respektert,/da er din framtid garantert: Følg dristig *med* i kamp mot troll./— men *vis fornuftig måtehold*!/Skrid tappert frem i livets strid, /— *én time forut for din tid*!

BILDET SOM VÅPEN

Det svenske tidsskriftet «Folket i Bild» har kommet med et nummer som er viet politisk karikaturtegning. «Vrångbilder» har de satt som tittel. Der har de funnet fram en

Folket i Bild

KULTURFRONT

VRÅNGBILDER

omtale av den kjente norske maleren Reidar Aulie fra «Den bakvendte familiebooka». Reidar Aulie er kjent for sin sosiale kunst (og utsmykning av rådhuset i Oslo). Han ble professor og rektor ved Statens Kunstakademi. Til tross for at Aulie tok opp motiver fra arbeiderklassens liv var det alltid noe ufarlig over Aulies kunst. Han var arbeiderkunstner i tradisjonen fra Oscar Braaten. I den bakvendte familiebooka står det: «Reidar Aulie har i sitt virke gjort seg til en energisk talsmann for såkalt sosial kunst. Hans kunstneriske produksjon som omfatter ca. 500 malerier, er i sin helhet innkjøpt av direktør J.M. Sejersted Bødtker. Aulies idé: gjennom bildende kunst å oppflamme de eiendomsløse masser til forøket innsats i klassekampen, kan hittil (september 1955) ikke sies å være virkeliggjort i utslagsgivende monn, idet direktør Bødtker ennå

ikke har tatt sitt medlemskap i Oslo Høyre opp til kritisk vurdering.» Vi får føye til at Aulie likevel kan ha oppnådd noe med sin kunst: Direktør Bødtkers eldste sønn er en framstående RV-er i Bærum utenfor Oslo.

HISTORISK MATERIALISME

Røde Fane 5/84 hadde hovedtema om historisk materialisme. Debatten er fulgt opp i Klassekampen. I dette nummer av Røde Fane fortsetter diskusjonen. «Materialisten» har også tatt opp dette emnet. I sitt siste nummer har tidsskriftet to interessante artikler av

Materialisten

Historisk materialisme

Per Lund om den materialistiske historieoppfatninga. I den ene tar han opp overgangen mellom føydalisme og kapitalisme, og i den andre argumenterer han mot at produktivkraftene er hoveddrivkraft i samfunnet.

DEAD-LINE FOR RØDE FANE 1985

NR. 3 — 4/3
NR. 4 — 6/5
NR. 5 — 5/8
NR. 6 — 23/9

Forsidebildet: SAMFOTO

RØDE FANE

INNHold

Klipp og kommentarer	s. 2
Innhold	s. 3

LEDER:	s. 4
--------------	------

KLASSER OG REVOLUSJON:	s. 5
Nye klasser — ny revolusjon?, av Roar Brobekk	s. 6

KINA: Samtaler om Kinas partihistorie, av Pål Steigan	s. 20
---	-------

KVINNER: De usynlige, av Ingeborg Heiestad	s. 26
---	-------

DEBATT: Historisk materialisme, av Gunnar Jørgen Furehaug	s. 32
Kjønn og kapital, av Vera Lind	s. 38

ANMELDELSER: Fra Stalins Sovjet, av Jens A. Christophersen	s. 42
Høyres historie, av Terje Valen	s. 46

GAMLE NUMRE AV RØDE FANE 1979 — 1984 ...	s. 50
--	-------

HVA VIL FRAMTIDA BRINGE?

Røde Fane retter søkelyset mot endringene som er i ferd med å skje i klassestrukturen. Industriarbeiderklassen er på rask tilbakegang. En ny arbeiderklasse vokser fram. Men også toppsjiktet i staten og næringslivet har forandret seg. Vi har fått nomenklaturen og «YAP»ene (Young Advancing Professionals). Men øker mulighetene for revolusjon og sosialisme?

Side 5

HISTORISK MATERIALISME

Gunnar Jørgen Furehaug kritiserer på debattsidene Simonsen/Grimstad/

Braanens artikkel om den historiske materialismen i Røde Fane 5/84. Furehaug mener det ikke er klassekamp og endringer i produksjonsforholda som kan forklare kapitalismens framvekst i Vest-Europa. Han legger større vekt på handelsrevolusjonen på 1500-tallet.

Side 32

STALINS SOVJET

Jens A. Christophersen (bildet) anmelder Egil Fossums bok «Fra Stalins Sovjet». Han mener Fossum ikke er skarp nok i kritikken av henrettelsene og fengslingene i Sovjet i tredivetårene. Christophersen er heller ikke enig i å bruke betegnelsen «borgerskap» på den herskende klassen i Sovjet.

Side 42

RØDE FANE

Utgitt av
Arbeidernes Kommunistparti
(marxist-leninistene)

Nr. 1 — 1985 — 14. årg.

ABONNEMENT: 145 kr. pr. år

Bestill fra:
Røde Fanes distribusjon,
Boks 83 Bryn, Oslo 6.

ISSN 0332-7892

Adresse redaksjonen:
Postboks 6875
St. Olavs plass
0130 Oslo 1
Postgiro nr. 2 20 84 78.
Telefon: (02) 11 45 73

Redaktør og ansvarlig utgiver:
Bjørge Braanen
Trykt hos A/S Duplotrykk

OMVURDERINGER

Det er tid for omvurderinger. Nå mener viktige deler av borgerskapet og det intellektuelle establishment at tiden er inne for å rehabilitere appeasementpolitikken. Chamberlain og München 1938 har for ettertida blitt stående som symbolet for denne politikken nederlag. Chamberlain var villig til å overlate nasjonene i Tysklands nærhet til Det tredje riket.

Han mente at freden kunne sikre ved å vise forståelse og velvilje i forhold til Tyskland. Tanken var at Hitler ville slå seg til ro når hans krav var innfridd. Non-intervensjonspolitikken i den spanske borgerkrigen og ofringen av Tsjekkoslovakia i 1938 var en logisk følge av denne tankegangen. Men appeasementpolitikken førte ikke til den freden den var ment å tjene. Hitler lot seg ikke stoppe ved hjelp av innrømmelser.

Tanken om at aggressive stormakter måtte møtes med forståelse, velvilje og imøtekommenhet hadde sine talsmenn i alle europeiske land. Utenriksminister Halvdan Koht sto for dette synet i Norge. Å lese Kohts uttalelser etter hans reiser i førkrigs-Europa er illustrerende. Koht besøker Tsjekkoslovakia og blir trist når han oppdager at regjeringen der i første rekke er opptatt av hvordan den kan forsvare sin egen nasjonale uavhengighet.

Koht mente dette vitnet om en trangsynt og egoistisk holdning. Når Koht møter den russiske utenriksledelsen bretter de ut Europa-kartet for den målløse norske utenriksminister. Utenriksminister Litvinov forklarer hvordan russerne ser den internasjonale situasjonen og risser opp Hitlers eks-pansjonsplaner. Koht blir på nytt sørgmodig. Når nasjonene vokter på hverandre i stedet for å møtes i

åpne og tillitsfulle samtaler hadde freden små sjanser, mente Halvdan Koht.

Nå sies det at München 1938 egentlig dreide seg om en nasjons — Sudet-Tysklands — sjølråderett. Chamberlain var demokraten som ønsket å imøtekomme sudet-

tyskernes rettmessige krav om å bli en del av det stortyske riket. Churchill, Stalin og alle som protesterte var anti-demokrater og motstandere av nasjonenes selvbestemmelsesrett. I Norge må Koht og Nygaardsvold rehabiliteres. Nygaardsvold-regjeringen spilte en «heroisk» rolle i april dagene 1940, heter det i det nye bindet om Norge i krig.

Det heter nå at appeasement-politikkerne gjorde det eneste mulige. Kritikken mot ofringen av Etiopia, Spania og Tsjekkoslovakia er urealistisk og moralistisk. Årsaken til at borgerligheten nå har behov for å omskrive mellomkrigstidas historie skyldes ikke at forskerne har fått fram nytt og ukjent materiale. Årsaken til omvurderingene er åpenlys. Norge skal gjøres tilpasningsdyktig i kommende bikkjeslagsmål om verdensherredømmet. Nå legges det ideologiske grunnlaget.

ML-bevegelsen er en del av en tradisjonsom sto i mot setning til appeasement-politikken i tredve-åra. Vi står i tradisjonen fra de frivillige som dro til Spania, til kommunistene som ønsket å skape breie internasjonale allianser mot Hitler-Tyskland og med de radikale i Arbeiderpartiet som hadde brutt med pasifismen. Kampen om appeasement-politikken er på nytt stilt på dagsorden.

NÅR

ARBEIDEREN KASTER KJELEDRESSEN

Arbeiderklassen blir mindre og mindre lik seg sjøl. Den gamle industriarbeideren er i ferd med å forsvinne. I steden vokser det fram en ny arbeider — uten hjelm og kjeledress. Røde Fane retter søkelyset mot disse endringene. Vi stiller spørsmålet: — Hvilke muligheter for revolusjon og sosialisme skaper denne utviklinga? Artikkelen «Nye klasser — ny revolusjon?» i dette Røde Fane, bør sees som en oppfølging av Jon Ivar Elstads og Sigurd Allerns artikler om «Den nye klassestrukturen i Røde Fane 1/84.

BLA OM

NYE KLASSER – NY REVOLUSJON?

Den første generasjonen sosialistiske revolusjoner hører til kapitalismens første industrialiseringsfase. De gamle klassene som gikk under sto i fremste rekke. Men klassene har endra seg mye siden Marx. Den teknologiske revolusjonen legger nå grunnlaget for andre generasjon sosialistiske revolusjoner. Den mest revolusjonære klassen vil på nytt være den som støtes ut av produksjonen — den tradisjonelle arbeiderklassen. Dersom den gamle arbeiderklassen evner å forene seg med de nye klassene kan sosialismen settes på dagsorden.

Av Roar Brobekk

Alle sosialistiske revolusjoner til nå har skjedd i brytningsperioden mellom den unge framvoksende industrielle kapitalismen og førkapitalistiske produksjonsforhold. Det vi kan kalle Marx sin epoke omfatta den europeiske revolusjonen i 1848 og Pariserkommunen i 1871. Dette er perioden da de mest utvikla kapitalistiske landa sto i sentrum for begivenhetene.

I og med Lenins epoke endra dette seg. Den første seierrike sosialistiske revolusjonen inntraff i det relativt tilbakeleggende Tsar-Russland. Men fortsatt var industriarbeiderklassen en sentral aktør. Lenins epoke kan vi si tok slutt med revo-

lusjonsforsøkene i Tyskland rundt 1920 og den spanske borgerkrigen på 30-tallet.

I 1949 kom den nye store forskyvinga i og med sosialismens seier i Kina. Dette innleda Maos epoke. Den sosialistiske revolusjonens tyngdepunkt var flytta vekk, ikke bare fra de mest framskredne industrilanda, men fra de kapitalistiske industrilanda overhodet. Det nye tyngdepunktet ligger i forholdsvis tilbakeleggende, tildels halvkoloniale og halvføydale land som er undertrykt av imperialismen. Maos epoke er enda ikke slutt.

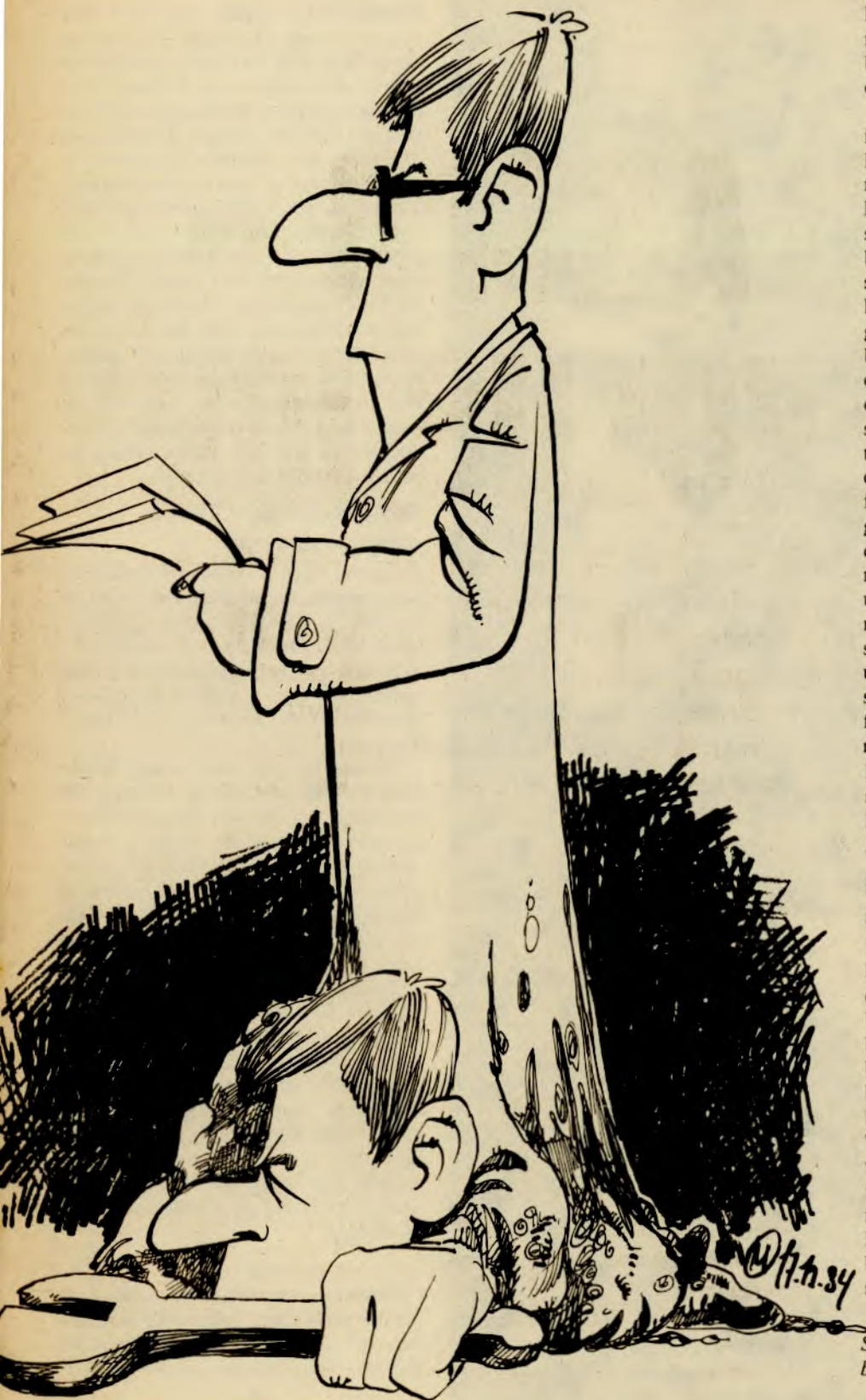
Første generasjon sosialistiske revolusjoner og industrialiseringa

De klassemessige og sosiale motsigelsene er aldri like i to revolusjoner. Men 150 års erfaringer må kunne si oss noe om fel-

lestrekka. Jeg vil hevde at alle sosialistiske revolusjoner til nå hører hjemme i en slags første generasjon knytta til den kapitalistiske industrialiseringa. Kapitalismens industrialiserende epoke skjerper viktige motsigelser, og fører derfor til opprørske tanker. Hvilke motsigelser dreier dette seg om? Jeg kan se to forhold som jeg mener hører med i forklaringa.

For det første den åpne og brutale utbyttinga av den menneskelige arbeidskrafta. Det Marx kalte metoden med absolutt utbytting. Det innebærer at lønnningene presses ned slik at de bare rekker til den mest kummerlige tilværelse, og at arbeidstida utvides helt til grensa for hva et menneske overhodet kan tåle. All kapitalistisk produksjon fødes under slike for-

KLASSER OG REVOLUSJON

hold. Maskineri og industrialisering kommer først når den direkte og brutale utbyttinga ikke kan tilfredsstille markedene og den økende konkurransen.

For det andre, og dette er det viktigste, industrialiseringa er den epoken hvor klassene som produserer på den gamle måten knuses. Flertallet av folket mister levebrødet sitt i denne historiske prosessen. Det de får i stedet er ofte bare tilbudet om å gå inn i den nyoppretta industrielle reservearmeen. Dette er en epoke hvor det går en stadig strøm av overflødige fra landsbygda inn til byene. I byene blir de som driver håndverksmessig produksjon ruinert i store antall. Og i den desperate kampen mot undergang, presses store grupper ned i kår som er under tidas eksistensminimum. Ikke minst gjelder dette arbeiderne i den gamle manufakturen og hjemmeindustrien - slike greiner som var bygd på maksimal rovdrift på arbeidskrafta. Konkurransen fra maskinene gjør at arbeidsdagen presses utover sine fysiske grenser og lønna havner under minimum. Presset fra klassene som går under, dikterer også kára til den unge industriarbeiderklassen. Slik sett skapes en historisk situasjon som ikke folket kan leve videre med, og en unik mulighet for en historisk koalisjon av klassene som går under og den nye industriarbeiderklassen. Denne koalisjonen har skapt den første generasjonen sosia-listiske revolusjoner.

De gamle klassen gjør revolusjon

Hvis vi går til historia for å se etter hvilken rolle klassene som går under har spilt er det ikke vanskelig å finne eksempler. Under revolusjonen i 1848 var det småborgerskapet og de håndverksmessige arbeiderne som stormet til barrikadene. Arbeiderne i Marx sitt Kommunistenes Forbund var håndverkere. I den norske Thranitterbevegelsen som oppsto i kjølvannet på 1848 var det husmenn og noen få håndverkere som dro lasset. Under den russiske revolusjonen spilte den gamle håndverkspregete arbeiderklassen (fagarbeiderne) på mange måter en fortropp-rolle. Deres maktbasis var den gamle

Som en Fugl Fønix stiger den gamle arbeideren opp av ruinene.

produksjonsteknologien som var i ferd med å forsvinne. I kampen for å bevare sin posisjon gikk de i spissen for organisering, og da deres kamp ble forent med de nyproletariserte bønder oppsto en kraft som var sterk nok til å gripe statsmakta. Den vanligste forklaringa på den spesielle radikaliseringa av den norske arbeiderklassen og den revolusjonære retningas seier i DNA i 1918, er den sterke industrialiseringa fra 1905-1916 som brakte store nye grupper inn i arbeiderklassen. Og i alle revolusjoner i den tredje verden har bondemassene spilt en avgjørende rolle. Der har bønder blitt drevet til revolusjon, dels av motsigelser som hører til den føydale tidsalderen, men også av presset på jordbruksbefolkninga fra imperialismen gjennom konkurransen fra moderne produksjonsmetoder.

Store endringer i klasse-sammensetninga

I løpet av noen generasjoner flytta altså den sosialistiske revolusjonens spydspiss seg fra de mest framskredne industri-landa til de tilbakeliggende områdene. I brorparten av vårt århundre har kapitalismen sittet trygt i sadelen i Vesten — til tross for kriser, kriger og store klassekamper.

Denne, historisk sett, korte epoken med vekst og velstand, er det materielle grunnlaget for den revolusjonære bevegelsens tilbakeslag i Vesten. Sosialdemokratiet seira i arbeiderbevegelsen, og erklærte — berusa av velferd — at de hadde kurert kapitalismens hang til kriser. Kommunismen ble regna som en død hund innenlands.

Den økonomiske krisa har det siste tiåret rysta sosialdemokratiets verdensbilde om vekst og velferd i grunnvollene. Men «kommunismens spøkelse» kan ikke gjenoppsøke Europa hvis ikke marxistene forstår de djupe endringene som har skjedd siden Kapitalen og Manifestet ble skrevet. I resten av artikkelen vil jeg komme med synspunkter på disse endringene utfra utviklinga av klassene i land som Norge.

Arbeiderklassens bidrag til produksjonen krever stadig mer intellektuelle kunnskaper, skriver Roar Brobekk. Bildet er fra Kværner Brug i Oslo. FOTO: BERNT EIDE

Hva er så den viktigste endringa som har skjedd med klassene i de utvikla kapitalistiske landa? Primærnæringene (jordbruk/fiske osv) har gått tilbake, sekundærnæringene (industri osv.) har holdt stillinga i midten, mens tertiærnæringene (tjenesteyting osv.) har vokst eksplosjonsarta.

Arbeiderklassen

Med arbeiderklassen mener vi først og fremst den *industrielle* lønnsarbeiderklassen. Kapitalismens erobring av hele samfunnet faller sammen med industrialiseringa av alle viktige sektorer. *Deler* av arbeiderklassen har alltid jobba utafor industrien, men industriproletariatet har både i teorien og i praksis vist seg som kjerna i arbeiderklassen. Det var i fabrikkhallene Marx reiv sløret til side og avslørte den kapitalistiske utbyttinga. Det var denne arbeiderklassen Marx hevdde ville reise seg og styrte kapitalismen. Derfor har det førsterangs betydning å svare på hvordan industriarbeiderklassen har utvikla seg.

Har industriproletariatet vokst?

All statistikk viser at industriarbeiderklassen i vårt århundre har vokst både absolutt og relativt i forhold til totalbefolkninga. Den *relative* veksten skyldes i første rekke at jordbruksbefolkninga nesten har blitt borte. Men ser en bort fra jordbruket har stagnasjonen for industrien lenge avtegna seg klarere og klarere. I kampen om å overta den ledige tronen etter jordbruket, tapte industrien i forhold til service-næringa. Timeforbruket i industri, bergverk og kraftforsyning begynte å synke alt i 1966. Fra 1976 har industriarbeiderklassens andel av totalbefolkninga gått tilbake.

Kapitalens profittjakt gir den et tosidig forhold til bruk av menneskelig arbeidskraft. På den ene sida vil den hele tida forsøke å øke fortjenesten ved å innføre forbedrede metoder der maskiner erstatter menneskelig arbeidskraft. Derfor har kapitalismen en innebygd tendens til å redusere arbeiderklassen gjennom teknologisk framskritt. På den andre sida gir økt fortjeneste mer kapital som må investeres for å yngle. Dette fører til utvida eller ny virksomhet og virker altså i retning av å øke arbeiderklassen.

Den historiske vekstkåla har tipa over

Min påstand er at tendensen til å redusere arbeiderklassen gjennom teknologisk utvikling har vært virksom hele tida. Denne har vært motvirka gjennom markedenes utvidelse og ekspansive tider. I stedet for tilbakegang har vi fått redusert vekst for industriproletariatet, avløst av stagnasjon. Nå peker alt i retning av at den historiske vekstkåla har tippa over. Tendensen til avskaffing av industriarbeideren er definitivt sterkere enn kapitalens egen ekspansjon. At et slikt vendepunkt er

Nå peker alt i retning av at den historiske vekstkåla har tippa over. Tendensen til avskaffing av industriarbeiderklassen er definitivt sterkest.

passert understøttes mer enn noe annet av at den nåværende oppgangen i verdensøkonomien ikke har blitt fulgt av en vesentlig nedgang i arbeidsløsheten. Den holder seg i OECD-landa fortsatt på over 30 millioner, og vi kan vente at neste krise skal drive tallet ytterligere i været.

Har industriarbeiderklassen endra seg?

Grunnleggende sett har dagens industriarbeiderklasse den samme samfunnsmessige stillinga som ved begynnelsen av dette århundret. Den er den mest utbytta klassen. Den står i direkte motsetning til kapitalen. Den representerer det manuelle arbeidet i den historiske arbeidsdelinga mellom hånd og ånd. Men nettopp her har det skjedd forandringer.

Marx karakteriserte industriarbeideren som et vedheng til maskinen. Han oppfatta det som den historiske tendensen var at det trengtes mindre og mindre kunnskaper og kvalifikasjoner i arbeidet. På sin tid hadde han rett. Håndverkerens allsidige kunnskaper tapte i kampen mot maskinarbeiderens effektivitet. Denne tendensen utvikla seg videre slik at mannlige fagarbeidere ble fortrent av kvinner og barn som utførte enkelt pass av maskiner for ussel lønn.

Industriarbeiderklassen er høyt utdanna

Dette har definitivt endra seg. Dagens industriarbeiderklasse er høyt utdanna. Unge fagarbeidere må i dag lære matematikk og fysikk som var ukjent for skolelærere for hundre år sida. Arbeiderklassen har måttet lære seg mye spesialisert kunnskap for å drive den moderne produksjonen.

Dette betyr at skillet mellom håndens og åndens arbeid ikke er så entydig som før. På sin tid kunne Marx rette så og si all oppmerksomhet mot det enkle manuelle arbeidet. Men allerede da tok han forbehold som gjorde at komplisert arbeid lot seg forene med verditeorien. I dag er det enkle manuelle arbeidet trengt tilbake av mer komplisert arbeid. Arbeiderklassens bidrag i verdiskapinga forutsetter stadig mer intellektuelle kunnskaper.

Marx hadde en polariserings-teori

Marxismens klasse-teori fra Manifestet er en teori om polarisering. Samfunnet spaltes stadig mer i to fiendtlige leire: proletariat og borgerskap. Vi har sett at industriarbeiderklassens vekst i det påfølgende hundreåret støtta opp under en sår teori.

Men det var ikke industriarbeiderklassen som vokste. I minst like stor grad vokste de andre laga av arbeiderklassen, dvs. den mer perifere arbeiderklassen. Men det er ikke den perifere arbeiderklassen fra 1848 som vokste — den er tvert imot nesten utdødd. Landarbeiderne og arbeiderne i den håndverksmessige hjemmeindustrien ble sulta ut av historia. Den store klassen av personlige tjenere for borgerskapet og den øvre middelklassen er redusert til nesten ingenting.

Funksjonærarbeiderklassen

Det er først og fremst økinga av antallet *funksjonærer* som gjør at periferproletariatet har vokst. Det starta med kapitalisten som oppdaga at han måtte ansette en skrive- og regnefører person til å holde orden på bøkene sine. Ettersom kapitalen ekspanderte måtte han ansette stadig flere til å administrere produksjonsprosessen. Og enda flere som skulle hjelpe lederne med å lede. Disse nye hjelperne er

KLASSER OG REVOLUSJON

en historisk utvidelse av proletariatet. Kontordamene (i dag sekretærene), de underordna funksjonærene som fører arkiv, passer regnskap, gjør bestillinger, tar imot varer, kontrollerer lagre — dette er nøkkelgrupper i den nye perifere arbeiderklassen som har vokst fra.

Tar vi med den offentlige virksomhets vekst, forsterkes inntrykket. Byråkratiet har vokst — de departementale og kommunale saksbehandlerne trenger jo også hjelpere. Det siste århundret har gitt oss et stort funksjonærproletariat i statlig og kommunalt brød. Med i bildet hører også det nye omsorgsproletariatet. En betydelig del av arbeiderklassen er nå offentlig ansatt med jobb å stelle gamle/sjuke/unge og andre som ikke tilpasser seg dagens kapitalisme. I likhet med hva som er tilfelle på kontorene, er det kvinnelig dominans i svært mange av disse nye gruppene i arbeiderklassen.

Historisk endring av arbeiderklassen

Hva betyr så denne historiske økinga av det perifere proletariatet? Langt på vei kompletterer den polariseringsteorien: Her ser vi de nye sjakta i arbeiderklassen som vil fylke seg rundt industriarbeiderklassen i oppgjøret som kommer. Men sjøl om dette er en fornuftig alliansepolitikk, gir det ikke noe tilfredsstillende svar på hva som er i ferd med å skje.

Funksjonærproletariatets vekst innebærer en historisk endring av arbeiderklassens sammensetning. Den endringa forsterker det vi så som en tendens i industriarbeiderklassen — nemlig at kapitalismen etterhvert som den utvikler seg, ikke først og fremst trenger et proletariat til å utføre det enkle manuelle arbeidet. Der overtar maskinene mer og mer. Det moderne proletariatet må i sitt arbeid tilsette produksjonsprosessen *kunnskaper*. I dette tilfellet har er det snakk om språk, evne til skriftlig framstilling, regnskap osv.

Konklusjonen etter å ha sett på såvel kjerneproletariatet som resten av klassen, blir slik: Ja, arbeiderklassen har vokst. Ja, industriarbeiderklassen vokste inntil ganske nylig. Men gjennom veksten har klassen blitt mindre og mindre lik seg sjøl.

Småborgerskapet

Småborgerskapet er navnet på klassen mellom proletariatet og borgerskapet. Sann sett har småborgerskapet blitt litt av en sekkebetegnelse. Tallmessig har denne klassen blitt redusert siden Marx. Etter som arbeiderklassen har vokst, og borgerskapet ikke er særlig stort, er dette en logisk nødvendighet. Dette er et faktum som stemmer bra med polariseringsteorien. Men igjen må vi undersøke *endringene*.

Småborgerskapet har gått tilbake fordi antallet sjøleieende bønder (og fiskere) har gått tilbake. I tillegg har det gått dårlig med kjøpmannen på hjørnet. Kort sagt: Det egentlige småborgerskapet — det som er småborgerskap i kraft av at det eier sine egne produksjonsmidler, men

ikke lever av utbytting — har gått sterkt tilbake, særlig på landsbygda.

Hvordan kan det ha seg at småborgerskapet fortsatt utgjør 40% av befolkninga (Elstad, RF 1/84). Jo, vi har fått et intellektuelt funksjonærsmåborgerskap. Denne gruppa har blitt definert som småborgerskap, ikke på grunn av eiendom til produksjonsmidler. De er i all hovedsak lønnsarbeidere. De er derimot definert som småborgerskap på grunn av sin *mel-lom*-stilling i produksjonen. Denne gruppa har vokst fram til en slik betydning at den fortjener å oppfattes som det den er: En historisk ny småborgerlig klasse. På dette grunnlaget vil jeg si meg enig med Sigurd Allern som i RF 1/84 konkluderer med at vi har fått en ny klasse: det intellektuelle funksjonærsmåborgerskapet

(heretter kalt «den intellektuelle klassen») som omfatter flertallet av de intellektuelle.

Sammenligningsgrunnlaget forandrer seg

Et stadig tilbakevendende problem i klasseanalysen har vært avgrensninga av den intellektuelle klassen — først og fremst mot arbeiderklassen. En godt kjent variant i ml-bevegelsens er en ti år gammel debatt om sjukepleierne etc. hører til de laveste sjika i småborgerskapet, eller de mest sjølstendige og utdanna arbeiderne. Når det blir svært vanskelig å foreta grenseoppganger mellom klasser kan det være et varsel om at kategoriene vi prøver å dele opp samfunnet i ikke er helt up-to-date.

Hva har vært vårt kriterium for å plassere en funksjonær i arbeiderklassen eller i småborgerskapet? Vi har sett på størrelsen av inntekta, graden av sjølstendighet i arbeidet, spesielle privilegier og dernest utdanning etc. Alle disse kriteriene har vi utforma utifra graden av likhet til den *egentlige* arbeideren — dvs. den verdiskapende, utbytta industriarbeideren. Men hva da hvis den *egentlige* arbeideren gradvis endrer seg? Og enda verre: hva hvis den *egentlige* arbeideren har passert toppen i sin historiske karriere; går tilbake i antall og får en stadig mindre betydning innafor produksjonen og i verdiskapinga?

YAPer, nomenklatur og rutineintellektuelle

For å komme videre i forståelsen av den intellektuelle klassen må vi analysere hva den sjøl står for og utvikler seg til. I forhold til sin rolle i produksjonen er klassen delt i to hovedgrupper: en teknisk intel-

Arbeiderklassen har blitt mindre og mindre lik seg sjøl.

ligensia og en allmenn. Begge disse gruppene spaltes i dag i stadig større grad i en øvre og en nedre del. Det store flertallet opplever at privilegiene knytta til den intellektuelle utdanninga blir mindre. Det typiske er ikke-ledende og rutineprega arbeid og lønnsvilkår som ikke er vesentlig bedre enn mange arbeideres. Som representanter for denne utviklinga kan lærerne og en stor del av ingeniørene stå. Men ut av den intellektuelle klassen stiger også ett nytt toppsjikt, YAPene og nomenklaturen. Den tekniske intelligensiaen har berika samfunnet med Young Advancing Professionals — de unge fremadstormende som gjør karriere fra en teknisk plattform. Den almenne intelligensiaen har velsigna oss med nomenklaturen — det dynamiske broderskapet som er eksperter på å planlegge og styre. YAPene kommer stort sett fra privat sektor. Nomenklaturen har sin maktbasis og beste vekstvilkår i den statlige sektoren. Jeg skal gå videre ved å ta opp rolla til den intellektuelle klassen i litt større detalj.

Totalarbeideren blir mer topp-tung

Marx mente aldri at produktivt (verdiskapende) arbeid bare tilkom arbeiderklassen. Han slo fast at til og med kapitalisten kunne være en del av den produktive

Fra 1976 har andelen industriarbeidere gått tilbake. Roar Brobekk mener nå at den historiske vekstskåla har tippa over. Tendensen til å avskaffe industriproletariatet er definitivt sterkere enn kapitalens egen ekspansjon. Bildet er fra Nylands Verksted i Oslo. Klubbformann Ove Larsen gir arbeidskameratene beskjed om permitteringer. FOTO: LEIF GABRIELSEN

KLASSER OG REVOLUSJON

totalarbeideren, dersom han utførte samfunnmessig nødvendig arbeid, f.eks. i organiseringa av produksjonen. Men så vidt jeg kjenner til, etterlot han aldri tvil om at det i første rekke var industriproletariatet som skapte samfunnets rikdommer.

Men de tendensene jeg har trukket fram hittil betyr at den produktive totalarbeideren som tendens har blitt mere *topp-tung*. Dvs. at det enkle manuelle arbeidet har blitt fortrenget av maskiner i større grad enn det mer kompliserte arbeidet (f.eks. konstruksjonsarbeidet). Dette har kommet til uttrykk både i at arbeiderne er høyere utdanna enn før og i at intellektuelle småborgere (ingeniører, sivilingeniører og cand.realer) spiller en stadig viktigere rolle i den merverdiskapende produksjonen.

Den nye klassen og nordsjø-millionene

Et eksempel kan illustrere denne utviklinga. En gang i løpet av 70-åra gjennomførte industri-aristokratene i Jern og Metall som Kværner-konsernet og Akergruppa en strategisk omlegging. Sagt i korthet var innholdet i omlegginga:

«Gårsdagens profitter har vi fått fra sveiserne og platearbeiderne. Morgendagens profitter kan vi bare skaffe oss ved å satse på ingeniørene.» Konkret så betydde dette blant annet opprettinga av Kvaerner Engineering og Aker Engineering. Og

I Norge finner vi betydelige innslag av venstresosialdemokrater fra SV og DNA (og kanskje je noen bidrag fra AKP) i nomenklaturen.

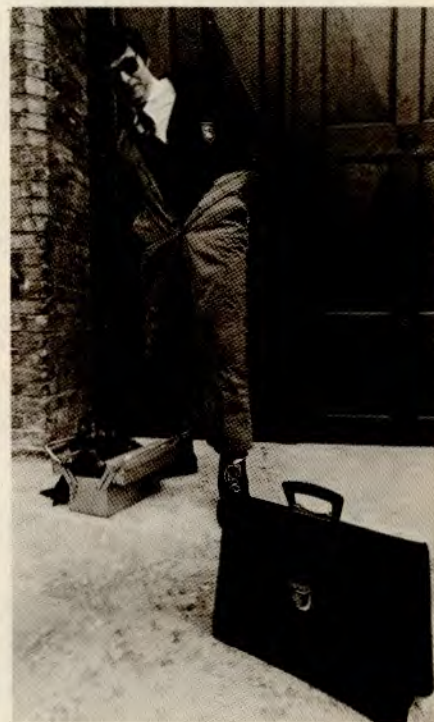
mens antallet jernarbeidere ble kuttet drastisk (som i Aker) eller bare litt (som i Kvaerner) så vokste Engineering-bedriftene raskt til «fabrikker» på størrelse med de største verftene. «Fabrikker» som plasseres i Bærum utafor Oslo, ikke ansetter en eneste produktiv industriarbeider, men derimot en drøss med produktive spesialister. Dette er den nye veien til profitt.

Norsk industri har forbedra en rekke

rekordnoteringer i profittjakt omkring levering av de store produksjonsplattformene til Nordsjøen. Produsenter av disse rekordmerverdiene er ikke bare arbeiderne på Rosenberg verft. Det er også i høy grad de tekniske ekspertene som har jobba med konstruksjonen og den teknisk/administrative gjennomføringa av prosjektene. Store mengder ingeniører og eksperter måtte organiseres under industriell disiplin. Det var forutsetninga for Nordsjø-millionene.

YAPene vokser fram

Det er gammelt nytt at pengekapitalister ansetter ingeniører som direktører. Fremadstrebbende unge menn er heller ikke noe nytt. Det nye ligger i maktgrunnlaget som den økte betydninga av teknisk ekspertise (målt i millioner) gir dette sjiktet. Det stadig større antallet folk i avansert teknisk virksomhet gjør karrieremulighetene tilsvarende større. Derfor har vi i dag fått ei stor og målbevisst gruppe av 25-35 åringer som lever og jobber i et profesjonelt jet-set. En konferanse på kontinentet eller over Atlanteren, noen millioner pluss/minus, er de naturligste ting i deres hi-tech verden. For det er den nye

Industriarbeideren er ikke lenger den han var.

«høy-teknologien» som er YAPenes sikreste garanti for gode tider.

Hvem er den allmenne intelligensiaen

Den allmenne intelligensiaen jobber hovedsaklig i media, organisasjoner og offentlig sektor. Den består av folk som sitter inne med ulike typer allmenn kunnskap: fra samfunnsteori (= ideologi) og planleggings- og organisasjonsteori (= moderne herskertechnik) til ulike sorter generelle vitenskaper (mer eller mindre grad prega av den herskende klassens ideologi). Etter krigen har denne allmenne intelligensiaen økt kraftig innafor de voksende organisasjonsbyråkratiene og innafor media. Sektorer som offentlig administrasjon og undervisning har vokst fra et samla antall sysselsatte på 65 000 i 1952 til 122 000 i 1970. Den største økinga lå i undervisning.

Her ser vi klart at det innafor denne allmenne intelligensiaen er ganske forskjellige grupper, med svært ulik funksjon. Ta lærerne og lektorene som eksempel på det ene ytterpunktet. Rett nok er det en illusjon å se lærerne som reine kunnskapsfomidlere. Men en ungdoms-

skolelærer og lektor befinner seg i likhet med arbeiderklassen fjernt fra maktens tinder. Forrige århundres lærer var til tider en betydningsfull person i bygda. Sann er det ikke lenger.

Anderledes stiller det seg med de fre-

De fremadstormende i media, organisasjonsliv og forvaltning sitter slik plassert at de direkte kan føle maktens pulsslag.

madstormende innen media, organisasjonsliv og forvaltning. Disse gruppene sitter slik plassert at de direkte kan føle maktens pulsslag. Deres eksistensberettigelse og drivkraft blir å justere sin egen hjerte-takt til den store maktens, slik at de kan «gjøre jobben sin» dvs. utøve den planleggende, desinformierende eller bestemmende makta på sitt eget store eller lille område.

Teorier om organisasjons-samfunnet

Det er i dag vanlig å hevde at byråkratiet og intelligensiaen har fått økt innflytelse. Stikkord for denne utviklinga er «organisasjonssamfunnet» der planleggerne (le-derne) blir de som har styringa. Maktutredninga til Hernes & Co. har blant annet vist makta som ligger i organisasjonene i Norge. dette er viktig. Den klasse- og historieløse måten Maktutredninga analyserer makta på, må ikke få oss til å overse fakta. Fenomenet er såpass påtrengende at det har fått Thomas Söderquist, formann i Clarté (forhenværende studentforbund til ml-bevegelsen i Sverige), til å konkludere med at kapitalismen er avløst av en ny samfunnsform i landa våre: «Mitt utgangspunkt for å diskutere språklig herredømme og den «nye klassen» er at framvoksende postkapitalistiske samfunn karakteriseres av at planlegging er den grunnleggende økonomiske prosessen, i motsetning til kapitalistiske samfunn, der merverdiutsgning, vareproduksjon og bytte på markedet er grunnleggende økonomiske prosesser.»

Med «Organisasjonssverige» mener Sö-

FOTO: PER ANDERS ROSENKIST/SAMFOTO

KLASSER OG REVOLUSJON

derquist både statsapparatet og de store institusjonene og organisasjonene. Han sier «intelligensiaens betydning i samfunnet vokser i takt med organisasjonenes betydning. Organisasjonene består for en stor del av spesialister, men det betyr ikke at de har tilsvarende økt innflytelse. Nei, det er snarere den personen som kan vurdere ulike spesialistuttalelser og veie ulike spesialisters synspunkter mot hverandre, som kan se sin makt vokse.» Og han klargjør synet sitt på skillet mellom spesialister og generell intelligensia slik: «Den typiske spesialisten er ofte, men ikke alltid naturviter (indremedisiner, kjernefysiker, bedriftsøkonom og testpsykolog er spesialister). Det fins en annen type tankearbeidere som vanligvis ikke er spesialist på noe område. Det som gjør han til en del av intelligensiaen er overblikket. Han er typisk journalist, sekretariatsleder eller sekretær i en statlig

komité. Denne type informasjonsbehandler har generell kunnskap, til forskjell fra spesialistens kunnskap om et bestemt område.»

Thomas Söderquist lanserer en teori om at den nye klassen allerede har, eller er i ferd med å, avskaffe kapitalismen. Han oppfatter dette grunnleggende som historisk nødvendig og et framskritt. En tilsvarende posisjon har den amerikanske sosiologen Alvin Gouldner tatt. «Den nye klassen er den mest progressive krafta i det moderne samfunnet, og senter for enhver menneskelig frigjøring som er mulig i overskuelig framtid.» «I min egen venstre-hegeliansk sosiologi er den nye klassen, bærerne av kunnskap, kimen til en ny «universell klasse»...» (Söderquist og Gouldner er sitert fra «Den nye klassen», utgitt av Clarté)

Sjøl om personer som Söderquist og Gouldner har rett i at vi har fått en in-

tellektuell byråkratisk elite med historisk sus over seg, betyr det ikke at de har rett i sine to viktigste konklusjoner, nemlig:

1. Den nye klassen representerer et nytt samfunnssystem som avløser kapitalismen.
2. Den nye klassen er historisk progressiv.

Jeg er sterkt uenig med Söderqvist i at «planleggingssamfunnet» ikke er kapitalistisk, men «noe annet». Etter min mening representerer planleggerne et nytt sjikt i eliten *innafor* det kapitalistiske samfunnet. Alvin Gouldner har utvikla en teori som begrunner hvordan den nye klassens postindustrielle samfunn avløser kapitalismen. Her tjener det Gouldner til ære at han skjønner at han isåfall må utvikle et alternativ til marxismens politiske økonomi. Løsninga han kommer med er å innføre begrepet «kulturell kapital». Denne kulturelle kapitalen som består av

Vil det være de klassene som representerer de nye produktivkreftene som gjør revolusjon? Artikkelforfatteren mener det er de gamle klassene som er i ferd med å gå under, som utgjør det største revolusjonære potensialet.

FOTO: PER ANDERS ROSENKVIST/SAMFOTO

utdanning og kunnskap, utgjør sammen med pengekapitalen den helhetlige kapitalen. Og i denne «helhetlige politiske økonomien» svekkes pengekapitalen og kulturkapitalen står foran seiren. Det er ikke overraskende at denne teorien ikke har fått stor oppslutning. Den er i seg sjøl et eksempel på hvor vanskelig det er å finne belegg for ideen om at dyktige mennesker kan planlegge bort kapitalen økonomiske lover.

Nomenklaturen

Er det riktig at den nye klassen er «den mest progressive krafta i det moderne samfunnet»? Stemmer dette for sekretærene i de statlige komiteene? Hva med journalistene i media-venstre, hva med de som vurderer spesialistuttalelsene? Hva med det (Astri Gjertsen får ha oss unnskyldt) voksende statsbyråkratiet?

Det er dette sjiktet som blant annet Tron Øgrim har kalt nomenklaturen. Nomenklaturen er en sovjetisk fortegnelse over stillinger med definert makt, og også ei liste over de folka som har slike stillinger. Fortjener den norske nomenklaturen en sånn betegnelse? Etter min mening er likheten grunnleggende. I begge tilfelle dreier det seg om byråkratiske maktstrukturer i apparatet til organisasjonen(e). Medlemsskap i klanen skjer ikke på grunnlag av arv (som under føydalismen), heller ikke på grunnlag av stor personlig eiendom (som under det unge borgerskapets herredømme). Opp- og nedtak i det gode selskap skjer utelukkende på grunnlag av personlige kvalifikasjoner (dvs i uprioritert rekkefølge: dyktighet, partibok, spisse albuer, evne til å sparke nedover og sleike oppover mm). Dette er likheten. Forøvrig er det opplagt gradforskjeller mellom Sovjet og Norge. I Sovjet er dette en klasse som eneveldig forvalter makta og utbytter arbeiderklassen — i Norge er dette et fremadstormende sjikt under monopolkapitalens herredømme.

Ethvert byråkrati er etter sin natur en kraft for å bevare status quo. Byråkratiet følger sine egne lover. Byråkraten vil handle utifra de definerte ansvarsoppgavene og reglene, og utifra mulighetene for opprykk og faren for å komme i un-

Vil han ha sosialisme?

FOTO: PER ANDERS ROSENKVIST/SAMFOTO

KLASSER OG REVOLUSJON

de. I Sovjet har dette systemet kommet i en svært tilspiss motsetning til utviklinga av produktivkreftene. Russerne har f.eks utvikla en hjemme-computer, «fordi det har jo amerikanerne!». Problemet er bare at det ikke er lov å ha den hjemme.(!) Riktig så ille er det ikke hos oss. Men blant annet Jan Myrdal har hevdet at det innen de nye sjikta i stat og media finnes krefter som ikke ville ha noe imot en utvikling i Øst-Europeisk retning.

Oppfattes som radikal

Den norske nomenklaturen blir oppfatta som radikal. Tilsvarende sier den konservative analysen av den nye klassen i USA at dette er de radikale (i presse stat og på universitetene) som var mot Vietnamkrigen og er for en styrka statlig sektor. Dette er langt på vei riktig. I Norge finner vi betydelige innslag av venstresosialdemokrater fra SV og DNA (og kanskje noen små bidrag fra AKP) i nomenklaturen. I USA finner vi virkelig mange av deltakerne i Vietnam-marsjene. Dette kan sjøl sagt forklares historisk. Studentbevegelsen fra 60- og begynnelsen av 70-tallet er nå så gammel at deltakerne strømmer inn i de fristende jobbene. Men forklaringa må også søkes djupere enn dette. Det er jo så opplagt i dette sjiktets egne klasseinteresser å gjennomføre økt statlig styring. Økt statlig styring betyr økt statlig sektor betyr flere jobber og utvida maktgrunnlag for nomenklaturen.

Nomenklaturen er reaksjonær

Under kapitalismen skilles stadig en del av den intellektuelle klassen ut som ledere i industrien og i staten. Jeg har alt vist at den moderne teknologien driver fram karrieristene i industrien. Men antallet planleggere og administratorer i det offentlige har også økt kraftig. En populær forklaring på denne veksten er å skylde på sosialdemokratiet sin byråkratisering av det offentlige. Men saken er at dette sjiktet vokser fordi utviklinga av kapitalismen krever det. Det blir en mer og mer omfattende jobb å holde styr på det kapitalistiske samfunnet. Den teknologiske utviklinga der mengden arbeid som forbrukes produktivt går ned, er i seg sjøl en drivkraft i retning av oppsvulming av det uproduktive byråkratiet. Enda viktigere

er det at denne utviklinga skaper motsigelser i samfunnet, der staten må trå til med både planer og direktiver for å holde utviklinga under kontroll. Her er vi framme ved sjølve kjerna i nomenklaturens rolle. De skal planlegge og følge opp iverksettelsen av alle nødvendige omstillinger av samfunnet, slik at mulighetene for høyteknologiske profitter ikke skusles bort eller hemmes av unødige sosiale hensyn. De er ansatte ledere av borgerskapets klassekrig mot arbeiderklassen og resten av folket. Dette sjiktet hører neppe i sin helhet til borgerskapet, men det ønsker seg dit og det er på vei dit. Viktige deler av nomenklaturen utfører allerede i dag så sentrale maktfunksjoner, at de fortjener å utnevnes til medlemmer av den herskende klassen.

Arbeidets historiske fall

Arbeid er kilden til menneskelig rikdom. Historia fram til vår tid er et eneste stort bevis på det. Den samfunnsmessige rikdommen har vokst gjennom hver økning av arbeidets produktivkraft. Kapitalismen har fram til nylig bare gjort dette forholdet enda tydeligere. Den industrielle syklusen krise-depresjon-oppgang-

Skillet mellom håndens og åndens arbeidere er ikke så entydig som før.

høykonjunktur har kasta folk på porten hver gang det har vært krise. Men når tidene har bedra seg igjen, har fabrikkportene åpna seg og den ledige arbeidskrafta blitt kalt inn til tjeneste. Det har vært en usvikelig regel at oppgangstid og høye profitter øker etterspørselen etter arbeid.

Sånn er det ikke mere. Verdensøkonomien har de siste par åra gått på høygear. Men det har ikke ført til at de arbeidløse millionene har fått jobb igjen. I USA har det vært en liten nedgang i arbeidsløsheten, men helhetlig er nedgangen ikke verdt å snakke om. Dette varsler oss om at arbeidets storhetstid går mot slutten. Nå vokser fortjenestene uten at ny arbeidskraft trekkes inn. Den teknologiske rasjonaliseringa gjør jobben aleine.

Men at stillinga til det manuelle arbeidet er svekka, er i seg sjøl ikke nok til at

arbeidet historisk slås av banen. Arbeidets historiske fall blir en realitet i det den langvarige teknologiske utviklinga opp til nå slår over i en teknologisk revolusjon som vil overgå den industrielle revolusjonen i historisk betydning.

Den nye teknologiske revolusjonen

I Røde Fane nr 6-84 sier Pål Steigan om den teknologiske revolusjonen: «Derfor står vi ikke bare overfor et sett med tekniske nyvinninger, slik som i etterkrigstida. Det er i stedet snakk om store omveltninger av produksjonslivet på brei front. Ingen av oss vil være upåvirket av disse endringene.» Og de teknologiske revolusjonene det snakkes om er datarevolusjonen inkludert robotiseringa av produksjonen, informasjonsteknologi, energiformer, genemanimasjon utviklinga av vannbruket (jordbruk i havet) for å nevne noen områder.

Virkningene av den teknologiske revolusjonen

Hva blir virkninga av denne teknologiske revolusjonen? Først og fremst en enorm reduksjon av den mengden menneskelig arbeid som er nødvendig for å produsere det samfunnet trenger. I prinsippet vil alle typer arbeid rammes: Robotene vil overta det manuelle arbeidet i produksjonshallene, maskinen som forstår tale vil overta jobben til sekretæren ved tekstbehandlingsskjermen, avanserte programmer vil overta jobben til de som i dag utfører beregninger som krever temmelig høy utdannelse. Det er ikke gitt i dag å si hvor fort denne teknologien blir praktisk og økonomisk anvendbar. Men

Typiske representanter for nomenklaturen? Fra venstre Jahn Otto Johansen, John Olav Egeland og Arve Solstad.

FOTO: KLASSEKAMPEN

vi ser allerede i dag at utviklinga setter fart på en måte som får samfunnsordninga til å knake i sammenføyningene.

Den gamle arbeiderklassen skal avskaffes

Krisas viktigste innhold vil være å avskaffe den gamle arbeiderklassen som klasse. Industriarbeiderklassen er allerede på rask vei nedover. I neste omgang vil funksjonærproletariatet (tele, post, kontor etc.) støtes ut av produksjonsprosessen. Store deler av den intellektuelle klassen vil også rammes. Dette er en sosial katastrofe som ikke står tilbake for den kapitalen skapte for folkeflertallet da industrialiseringa reiv grunnlaget vekk under måten folk produserte på til da. De konkrete klassemotsigelsene har imidlertid endra seg så mye at det er riktig å hevde at vi her får lagt grunnlaget for en helt ny generasjon sosialistiske revolusjoner.

Ny generasjon sosialistiske revolusjoner

Jeg har hevda at den første generasjonen sosialistiske revolusjoner skjedde i arbeidets gullalder som kilde til profitt. Kapitalen raserte konkurrentene sine gjennom hemningsløs underbetaling og utvidelse av arbeidsdagen (det Marx kalte metoden med absolutt utbytting). De som gjorde revolusjon var i stor grad dem som ble knust av den nye produksjonsmåten (mer eller mindre i felles front med den nye unge industriarbeiderklassen).

KLASSER OG REVOLUSJON

Jeg vil nå hevde at den andre generasjonen sosialistiske revolusjoner vil komme i en periode som preges av arbeidets historiske fall. Arbeidets fall som kilde til rikdom faller sammen med høydepunktet i utviklinga av kapitalens metode med relativ utbytting — dvs øking av profittene gjennom å øke arbeidets produktivkraft: erstatte arbeideren med maskiner.

Den gamle arbeiderklassen i spissen for nye revolusjoner

De som peker seg ut til å gå i spissen for den sosialistiske revolusjonen er etter min mening også denne gang de som blir knust av den nye måten å produsere på, nemlig arbeiderklassen. Den gamle arbeiderklassen vil bli et stadig sterkere revolusjonært potensial etter som den jages ut fra bransje etter bransje. Det er denne klassen som først og fremst knuses og får livsgrunnlaget revet vekk av den teknologiske revolusjonen. Til å begynne med rammes industriarbeiderne hardest. Internasjonalt er stålindustrien, gruveindustrien og bilindustrien stikkord for den første raseringsbølgen. Her hjemme røyk mesteparten av skipsverftene og store deler av verkstedindustrien. Industrien står

Den gamle arbeiderklassen vil gå i spissen fordi den bys forhold den ikke kan leve under.

bare ved begynnelsen av slankinga. Men de store kvinnearbeidsplassene kan raskt bli viktigste mål. Før det hele kommer riktig i gang kan vi vente at tusener av arbeidsplasser ryker i televerket og posten. Deretter står store mengder arbeidsplasser i annen kontor- og handelsvirksomhet for fall.

Ikke de nye klassene

Den gamle arbeiderklassen vil presses til å gå i spissen fordi den bys forhold den ikke kan leve med. Dette står forsåvidt i motstrid til en teoretisk oppfatning om at det alltid er klassene som står for den nye måten å produsere på som blir revolusjonære. Men det stemmer godt med de historiske erfaringene om når underklassen går til revolusjon. Underklassen går til opprør fordi historia ikke gir den noe

valg — og det er ikke første gangen at klassene som blir knust av den nye teknikken må gå i fremste rekke. Tvert imot så representerer dette en kontinuitet i forhold til den første generasjonen sosialistiske revolusjoner.

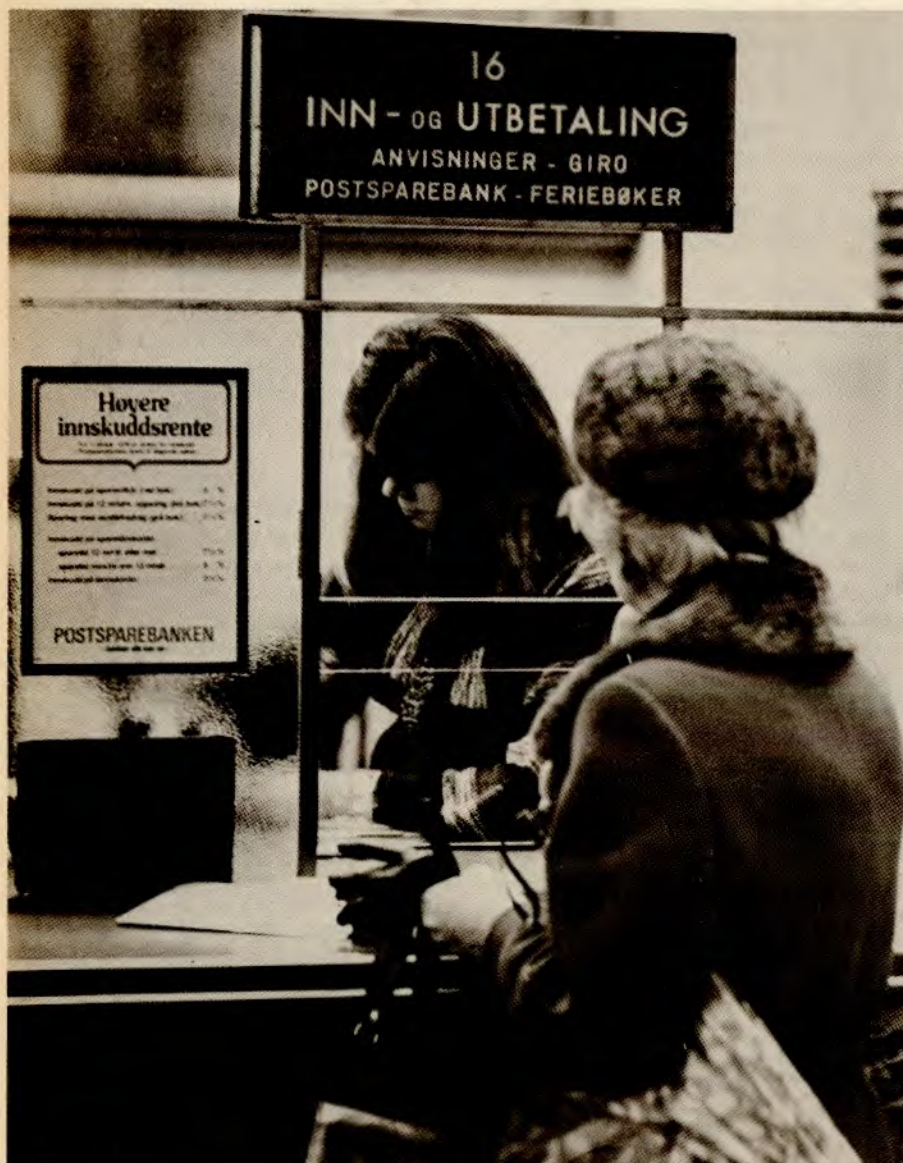
Enhet med arbeiderklassen i funksjonæryrkene

Et av nøkkelspørsmåla for arbeiderklassen foran en revolusjonær kriseepoke er spørsmålet om organisering og allianser. Tradisjonelt er klassen best organisert i industrien. Arbeiderklassen i funksjonæryrkene har mindre kamptradisjoner og store deler av den er ikke organisert. Dette har delvis endra seg og vil endre seg raskere, ettersom stadig nye grupper i kamp vil oppleve organisasjonsbehovet.

Når vi nå kan regne med at store klassekamper vil blusse opp blant disse gruppene, vil behovet for enhet mellom industriarbeiderklassen og disse delene av arbeiderklassen øke. Den tradisjonelle splittelsen mellom arbeider og funksjonærorganisasjonene her i landet er en alvorlig hindring som kommunistene aktivt må jobbe for å oppheve. Dette må bety et brudd med LOs sjølmorderiske linje mot «gule» fagforeninger. Løses ikke disse motsigelsene er nederlaget gitt. Andelen industriarbeidere i Oslo er allerede krympet ned til cirka 10 %. Den typiske arbeideren er ikke lenger norsk, med hjelm på hue og kjerring hjemme. Jentene på Posten, i Televerket eller i kontorene ligger faktisk an til å spille en mer sentral rolle enn gutta i verkstedindustrien som har måttet spille rollen som første offer.

Enhet med den «nye» arbeiderklassen

Jeg har tidligere slutta meg til standpunktet at det i vårt århundre har oppstått en ny intellektuell klasse. Den teknologiske revolusjonen vil fullbyrde splittelsen av intelligensiaen. Flertallet vil gå nedover og inn i Den Nye Arbeiderklassen. Den nye arbeiderklassen vil dannes av de som har de kvalifikasjonene som trengs i produksjon og administrasjon ettersom automatiseringa skrider framover. Dels vil den bestå av de mest utdanna fra den gamle arbeiderklassen (gjørne sendt på etterutdanning eller teknikerkurs). Men i hovedsak vil den bestå av intellektuelle

Industriarbeiderklassen er i ferd med å forsvinne. Funksjonærene i post, tele og kontor står for tur.

FOTO: KLASSEKAMPEN

med de nødvendige spesialkunnskapene.

Den nye arbeiderklassen vil skille seg fra den gamle først og fremst ved det at den har jobber som ikke skal avskaffes — i hvert fall ikke i første omgang. I seg sjøl vil dette være et privilegium. Men samtidig vil den som verdiprodusenter bli utbytta og komme i motsetningsforhold til kapitalen. På sikt vil heller ikke den nye arbeiderklassen være trygg i jobbene sine.

I et revolusjonært perspektiv vil det være helt avgjørende for kommunistene å kjempe fram enhet mellom den gamle arbeiderklassen som støtes ut av produksjonen og denne nye arbeiderklassen. Historiske forhold vil hindre en slik enhet. Motsigelsen mellom kroppsarbeiderne og akademikerne kan ikke avskaffes av et partivedtak. Den faglige kampen som f. eks ingeniører og sivilingeniører fører i dag, har en problematisk side i det at de

til dels sloss for å opprettholde avstanden nedover. Likevel fins det ingen vei utenom å sloss for faglig og politisk enhet.

Nomenklatur og «YAP» på vei inn i herskerklassen

Et mindretall av intelligensiaen vil stige opp til herskerklassen. Deler av den tekniske intelligensiaen vil prege direktørskjiktene kanskje særlig i den nye hi-tech industrien. Noen herfra vil også gå over til administrative jobber i det offentlige eller organisasjonene. Men enda viktigere er det skikket som vil utgjøre den nye nomenklaturen. Disse ekspertene på planlegging og hersking vil prege det kapitalistiske samfunnet i så stor grad at de fortjener å behandles under overskriften «fienden».

Borgerskapet

Fienden i det kommende oppgjøret er kapitalistklassen, i første rekke de store monopolene og de store gutta i statsapparatet. De toneangivende i denne leiren vil være de som satser riktig i den teknologiske revolusjonen vi står overfor. Tildels skarpe motsigelser kan oppstå til grupperinger som enten ikke klarer å omstille seg fort nok eller har for store interesser bindt opp til gammel tapende virksomhet.

Nomenklaturen kan bli sett på som venner

Oppi alle disse motsigelsene kan vi vente at nomenklaturen spiller en stadig mer sentral rolle. Som de «nøytrale» planleggerne og eksekutørene av de «nødvendige strukturomleggingene» vil nomenklaturen trolig være kapitalen viktigste kort i kapitalens klassekrig mot den arbeidende befolkninga. Samtidig vil hele den reformistiske tradisjonen dra i retning av at folket skal oppfatte nomenklaturen som venner. Dette spørsmålet er et av de helt sentrale for klasseanalysen å utvikle ny kunnskap om. Uten å klare å trekke skil-

Hvis ikke arbeiderklassen skaffer seg allierte vil faren for nederlag være stor. Det engelske borgerskapet har til en viss grad klart å isolere gruvearbeiderne.

FOTO: KLASSEKAMPEN

KLASSER OG REVOLUSJON

let mellom venn og fiende her, har ikke arbeiderklassen noen mulighet til å styrte kapitalismen og innføre sosialismen.

Enhet avgjørende

Etter hvert som industriarbeiderklassen

blir presset ut i arbeidsløshet, vil den utgjøre en mindre og mindre del av befolkninga. Derfor kan den ikke vinne seire uten enhet med andre. Den må forene seg med arbeiderklassen i funksjonæryrkene (hovedsaklig kvinner) og den nye

«intellektuelle» arbeiderklassen i framtidsretta produksjon. Men også store deler av den intellektuelle klassen er naturlige alliansepartnere. Uten slike allianser er nederlaget forutbestemt. □

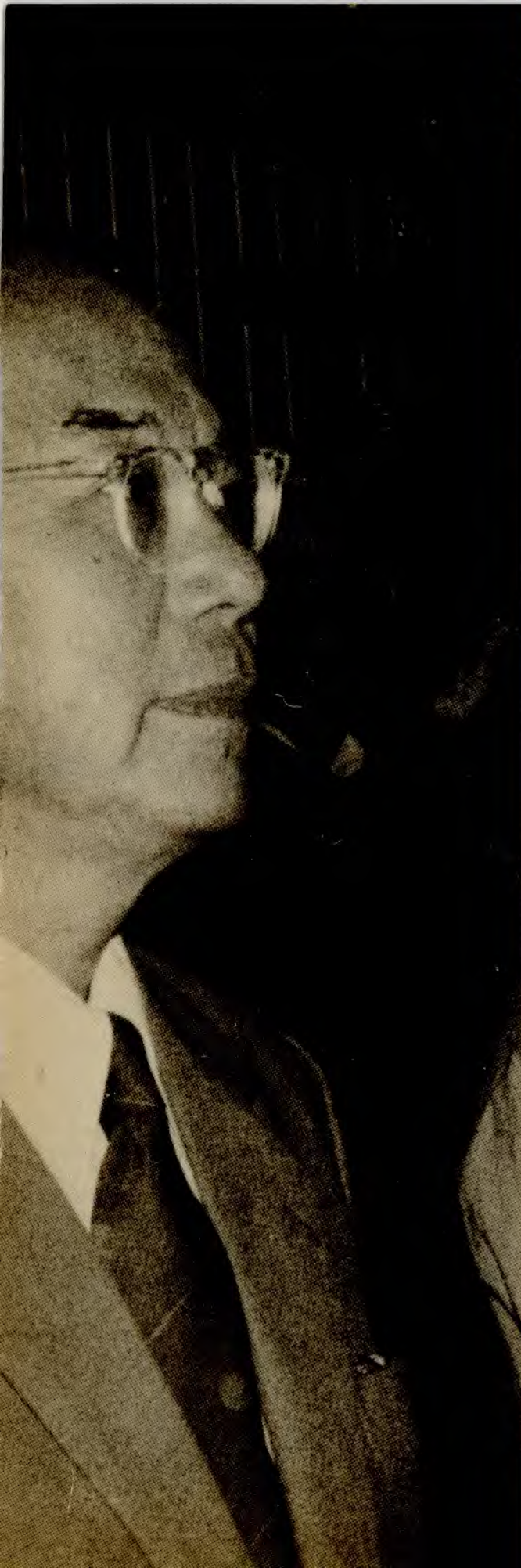
Røde Fane bringer et intervju med en sentralt plassert kader i Kinas Kommunistiske Parti. Qi Xiuy sier at det indre demokratiet i KKP forandret seg merkbart på slutten av 50-tallet. Rett etter frigjøringa var det en åpen og demokratisk stil i partiet. Det var dagligdags at partiledere som Mao ble kritisert. Etterhvert overtok KKP mer og mer den byråkratiske stilen fra russerne. Lederne ble inngjerda av store sikkerhetsoppbud og det ble innført privilegier.

SAMTALER OM KKPs HISTORIE

Av Pål Steigan

Noen av oss har forsøkt å finne ut av den kinesiske partihistoria i løpet av de siste 20 åra. Men stadig møter vi hindringer på noen av de mest kritiske punktene, stadig er det begivenheter og personer som ligger i mørke. Hvorfor kom kulturrevolusjonen, denne svære bevegelsen uten sidestykke på seksti- syttitallet? Den kinesiske ledelsen svarer at den kom fordi Mao feilvurderte situasjonen i partiet. Men det er jo ikke noe svar. For det forklarer ikke hvorfor titall på titall med millioner kom i bevegelse og hvorfor kampen blei så djup og så bitter. Og har du først begynt å grave i problemene med kulturrevolusjonen vil du ganske snart stå overfor et annet problem, nemlig «Det store spranget». For overtyren til kulturrevolusjonen var en «disku-

sjon» om nettopp det store spranget, den gigantiske økonomiske kampanjen på slutten av femtitallet. Når jeg skriver «diskusjon» er det fordi de kjente artiklene fra de kulturrevolusjonære aldri gikk inn på det store spranget konkret, men bare i form av anklager mot folk som kritiserte det store spranget. Derfor drives vi bakover i historia, til femtitallet, for å søke røttene til de uforsonlige kampene i siste halvdel av sekstiåra.

Men ikke før du begynner å se hva slags feil som ble gjort under det store spranget, begynner du å undres på hvordan det kunne skje. Hvordan kunne partiet og partiledelsen så plutselig kaste alle økonomiske planer til side og legge opp en så urealistisk strategi for en snarvei til kommunismen? Dermed er du tilbake til åra omkring frigjøringa. Hva skjedde i Kina og i det kinesiske kommunistpartiet som kan forklare de store sikk-sakk-svingene som kom seinere?

Det vil ennå drøye lenge før en kan si at det finnes et fullstendig svar på alle disse spørsmåla. Men i jakten på noe mer holdbare svar kom AKP-delegasjonen til Kina over en del interessante synspunkter fra en av dem som hadde vært med. Gjennom mange samtaler kom det fram flere uventa angrepsvinkler og mer gjennomreflekterte resonnementer enn det som er daglig kost i offisielle kinesiske publikasjoner. Vår samtalepartner, Qi Xiyu, hadde vært en ledende studentopprører i Beijing, Kunming og Shanghai fra 1945. Han begynte å jobbe for partiet illegalt i 1947-48. Han hadde vært tolk for Mao Zedong og Zhou Enlai ved flere høve og kjente et stort antall av de mest kjente lederne i Kina gjennom en mannsalder.

— Jeg blei med i partiet i 48-49, sier Qi Xiyu. Den stemninga jeg møtte i partiet var åpen og demokratisk. På mitt første virkelige partimøte stilte jeg med et forslag til kritikk av Mao Zedong. Kamerat Mao hadde holdt en meget berømt tale der han sa at frigjøringa av Kina bare var «det første skrittet på en vei på 10.000 li». Jeg var uenig i dette, og mente at det var et altfor pessimistisk syn. Med frigjøringa måtte da minst halvparten av jobben være gjort. Partisekretæren prøvde å forsvare Mao, men det endte med at partiavdelinga vedtok en noe moderert kritikk av Maos utsagn. Dette var en grei og hverdagslig sak. Det har jo sjølsagt vist seg at det var Mao som hadde rett, mens jeg tok feil. Men det er ikke det som er poenget. Det viktige er at det rådde et klima i partiet der sjøl ikke unge ferske medlemmer var redde for å reise kritikk, sjøl ikke overfor partiformannen.

— Denne situasjonen i partiet med et utstrakt demokrati, varte til utover i femtiåra. Folk i partiet var ikke redde for å kritisere ledelsen. Folk i ledelsen hadde god

Qi Xiyu (bildet) har vært en ledende studentopprører i Beijing, Kunming og Shanghai fra 1945. Han har vært tolk for Mao Zedong og Zhou Enlai i flere sammenhenger.

kontakt med fotfolket. Det var vanlig å se lederne ute blant oss. Du kunne møte Mao på gata eller i parkene eller Zhou Enlai i butikkene. Avstanden var liten og det var ei god stemning. Det var virkelig stor enhet i partiet.

Demokratiet ødelegges

Men fra 1957 begynte partidemokratiet og partiets stil gradvis å ødelegges. Vi overtok det russiske planleggingssystemet med altfor stor grad av sentralisme, og med det overtok vi et topptungt planleggingsbyråkrati. Derfor overtok vi også mer og mer av den byråkratiske stilen fra russerne. Vi importerte det skadelige sikkerhetssystemet fra dem, der lederne blei inngjerda av et stadig større oppbud av sikkerhetsstyrker, og det blei innført et privilegiesystem. Vi gikk aldri så langt at vi fikk det gjennomførte nomenklaturasystemet til russerne, men vi gikk et langt stykke på vei. Det blei f.eks. innført et system med villaer for lederne, et slags Datscha-system, f.eks. i Pei-ta-ho. Og du må ikke tro at de ultraradikale folka under kulturrevolusjonen gjorde noe med dette. Qiang Qing likte godt å velte seg i luksus, og det samme gjorde de andre. Vi innførte også ei ordning der en del toppledere fikk anledning til å rekvirere spesialfly etter eget behov. Seint i 70-åra førte dette til ei bestilling av mange Boeing 737-fly med kort kropp. I 1978-79 blei dette stoppa og flya gjort om til passasjerfly. Men dette er grunnen til at Kina den dag i dag har mange Boeing 737-fly med kort kropp. Datscha-systemet og andre lederprivilegier blei også avskaffa i 78-79. Persondyrkinga tiltok i styrke fra 57-58 og blei etterhvert helt utålelig.

— *Du framstiller partidemokratiet i første halvdel av femtiåra som den reine gullalderen i partiets historie. Hvis det stemmer må det da være et stykke igjen til dere har gjeninnført den stilen?*

— Javisst er det langt igjen, meget langt. Og vi skal ikke bare gjenopprette den stilen, men vi skal finne fram til hvordan vi skal hindre byråkratismen og persondyrkinga i å gjenoppstå. Og det er et enda lengre lerrett å bleike.

— I 1956 hadde vi kommet langt i kooperativiseringa av jordbruket. Men det var ikke gjennomført med tvang slik Stalin gjorde. Det var frivillig og massene var fornøyde med denne utviklinga. På kongressen i 56 la vi opp til en politikk i samsvar med dette.

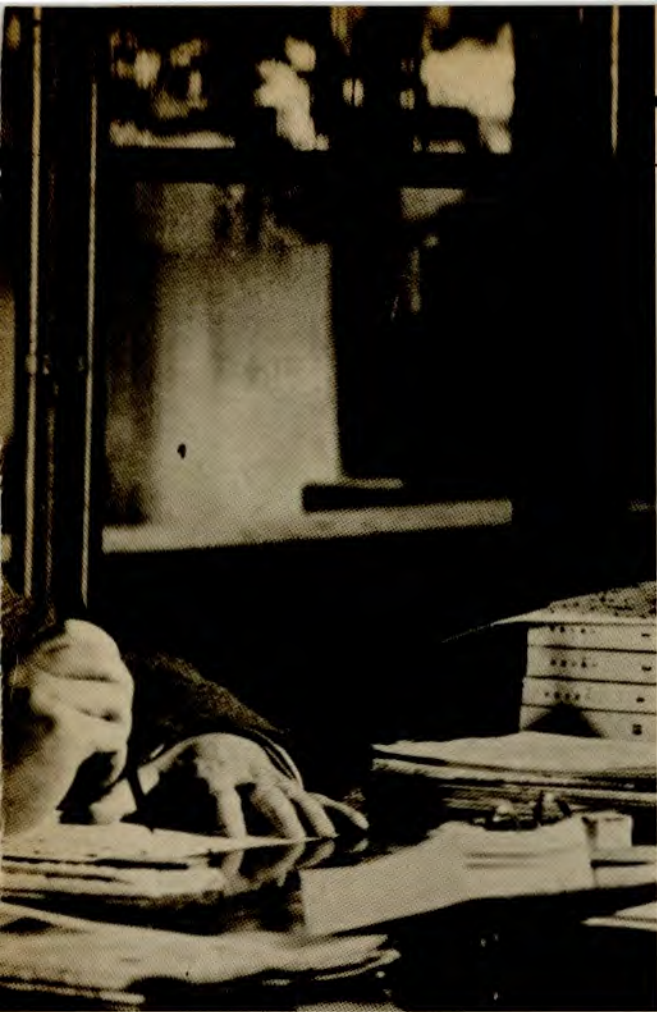
— *Men bare to år etter kongressen og kort tid etter at Mao hadde lagt så stor vekt på lettindustri og landbruk, slo dere helt kontra og kasta alle kreftene inn i tungindustrien. Hvordan kunne det skje?*

— Jeg trur jeg må beskrive situasjonen, slik vi opplevde den. Alt hadde gått så veldig mye bedre enn vi regna med. I 1947 sa Mao at vi skulle klare å seire i løpet av fem år, det tok to og et halvt år. I 1949 stilte vi oss som mål å bringe økonomien på fote i løpet av fem år, men allerede etter tre år var vi i god gjenge. Vi stilte

oss som oppgave å gjennomføre grunnleggende kollektivisering i løpet av en del år, men alt i 1956 hadde vi klart det. Vi fikk til alt vi prøvde på. Vi hadde enorm tillit til at vi skulle få til alle oppgaver vi kunne stille oss. På en slik bakgrunn er det mulig å forstå entusiasmen for det store spranget. Hvem ville ikke ha kommunisme på kortest mulig tid? Hvem ville ikke doble stålproduksjonen på kortest mulig tid? Det eneste som kunne hindre oss var konservative ideer. Trudde vi.

Planmålene i femårsplanen sa at vi i løpet av 1958 skulle produsere litt over 5 millioner tonn stål. I juli sa Mao: Vi kan klare 11 millioner tonn stål. Det var altså en spontan firedobling av tempoet. Og vi mobiliserte. Klart vi skulle klare det, vi var da ikke konservative? Det blei bygd en masse bakgårdsjernverk som umulig kunne lage stål av god kvalitet. I september lå vi fortsatt langt etter målet. Da mobiliserte vi 60 millioner gutter og menn midt i innhøstinga for å hogge trær som brenne for ovnene og for å leite fram nye jernmalmreserver. Det var ei økologisk rasing for å nå et urealistisk mål. Målet blei nådd til en fryktelig høy pris. 11,2 millioner tonn stål blei produsert det året. 3 millioner tonn var av elendig kvalitet. Store avlinger blei stående og råtne på åkrene, men fordi det var en eksepsjonelt god høst blei det høstet tilstrekkelig til å fø folk.

Det var en dagligdags sak å kritisere Mao i tida rundt frigjøringa. Stilen i det indre partidemokratiet var åpen og demokratisk. Men fra 1957 begynte partidemokratiet og partiets stil å bli ødelagt.

FOTO: XINHUA

Tilbakeslag

— Året etter fikk vi et voldsomt økonomisk tilbakeslag. Stålkampanja hadde skapt stor ubalanse i økonomien. Jordbruket og lettindustrien hadde tatt skade. Og skadene blei forsterka av at vi ikke oppsummerte feila våre og tok lærdom av dem, men i stedet fortsatte subjektivismen. Men hele partiledelsen hadde kollektivt ansvar for stålkampanja. Vi var berusa av framgang.

— Folkekommunene begynte spontant. Mao undersøkte et par av dem og erklærte at «folkekommuner er bra». Dermed spredde bevegelsen seg over hele landet uhyre fort. Situasjonen var ikke moden. Opprinnelig hadde vi vedtatt en plan som gikk ut på kollektivisering over 15 år fra 1956. Med ett blei planen satt til side. Men vel og merke — ingen i ledelsen satte seg mot dette da. Og sjøl om den raske kollektiviseringa skada forbindelsen mellom partiet og massene, var det fortsatt mye entusiasme. 1958 hadde også vært et bra år. Det blei innført gratis kollektiv bespisning, uten hensyn til

om det var dekning for det. Folk kunne gå hvorsomhelst og spise god mat gratis. På jorda begynte ingen å jobbe før alle var kommet. Det kunne ofte gå flere timer fra arbeidsdagen skulle ha begynt til arbeidet begynte. Tilsvarende avslutta de arbeidet så tidlig som mulig.

— Peng Dehuai hadde ei god masselinje. Han dro ut på landsbygda for å undersøke resultatene av folkekommunene. Av partisekretæren i sitt lokale distrikt fikk han vite at alt sto bra til. Men Peng gikk til de gamle konene og fikk vite at de ikke hadde noe mat igjen. Da han tok opp dette med partikomiteen, begynte de å gråte og fortalte sannheten. Seinere fant Peng ut det samme andre steder. Utfra dette skreiv han et brev til Mao der han kritisert feila. Og hvis dere leser dette brevet, slik det er gjengitt i Pengs sjølbibliografi, så vil dere se at kritikken hans ikke retta seg mot sosialismen eller partiets grunnleggende prinsipper. Ja, han støtta både det store spranget og folkekommunene, men han mente at vi hadde gått for langt. (Se «Memoirs of a Marshal».)

Mao ville ikke godta kritikken og i stedet lanserte han en motoffensiv mot Peng. Dermed blei klimaet forgifta og det blei umulig å gjøre ei kritisk oppsummering.

Det bildet disse samtalen gir er altså følgende: I 1949 var det ikke noe problem for hvem som helst, heller ikke for et ferskt medlem, å reise kritikk av partiledelsen. 10 år etter er situasjonen totalt forandra. Ikke en gang helten fra Korea-krigen kan reise kritikk uten å risikere utstøting. Og hvem kunne da reise kritikk? Var virkelig atmosfæren blitt så forsura? Og i tilfelle den var det, hvorfor hadde det skjedd? Qi Xiyu mente at det hadde skjedd et markant klimaskifte i midten av femtiåra, eller fra 1957. Hans forklaring er at på dette tidspunktet begynte det kinesiske partiet å etterlikne mer og mer av den russiske måten å jobbe på og den russiske økonomiske modellen. Så langt sammenfaller hans forklaring med noe av det som blei hevda under kulturrevolusjonen. Bortsett fra at han gir hele partiledelsen, inkludert Mao, ansvar for at dette skjedde, mens de kulturrevolusjonære hevda at Mao ikke hadde noe ansvar for det.

Dessuten reiser dette spørsmålet om *hvorfor* det kinesiske partiet, med sine fine tradisjoner, plutselig tok over slike arbeidsmåter. Et mangelfullt, men interessant, svar fikk vi av Qi Xiyu:

— Vi sa at vi kopierte et sosialistisk land, men i virkeligheten fortsatte vi byråkratiske tradisjoner fra keisertida. Men det var mer opportunt å eksportere dem til Sovjet og så innføre dem igjen som erfaringer fra et sosialistisk land!

I økonomien blei 1960 katastrofeåret. Da var det forferdelig lite å spise. Mange sulta. Samtidig hadde vi uår og bruddet med Sovjet.

I Shandong-provinsen fikk vi overraskende vite av

en av lederne i provinsen at 1 million mennesker hadde dødd av sult bare i den ene provinsen på begynnelsen av sekstitallet. Det blei hevda at en urealistisk «venstre»politikk var årsaken til dette. Hvis dette tallet stemmer så svarer det til at omlag 2 % av den samla befolkninga i provinsen sulta i hjel. Opplysningene var tydeligvis nye også for vårt kinesiske vertskap. En av dem hadde oppholdt seg i naboprovinsen på den tida og kunne bekrefte at situasjonen hadde vært prekær: «Vi spiste ikke ris, for det fantes ikke. Det fantes heller ikke søtpoteter, men vi spiste de tynne røttene til søtpotetene. Vi spiste også blader og gras. Jeg kjenner ikke til at folk døde direkte av sult. Men en del døde jo av underernæring.»

— I 1961 skulle vi hatt kongress i KKP, sier Qi Xiyu. Om den hadde blitt holdt, hadde det ikke vært til å unngå at kritikk av »Det store spranget» kom opp. Mao ville derfor ikke ha noen kongress.

Tidlig i 1962 hadde vi en partikonferanse med 6000 kadre, ikkevalgte utsendinger. Her blei i virkeligheten «Det store spranget» oppsummert. Det fantes tre synspunkter:

1. Problemene skyldtes 30% feil og 70% objektive vansker.
2. Problemene skyldtes 70% feil og 30% vansker.
3. Hovedfeilen var at vi ikke fulgte Maos linje enda tettere. (Lin Biao)

Det andre synet hadde flertall. Vi mente at vi måtte tilpasse politikken vår til de objektive forholda. En politikk kan ikke være riktig i seg sjøl hvis den ikke fungerer i praksis.

Maos trekker seg

Mao trakk seg tilbake fra presidentvervet og Zhou En Lai tok over ledelsen av partiets daglige arbeid. Zhou, Deng og Liu sto sammen om dette. Lin Biao og andre ledere i folkehæren kjørte sin egen linje. Fra dette tidspunktet hadde vi en to-linjekamp i partiet.

Gradvis gikk Mao mer og mer over i retning av å støtte seg på Lin Biao og på fru Mao og hennes gjeng fra Shanghai. Han var ikke som dem. Vi må skille klart mellom Mao og disse partifiendene. Men det er ikke til å komme fra at han støtta seg på dem.

Det var ikke Sentralkomiteen som vedtok kulturrevolusjonen. Det var Mao personlig som satte den i gang, og han brukte bl.a. Yao Wen-yuan for dette formålet.

— Men hva var årsaken til kulturrevolusjonen? Tiltalls på tiltalls millioner av mennesker kommer ikke i bevegelse uten grunn. Det må jo ha eksistert et objektivt grunnlag for bevegelsen?

— Ja, det er riktig. Det fantes et slikt objektivt grunnlag.

For det første var det virkelig et byråkratiproblem i staten og partiet. Det fantes også et usunt privilegesystem, slik som jeg allerede har nevnt. Massene var misfornøyd med oss på grunn av dette. Derfor fikk Mao

spontan oppslutning da han stilte parolen om kamp mot byråkratiet. Men folk hadde ikke noen klar mening om årsakene til problemet og hvordan det hadde utvikla seg, derfor var det lett å peke ut syndebukker. Det objektive grunnlaget for massebevegelsen var til stede, men kulturrevolusjonen var ikke måten å løse problemet på. Det gjorde bare problemet mye verre. Gjorde kulturrevolusjonen slutt på privilegesystemer, byråkratisme og persondyrking? Nei, det blei mye verre.

For det andre er egalitarisme et utbredt problem i Kina. Dere kjenner til at Mao har kritisert denne tendensen også i KKP. Gjennom to tusen år har parolen om likhet vært sentral i alle bondeopprør. Dette er ikke en proletarisk kommunistisk ide, men småprodusentenes ide. Det typiske for alle disse bevegelsene er at de klarte å kombinere ekstremt likhetsmakeri med enorme privilegier for keiseren. For keiseren hadde mandat fra Gud, derfor gjaldt ikke likheten han. Det var først og fremst likhet i bygda, likhet med naboen. Derfor kunne firerbanden utnytte denne typen egalitarisme; likhet i bygda, men ekstrem luksus for dem sjøl.

Maos unike stilling

For det tredje hadde Mao en helt unik stilling i partiet. Vi hadde et seminar der vi diskuterte hvorfor vi ikke hadde reagert tidligere på denne feilen fra Mao. Da sa en gammel veteran, og jeg trur han talte for alle sammen: «Jeg har vært med i partiet fra begynnelsen. I perioden fra 1921 til 1935 var jeg uenig med Mao flere ganger. Men hver gang vi var uenige var det han som hadde rett og jeg som tok feil. Det var 14 år. Også i de 14 åra fra 1935 til 1949 var jeg uenig med Mao flere ganger, f.eks. da han slapp Chang Kaishek i Sian. Men hver gang viste det seg i praksis at han hadde rett. Det gir tilsammen 28 år. Fra 1949 til 1956 var jeg også uenig med han noen ganger, men også da hadde han rett hver gang. Tilsammen hadde jeg 35 års erfaring med at hver gang jeg var uenig med Mao var det han som hadde rett, mens jeg sjøl tok feil. Var det noe rart at jeg begynte å regne med at det også ville gjelde i fortsettelsen?»

— Du sa at det skulle ha vært en partikongress i 1961. Det blei seinere holdt en kongress i 1969, den 9. kongressen. Hvordan blei delegatene valgt? Hvordan var den demokratiske behandlingen i partiet på forhånd?

— Den 9. kongressen var jo den som utpekte Lin Biao til Maos arvtaker. Den kongressen førte inn føydale prinsipper i partiets program og vedtekter. Dette var ikke demokratisk behandla på forhånd. I partiavdelingen mi blei alle som hadde vært medlemmer av partiet før frigjøringa fratatt stemmeretten, som mistenkelige personer. Vi var 12 stykker som hadde vært medlemmer før 1949, av i alt femti medlemmer i avdelingen. Da det skulle velges delegater, fikk vi beskjed om at vi ikke kunne stille til valg, og vi blei ført inn i et annet rom,

slik at vi heller ikke kunne stemme ved delegatvalga. Jeg har inntrykk av at det samme skjedde andre steder i stor målestokk. Folk som hadde blitt med i partiet da det betydde livsfare å bli medlem, blei fratatt stemmeretten. Men folk som hadde blitt med etter at det betydde makt og ære å være med i partiet beholdt stemmeretten uten spørsmålstegn.

— Sier du med andre ord at den 9. kongressen var en illegal kongress?

— Jeg vil ikke gå fullt så langt. Det var noe legalt og noe illegalt med den.

— Kulturrevolusjonen starta med en «teaterkritikk». Et stykke av Wu Han, «Hai Jui avsatt fra sitt embete», blei kritisert av Yao Wen-yuan for å agitere for å gjeninnsette Peng Teh-huai. Var det poenget med stykket?

— Nei. Hele kritikken av Wu Han var en forfalskning. Jeg er personlig venn av Wu Han. Han underviste meg i historie på universitetet. Og han skreiv sitt stykke i 1958-59. På det tidspunktet var Peng fortsatt forsvarsminister. Hvordan kunne dette stykket da være en fordekt propaganda for at han skulle gjeninnsettes i et verv han fortsatt hadde? Det er absurd. En rein historieforfalskning som så mye av det som kom under kulturrevolusjonen.

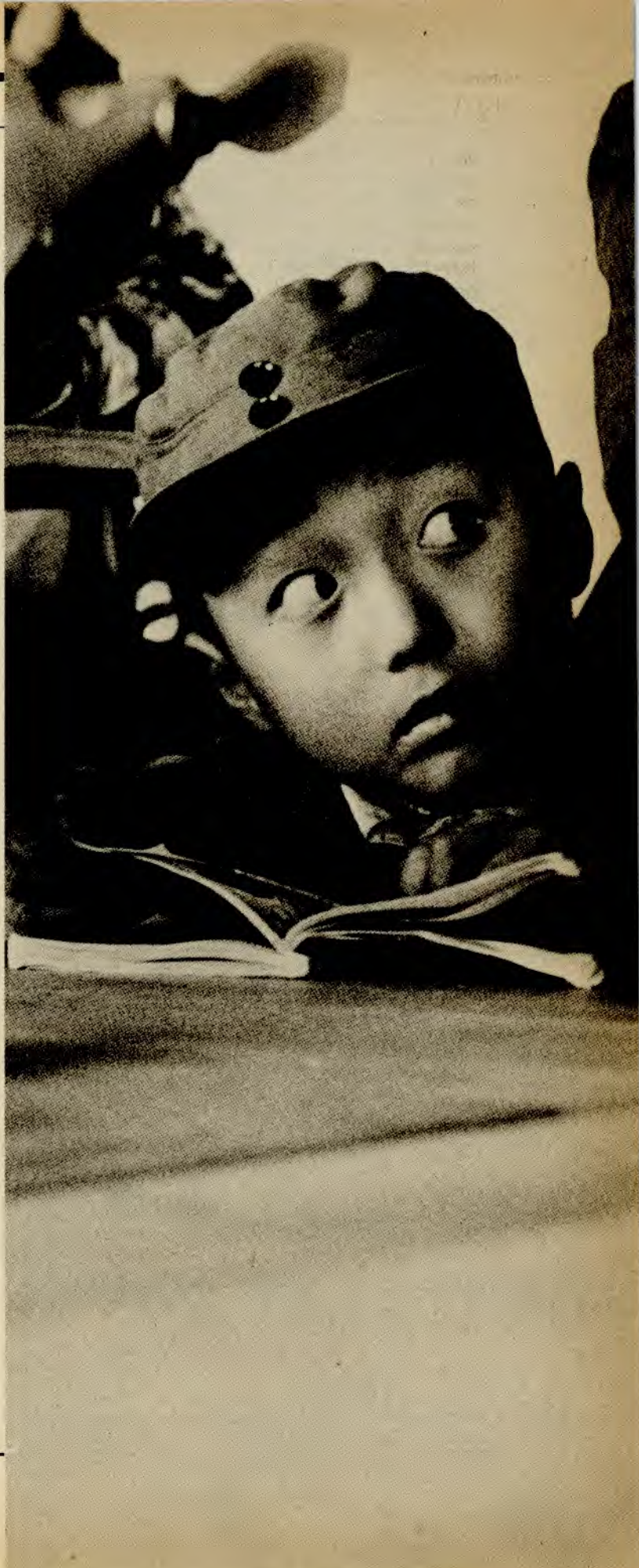
— Men historieforfalskning har da skjedd mange ganger. Jeg husker godt at kampanjen mot Lin Biao fortalte at han aldri hadde vært noen god general. Det må jo ha vært løgn. Eller bildene etter firerbandens fall der de var retusjert vekk.

— Du har rett. Dette er en skadelig tendens. Lin Biao blei en kontrarevolusjonær. Men han var i sin tid en meget dyktig general. To av de tre store felttoga i 1948-49 blei leda av han. De spilte en avgjørende rolle for at vi kunne seire så raskt. Så vi er nødt til å gi han kreditt for dette. Vi har gjort viktige feil på dette området.

Når det gjelder firerbanden, så spilte de aldri noen sånn positiv rolle som Lin i sin tid gjorde. Kulturrevolusjonsgruppa usurperte makta i partiledelsen. Lin, Qiang Qing, Chang Chungchiao og Kang Sheng satte SK, politbyrået og den stående komiteen utafør.

— Hva med det såkalte 16-punktsvedtaket om kulturrevolusjonen. Var ikke det et nokså umarxistisk dokument?

— 16-punktsvedtaket var subjektivistisk og idealistisk. Det blei vedtatt uten formell votering. For noen var saka den at de tenkte det var bedre med dårlige retningslinjer enn ingen retningslinjer. Det inneholdt også en del bra ting om kaderbehandling osv. som forøvrig ikke blei fulgt etterpå, avslutter Qi Xiyu. □

DE USYNLIGE

Kvinnene finnes ikke i statistikkene — de er usynlige. Ingeborg Heiestad tar i denne artikkelen opp kvinneundertrykking i verdensmålestokk. Hun viser at i to så forskjellige samfunn som England og Ghana er det grunnleggende likheter i kvinnens stilling. Hun konkluderer med at kvinneundertrykkinga er ganske lik over hele verden — til tross for ulikheter i formen. Det burde skape et felles grunnlag for kvinnesolidaritet, skriver Ingeborg Heiestad.

Av Ingeborg Heiestad

Et problem når man skal forsøke å gjøre seg opp en mening om kvinnes stilling internasjonalt er kvinnes store grad av usynlighet. De finnes nemlig bare i liten grad i statistikkene. Kvinnenes viktigste arbeidsplass, nemlig hjemmene, dekkes ikke av statistikken som først og fremst teller ansatte i forskjellige næringer. Og kvinner er ikke i særlig grad *ansatt* i u-landene selv om vi finner dem i helsesektoren og som lærere i grunnskolen. Ser vi for eksempel på jordbruket er det helt klart at bare en liten del av det arbeidet som kvinner verden over legger ned i jordbruket, dekkes av det som kvinnelige jordarbeidere bidrar med. Men også i industrien dukker dette problemet opp, fordi mange kvinner jobber i såkalt hjemmeindustri, som ikke først og fremst er en liten binæring, men minner mer om den førindustrielle kapitalismens manufaktur. Her er det kanskje *en* i familien som er registrert som næringsdrivende, som oftest mannen, mens faktisk de fleste av familiens medlemmer deltar og hvor særlig kvinnes arbeid er viktig.

I mange av u-landene er også statistikken upålitelig, faktisk kommer den mest nøyaktige statistikken fra de landene som gjør oppmerksom på at statistikken er mangelfull! Og tradisjonelt har vitenskapsmennene som samler opplysninger vært mest sentrert om mannen, det gjelder faktisk både mannlige og kvinnelige sådanne.

Derfor syns kvinner lite, og hadde man ikke visst bedre kunne man tro at de i stor grad satt på pynt hjemme. Men når vi har oppdaget statistikkens utilstrekkelighet kan det være lønnsomt å se nærmere på kvinnes stilling i enkelte samfunn forskjellige steder i

verden, og se om vi finner noen fellestrekk. Kanskje kan vi ut fra disse stille noen spørsmål som senere hen kan bli til konklusjoner.

En sammenlikning

Forskeren Ann Whitehead har gjort en interessant sammenlikning mellom to vidt forskjellige samfunn, et jordbruksamfunn i nord-øst Ghana og familier i England.

I dette spesielle samfunnet i Ghana praktiseres flerkoneri, og folk lever i storfamilier der flere gifte brødre lever under samme tak med sine koner. Grunnbestandelen i kostholdet er hirse som produseres felles, og som er familieoverhodets ansvar. Den eldste av mennene deler ut hirse for hver måned til konene som så tilbereder den for den delen av husholdningen som de har ansvar for. Den delen av åkrene som ligger nærmest huset dyrkes felles, men kvinner og menn har også sine private åkerlapper. Etter at markedsøkonomien ble introdusert i dette området har det skjedd en utvikling i retning av at mennene dyrker hirse også på sine private jordlapper for å kunne selge den på markedet. Her er det nemlig slik at inntekten av slikt salg er privat eiendom mens det kornet som dyrkes felles tilhører alle. Kvinnene derimot, som på grunn av mennenes økte interesse i deres egne jordlapper, nå får mindre hirse utdelt, dyrker peanøtter på sine åkerlapper for å ha noe å gi barna i tørkeperioden. I tillegg er det slik at mennene har hevd på kvinnes arbeidskraft også på sine private åkerlapper, mens det ikke gjelder noen tilsvarende regel for kvinnene. På denne måten har innføring av markedsøkonomi i dette området økt kvinnes arbeidsbyrde, de er blitt mer avhengig av familien og har faktisk mindre penger mellom hendene til sitt eget forbruk nå enn før.

Ditt? — og mitt?

Når Whitehead forflytter seg til England finner hun at kvinnenes inntekt ses på som et tillegg til familiens hovedinntekt, nemlig mannens. Selv når begge er i arbeid er det vanlig at mannen tar av lommepenger til seg selv, mens penger til sitt eget forbruk er noe kvinnen må skrape ut av husholdningspengene. Siden lønna framstår som privateiendommen til den som tjener den, virker dette som en rettferdig ordning. Men undersøkelsen viser at mannen har et mye mer «privat» forhold til sin inntekt, mens kvinnen lett vill identifisere seg med de andre avhengige i familien.

Hvis de tilsammen tjener mer enn det som går med til nødvendige utgifter er det vanlig at det er hennes inntekt som brukes til ferier, klær og forbruksvarer, mens hans lønn går til å dekke husleie og andre utgifter som familien ikke kan klare seg uten. Slik forblir han hovedforsørgeren, den som tjener til «brødet», den overlegne, selv når hun tjener like meget som ham, ja mer. Ja, faktisk viser Whitehead til eksempler på at kvinnene har blitt mer avhengig av mannen etter at hun har gått ut i arbeidslivet. Den økte fellesinntekten har ført til at mannen har brukt mer penger på seg selv, og overlatt mer av forsørgeransvaret til kvinnen, hennes inntekt har gått til familiens daglige forbruk.

Når kvinnen skal disponere sin inntekt er hun under innflytelse av en hel rekke verdinormer. En av dem er bildet av «all-moderen» som alltid setter familien og barna foran sine egne interesser. All-moderen fornektet sine egne behov for å få små ressurser til å strekke til. Hun sørger for at kroppsarbeideren og barna får tilstrekkelig og god mat før hun spiser selv.

Disse to vidt forskjellige samfunnene er påfallende like når det gjelder hvilke krefter som virker på fordelingen av de ressursene som kone og mann bringer til den felles husholdningen. Maktforholdet mellom kone og mann kommer til uttrykk i denne fordelingen, og myten om familien som et arrangement til gjensidig fordel kommer i et noe underlig lys. Den relative makten mellom de to er ikke bare avhengig av de relative lønningene som de to får på arbeidsmarkedet, eller av det relative arbeidet de gjør i jordbruksproduksjonen.

I begge tilfellene er kvinnene nært knyttet til de kollektive eller familie-aspektene ved konsumpsjonen, i det ene tilfelle ved et felles fond av hirse, i det andre ved husholdningspengene, mens mennene er mye mer individuelt orientert i forhold til sin kontroll over ressurser og i sitt eget forbruk.

En underlig modernisering

Et karakteristisk trekk ved utviklingslandene er todelinga i økonomien; en deling mellom et lav-produktivt «eksistens»-jordbruk og et høy-produktivt jordbruk som er markedsorientert. Her produseres de såkalte «cash crops». Dette jordbruket er kapitalintensivt og mekanisert, og beskjeftiger for det meste menn. Men

kvinnene bidrar med lusing og vannbæring. Dette betyr imidlertid ikke at kvinnene i liten grad er beskjeftiget i jordbruket. Den maten som settes på bordet i hjemmene er for en stor del dyrket i kjøkkenhagen eller på små jordflekker der kvinnene driver med små ressurser og føydaltidas redskaper.

I land med sterk todeling i økonomien, oppstår de såkalte fattigdomsfeller. De som blir tilbake i den tilbakeviggende delen blir enda fattigere enn de var før moderniseringen. Og grensen mellom de to sektorene er vanskelig å krysse. Jo forttere utviklingen går i den industrialiserte sektor, jo vanskeligere blir det. Det kreves kunnskap og utdanning og dessuten mobilitet. Dette rammer kvinnene hardest, blant dem er også analfabetismen størst. For dem har industrialiseringa lite å tilby, de har ikke råd til å kjøpe industriprodukter, hverken til forbruk eller for å gjøre jordbruket mer produktivt. Og jobb får de ikke.

Kvinnene blir tilbake i den delen av jordbruket som sørger for maten til massene på landsbygda, men med stadig mindre ressurser. For å skaffe seg hjelp i arbeidet må de stole på sin egen produksjon av barn. Jentene begynner å arbeide på jorda når de er fem, guttene når de er ti. Mennene er ofte langt av gårde på arbeid, eller de har simpelthen forlatt kone og barn.

Kløyvinga av samfunnet blir derfor også lett en kløyving mellom kjønnene, eller den nye utviklinga forsterker det skillet som allerede er der.

Kniplerskene i Narsapur

Et tydelig eksempel på hvordan det kan gå er Maria Mies undersøkelse blant kniplerskene i den indiske provinsen Narsapur.

Knipling er ikke noe tradisjonelt håndverk i India, men ble brakt dit av de engelske misjonærene. Etter hvert har det utviklet seg til en hel industri som skaffer India over 20 millioner rupies i hard valuta i eksportinntekter pr. år.

Kniplingen er organisert etter det såkalte «putting out»-systemet og som også er kjent fra Europa. Oppdragsgiveren forsyner kniplerskene med tråd, og med et forskudd på lønna. Arbeidet foregår i hjemmene, og slik blir produksjonskostnadene svært små. Ingen sosiale utgifter, ingen arbeidsgiveravgift, og ingen utgifter til produksjonslokaler. Kvinnene er ikke organisert og har liten oversikt over produksjonen. De vet ikke hva deres produkter blir solgt for eller hvor de blir solgt.

Arbeidet er også svært spesialisert. De aller fleste kvinnene kjenner bare en del av det, de sitter og lager om og om igjen grunnelementene i mønstrene, blomster f.eks. Noen få kvinner som har oppdragsgiverens tillit har lært arbeidet med å føye de enkelte delene sammen til det ferdige produktet.

Spesielle agenter reiser rundt og deler ut tråd og samler senere sammen kniplingene og bringer dem til fer-

diggjørerene, eller de er selv ferdiggjørerene. Før var agentene kvinner, men nå er det for det meste menn som har utkonkurrert kvinnene, blant annet fordi de kan bruke sykkel og dermed rekker over et større område. Agentenes lønn er lik differansen mellom den lønna de får av oppdragsgiveren og den lønna de gir kniplerskene.

Oppdragsgiveren er eksportøren som har forbindelse med firmaer i Europa, tradisjonelt England, og Australia.

Enorm utbytting — rask akkumulasjon

For di kniplingen har karakter av binæring, en slags hobby, er det mulig å pesse arbeidslønna langt under reproduksjonskostnadene. I 1978 var lønna for det enkleste kniple-arbeidet mellom 3 rupier og 5 rupier for å lage knipling av en bunt på 2000 m. tråd. Gjennomsnittslønna var 4Rs. For det mer avanserte kniplearbeidet var lønna 8Rs. pr. bunt. En kvinne som kunne arbeide full dag 8 timer pr. dag i sju dager kunne gjøre ferdig en bunt. Den daglige lønna for det enkleste arbeidet, som de fleste utfører, blir altså 0,56 rupier. På samme tid var minstelønna for en landarbeider i dette området 3 til 5 rupier for menn og 2,25 til 3 for en kvinne pr. dag. Gjennomsnittslønna for en kniplerske for åtte timer er altså bare 19 prosent av minstelønna for en kvinnelig landarbeider. Og disse lønningene har vært praktisk talt uendra siden 1931 og fremover. Det har derimot ikke prisene. Fra 1960 til 1977 økte konsumprisindeksen fra 100 til 302 i dette området. — Før, forteller en eldre kvinne, betalte jeg 1,50 rupie for en sari, nå er det 30 til 50 rupier.

Hvorfor slutter så ikke disse kvinnene å kniple og tar arbeid som landarbeidere i stedet?

Purdah — kvinnene adskilt

Kniplerskene kommer fra de kastene i India som holder «purdah», dvs. adskillelse av kvinnene fra samfunnet, bruk av slør osv. Dette var i det gamle India velstående kaster som eide sin egen jord. Det var et statussymbol at deres kvinner ikke arbeidet og ble holdt innelåst innenfor hjemmets fire vegger. De kasteløse kvinnene, de urene, derimot, kunne arbeide på jordene og sees av alle og enhver.

Men mye er forandret i India. Den grønne revolusjonen, som skulle bringe velsignelse til de mange, har utarmet de gamle småbøndene og tatt fra dem jorda. Lengere tid tar det imidlertid å oppløse de sosiale normene og purdah tvinger kvinnene til å finne arbeid de kan holde på med hjemme. Kniplingen som før var en bibeskjeftigelse, og en lite innbringende sådan, er nå i enkelte tilfelle det som holder sulten fra døren og er hovedinntektskilden til familien.

Forholdet mellom kjønnene

Hvordan virker den økende utarming og kniplingsindustrien inn på forholdet mellom kjønnene?

En del trekk kom tydelig frem i Maria Mies undersøkelse. Alle kvinnene, selv de som var agenter, drev både med knipling og reproduksjonsarbeid som husmødre. Men ingen av mennene som var involvert i virksomheten, kniplet. De var alle sammen ikke-produiserende kjøpmenn, som levde av salget av kvinnes produkter. Men de snakket om forretningen som om den bare inneholdt deres arbeid. Kvinnes arbeid var ikke-synlig. Mennene så på seg selv som «self made men» som ikke hadde noen andre enn seg selv å takke for sin suksess.

Alle kvinnene, også de som selv var agenter, klaget over at deres økonomiske situasjon stadig forverret seg, og over sin ensomme kamp mot fattigdommen. Ingen av kvinnene hadde vært i stand til å akkumulere noe kapital, de fleste kjempet for å overleve fra dag til dag. Mennene, derimot, selv de som begynte i fattigdom, hadde akkumulert kapital, eller de var begynt å gjøre det.

Den enorme utbyttingen av kvinnes arbeidskraft, der lønna var presset langt under reproduksjonskostnadene, gjorde mennene i stand til å akkumulere kapital raskt, og noen av dem skiftet klasse. Den økonomiske undertrykking av kvinnene var faktisk en forutsetning for mennenes velstand. De ble velstående handelskapitalister, og etter hvert som de investerte kapital i jordbruket, velstående landeiere.

Velstående menn

Denne økningen i mennenes velstand var bare mulig på grunn av utbyttingen av kvinnes produksjon. Kvinnene som deltok i denne produksjonen, sank derimot i klassetilhørighet og det oppsto en polarisering mellom

Et karakteristisk trekk ved økonomien i mange utviklingsland er todeling av økonomien. De som blir tilbake i den tilbaketrukkede delen blir enda fattigere. Dette er i første rekke kvinnene. De sørger for maten til massene på landsbygda. Bildet viser somalesiske kvinner på rismarken.

de kvinnelige produsentene og de mannlige ikke-produsentene. Alle kvinnene var de facto arbeidere og alle menn var de facto eller potensielle kapitalister.

Alle kvinnene, som arbeidere eller husmødre, følte seg ansvarlige for eksistensen til familien. I undersøkelsen forteller de ikke bare om sitt arbeid eller handelen men også om sitt ekteskap, om forholdet til ektemannen, familieproblemer og problemer de møter som kvinner i det patriarkalske samfunnet. Deres personlige liv og deres arbeidsliv er ikke adskilt. Og de føler at det er deres ansvar å holde familien sammen.

Når mennene ble intervjuet derimot, snakket de bare om sin forretning. Deres «livshistorie» lot til å være identisk med historien til forretningsdriften deres. Familien, familieproblemer og personlige problemer lot ikke til å eksistere, eller til å være av så liten betydning at det ikke var noe å snakke om.

I undersøkelsen kom det også tydelig fram det sterke grepet som det patriarkalske samfunnet hadde over kvinnene. Ekteskap, brudepris, purdah og adskillelse av kvinnene, menstruasjons-tabuer osv. bestemte i stor grad over deres liv. De klagde over disse fordommene, men i stor grad identifiserte de seg med denne ideologien, spesielt purdah; at kvinnes respektabilitet var vedvart sammen med deres avstengning fra samfunnet.

Mennene, i motsetning til kvinnene, profiterte på den patriarkalske ideologien, ja den var en forutsetning for deres kapitalakkumulasjon. Hele kniplingsindustrien ble faktisk holdt sammen av de patriarkalske institusjonene. I mangel av en ytre struktur som en fabrikk, en sammenslutning, er de forutsetningene som finnes i dette samfunnet helt nødvendige. Den sosiale strukturen, klasseskillene, kastesystemet og det patriarkalske systemet opprettholder en produksjon som i form ligner småhandelen, men som i sin essens er en del av en verdensomspennende kapitalistisk produksjon.

Definert som husmødre

Det som først og fremst karakteriserer arbeidsdelingen mellom menn og kvinner i dette samfunnet er at kvinnene i spesielle klasser og kaster er blitt definert som husmødre. Purdah-systemet tvinger dem til å holde seg innenfor husets fire vegger, og de mener selv at dette er et tegn på deres stand som de ikke uten videre vil gi slipp på. Når kvinnene er definert som husmødre, blir mennene definert som forsørgere. Og vi kjenner igjen skillet mellom hjemmets private sfære og det offentlige, mellom reproduksjon og produksjon. Men dette er bare den ytre formen, i virkeligheten er disse kvinnene lønnsarbeidere, integrert i et produksjonssystem som er innrettet på verdensmarkedet. Og dette er faktisk en

De grunnleggende elementene i kvinneundertrykkinga er ganske like over hele verden. Bildet viser en kvinne i Bolivia.

forutsetning for den enorme utbyttinga og den raske akkumulasjonen.

I familien deles arbeidet slik at kvinnene gjøre husarbeidet og mennene arbeider utenfor hjemmet. Mennene gjorde ikke noe arbeid i huset i det hele tatt. Kvinnenes arbeid i huset besto av en rekke forskjellige arbeidsoperasjoner. Lage mat, hente vann, vaske klær, hente ved, lage gjødsels-kaker osv., slik at produksjons-arbeid skiftet med reproduksjons-arbeid hele tiden.

Kvinnenes arbeid foregikk i huset og på gårdsplassen. Mennene kom tilbake hit bare for å få tilfredsstilt sine grunnleggende behov; spise og sove. Mennene holdt seg vanligvis vekk fra huset i løpet av dagen. Men når de kom tilbake, skulle de øyeblikkelig oppvartes av kvinnene. Kvinnene måtte lage badevann for dem og vaske dem på ryggen. Mennene måtte få mat først, før barna og kvinnene selv kunne spise, og kvinnene måtte sitte ved siden av dem og servere dem på talerkenen. Alle de tjenestene husmødrene gjorde for ektemennene hadde sitt ideologiske forsvar i at han var husets herre og hovedforsørger. Selv når dette ikke var tilfelle, og familien levde på hennes inntekt, tjente hun ham på denne måten.

Late menn

Kvinnene protesterte ikke mot denne arbeidsdelingen som sådan. Tvert imot, en del av dem så den som en bekreftelse på at de tilhørte en høyere kaste. Men de klagde over at mennene ikke oppfylte oppgaven som hovedforsørger. Noen av kvinnene klaget over at mennene var late, og at i harde tider er det faktisk kvinnene som tar over ansvaret for familien. De pantsetter verdisakene, tar opp lån, og begynner å kniple.

Mange av mennene er småbønder eller landarbeidere som har mistet jorda eller ikke har noe arbeid. Men de er for stolte til å se etter annet arbeid. De kan bare jordbruk. De som hadde jord før liker ikke kuli-arbeid. Derfor vil de heller drive omkring i landsbyen. Kvinnene må da finne utveier for å holde familien sammen. Så starter de å kniple. Til tross for at de holder på bildet av den respektable husmor, ser de ut til å være mer fleksible enn mennene til å forandre den gamle arbeidsdelingen hvis det er nødvendig.

Større likhet enn ulikhet

For kvinner i den 3. verden er imperialismen hovedhinderet for deres frigjøring, og imperialismen undertrykker kvinnene særskilt. Grunnlaget for denne spesielle undertrykkinga er kvinnenes stilling i familien og den kjønnsbestemte arbeidsdelinga i hele samfunnet. Mennenes undertrykking av kvinnene er ikke mindre betydningsfull i denne delen av verden enn i vår egen, selv om disse motsigelsene kommer i bakgrunnen under kampen mot imperialismen. Faktisk ser det ut som om de grunnleggende elementene i kvinneundertryk-

kinga er ganske like over hele verden, selv om formen er forskjellig.

Ytre sett er de forhold kvinner lever under svært forskjellige og kvinnebevegelsen i Vesten har ofte fokusert på slik ting som bruk av slør i de islamske statene, omskjæring i Vest-Afrika osv., og raskt utpekt denne undertrykkinga som mye verre enn den de sjøl opplever.

Men hva løser problemet med omskjæring av kvinner? Jo, et alternativ til det å bli forsørget av en ektemann; økonomisk sjølstendighet for kvinnene. Slik som det nå er, er de nødt til å la seg omskjære så lenge det ikke finnes noe alternativ — uomskårede piker blir ikke gift. Dessuten må vi, kvinner fra Vesten, ta med i betraktning at omskjæring har vært en måte å markere egen kultur på, mot den vestlige kulturimperialismen.

Internasjonal solidaritet

Det felles grunnlaget som kvinneundertrykkinga har verden over, burde skape solidaritet mellom kvinner fra alle verdensdeler i kampen mot imperialismen, kapitalismen og for sosialismen. Det er ingen grunn til å tenke på kvinnene i Afghanistan, Egypt, Iran og Sudan som så vesensforskjellige fra oss. Kvinner verden over har i dag en felles plattform å stå på, den særegne kvinneundertrykkinga binder oss sammen. Slik blir ikke den hjemlige diskusjonen om oppløsning av familien noe som bare har aktualitet for oss, eller for kvinner i den industrialiserte verden, men er en like god, både beskrivende og strategisk parole, for kvinnene i den 3. verden. □

Kilder

Boulding: *Women in the Twentieth Century World*
 Maria Mies: *The Lace Makers of Narsapur*
 Miranda Davies: *Third World, Second Sex*
 Kate Young, Carol Wolkowitz og Roslyn McCullagh:
Of Marriage and the Market.

Det felles grunnlaget som kvinneundertrykkinga har burde skape solidaritet mellom kvinner fra alle verdensdeler, skriver Ingeborg Heiestad.

FOTO: KLASSEKAMPEN

Handelsrevolusjonen førte til kapitalisme

Gunnar Jørgen Furehaug kritiserer i dette innlegget Simonsen/Grimstad/Braanens artikkel om historisk materialisme i Røde Fane 5/84. Han mener at det ikke var klassekamp og endringer av produksjonsforholda som førte til kapitalismens framvekst. Furehaug mener det mest iøynefallende i denne perioden var utvik-

linga av handelen. Handelen var «lokomotivet», skriver han. I tillegg til Simonsen/Grimstad/Braanens artikkel i RF 5/84, trykte vi en artikkel av Pål Steigan om samme emnet. I RF 6/84 kritiserte Per Lund noen sider ved Pål Steigans syn. Debatten vil fortsette i neste nummer av Røde Fane.

Eit problem med mange debattar i ml-rørsla er at dei, basert på ei maksimal forenkling av ulike foreteelsar, fører til ein fastlåst enten-eller diskusjon, der konklusjonen for det eine eller andre skal få dei mest vidtrekkande konsekvensar for den politiske praksisen vår.

Ein slik måte å debattere på fører ingensteds hen; det splittar meir enn det forener, det hindrar fordomsause studiar og diskusjon, det verkar for-dummande.

Vi får håpe at vi unngår for mye denslags i den pågåande debatten om den historiske materialismen — ein debatt som eigentleg har pågått ganske lenge. Den byrja for nokre år sidan og handla den gongen om økonomien hadde forrang foran politikken. Eg oppfattar det slik at den diskusjonen enda opp med ein einskap om at økonomien i eit samfunn var grunnlaget for, eller la rammene for eit samfunn sitt politiske, kulturelle, sosiale osv. liv. Diskusjonen har utvikla seg til ein diskusjon om drivkreftene i historia; kva gjer at samfunnssystem avløysar samfunnssystem? I første runde var spørsmålet: er det politikken eller økonomien som er drivkrafta? I neste runde vart dette til: er det produksjonsforholda eller er det produktivkreftene? Og på sitt mest vulgære: er det klassekampen eller er det tekno-

logien? (dersom det er teknologien: kva er den krafta som set teknologien i gang? Dersom det er klassekampen: kva var drivkrafta før klassane oppstod?) Å svare «teknologi» evt. «produktivkrefter», skal visst vere spesielt farleg. Det fører nemleg til at folk set seg til å vente på sosialismen....

RF nr.5-84 har den historiske materialismen som hovedtema. Pål Steigan har ein artikkel om den historiske materialismen som etter mitt syn burde vera ganske ukontroversiell.

Simonsen, Grimstad og Braanen (SGB) har ein artikkel der dei går mot den mekaniske materialismen, seier mykje bra om studiar og det å søke sannheita gjennom å undersøke fakta samt konkluderar med at produktivkreftene er ei drivkraft, at produksjonsforholda er ei drivkraft og at ei vekselvirkning mellom desse to kan-skje er det som dekker best.

Denne artikkelen fortener ein del kommentarar — dei vil kome etterkvart.

Nokre forutsetningar for at ein diskusjon om den historiske materialismen kan bli fruktbar og lærerik:

— Vi må operere med ein lik definisjon av begrepa. Produktivkrefter er for eksempel redskap og mennesker. Ikkje berre redskap/teknologi. Og produksjonsforhold er ikkje berre klassesdeling, men også organisering

av produksjon og arbeidsdeling. Ein kritikk av den historiske materialismen må ta utgangspunkt i at dette historiesynet bygger på desse definisjonane av produktivkrefter og produksjonsforhold. SGB er uklar på begge. — Vi må ha i bakhovudet at all utvikling foregår dialektisk. Altså at det heile tida er snakk om motseiingar på ulike plan, motseiingar som kan analyserast kvar for seg, men som fyrst og fremst heng i hop, er betinga av kvarandre, påverkar kvarandre, står mot kvarandre og slik driv utviklinga av heile samfunnet framover. *Historisk materialisme er dialektisk materialisme anvendt på menneskesamfunnet si historie.*

— Vi må evne å skille mellom dei viktigaste «drivkreftene» i den historiske utviklinga, og dei viktigaste «drivkreftene» i eit gitt samfunn i ein gitt periode.

Av dette følger og at eg avviser problemstillingar som «kva er motoren eller drivkrafta?», eller: er det enten det eine eller det andre. Skal ein fyrst snakke om drivkraft i eintal så må svaret bli «folket». Folket som produserer, tenker, driv klassekamp, driv kultur, tørstar etter «gull, ære og makt» osv.

Men som lesaren sikkert også er klar over: dette svaret hjelper oss ikkje til å avklare forholdet mellom

dei ulike aktivitetane eller prosessane. Det er eigentleg det ein diskusjon om den historiske materialismen bør starte med. Altså: kva slags prosesser? Og kva er forholdet mellom dei? Kan vi få ulike konklusjonar når vi vurderar dette historisk og når vi analyserer dette konkret for eit gitt samfunn i ein gitt periode?

HISTORISK VINKLING

Ei enkel skisse over den historiske utviklinga må bli omtrent slik: Meneska arbeider for å overleve. For å klare dette nyttar dei seg av og utviklar redskap, samt inngår bestemte forhold til kvarandre i dette arbeidet. Dess meir utvikla redskapa er til høga-re utvikla er forholdet mellom menneska i produksjonen. Det mest primitive produksjonsforholdet er den naturgitte arbeidsdelinga (kjønn og alder). Neste stadium er deling i jordbruk, jakt, ulike håndverk m.m.

I kampen for å overleve utvikla dei også språk, kultur, ritualer m.m. Språket, kulturen, lovene osv. var ein avspeiling av det livet dei førte, og skulle også tene kampen for å overleve.

Produksjonsmåten (primitivt urfellesskap, slavesamfunn etc.) blir utgjort av produktivkreftene og produksjonsforholda. Dette er samfunnet sin *økonomiske basis*. Kulturen, lovene osv. er samfunnet sin *overbygning*. Overbygninga verkar aktivt inn på basis; påskundar eller hemmar utviklinga. Produksjonsforholda verkar og inn på produktivkreftene; påskundar eller hemmar utviklinga. Men produksjonsforholda utviklar seg i *avhengigheit* av, og på grunnlag av produktivkreftene. Ei endring av produktivkreftene (teknikk, kunnskap) resulterer i ei endring av produksjonsforholdet. Produktivkreftene er det mest revolusjonære elementet. Når desse utviklar seg må også produksjonsforholda endre seg for å gi rom for utviklinga. Endring i samfunnet sin basis fordrar i sin tur ei endring i samfunnet sine lover, politiske og økonomiske synsmåter m.m.

Vi kan altså seie at motseiinga mellom produktivkreftene og produksjonsforholda er den grunnleggande

Castler ambt Ich verrichten soll/
Mit ein vnd aufgeben gar wol.
Die Cassa Ich oft vberschlag/
Vnd den Rest fleissig bey mir trag.

Gunnar Jørgen Furehaug mener handelen spilte en viktig rolle da kapitalismen gikk sin seiersgang gjennom Vest-Europa. Tresnittet viser livet i et stort handelshus med kontor og lager på slutten av 1500-tallet. Øverst til høyre ser vi sjefskontoret. Nedenfor på samme side sitter regnskapsføreren med sin protokoll og pengekasse ved siden av bordet. På tønna i midten til venstre og på pakken nederst er det middelalderiske bomerker, som ble brukt som eiendomsmerker, før det ble alminnelig at folk kunne lese. De to bokstavene I og A på pakken er kunstnerens signatur: Jost Amman, den tyske treskjærereren som har laget tresnittet.

Dette maleriet, «Pengeveksleren og hans hustru» er fra 1514 og er malt av nederlenderen Quentin Matsys. Furehaug mener den økende handelen fra 1000 til 1200 førte til utskilling av en egen handelsstand og til virkelige byer, bl.a. i Nederland.

motseiinga i menneskesamfunnet. Det foregår heile tida ei vekselvirkning mellom desse to elementa og mellom basis og overbygning, men i det store og heile har produktivkreftene forrang foran produksjonsforholda og basis har forrang foran overbygninga.

På eit gitt stadium av menneskesamfunnet si utvikling oppstår privateigedomen og inndelinga av mennesker i klasser. I dette samfunnet kjem konflikten mellom produktivkreftene og produksjonsforholda til uttrykk i klassekamp, (men ikkje berre det).

Klassekamp mellom det store fleirtalet som arbeider (slavar, bønder, arbeidarar), og det vesle mindretallet som bestemmer over arbeidskrafta (slaveeigarar, føydalherrar, kapitalistar). Og det er ingen tvil om at denne klassekampen har satt sine spor i historia og har verka inn på andre prosessar. Men historia handlar også om den klassekampen som har sine røter i

kampen mellom dei herskande klassar og dei nye skjikt/klassar som har vokse fram innafor det rådande systemet. Klassar som representerer nye produktivkrefter og/eller ein ny måte å nytte seg av dei gamle produktivkreftene, og som nå etablerer ei kvalitativt ny overbygning i samfunnet som heilskap for fullt ut å nytte seg av dei nye produktivkreftene og den nye måten å organisere utbyttinga på. Klassekampen har aldri vore nokon drivkraft i den forstand at den åleine har etablert nye produksjonsforhold (utbyttingsforhold). Ikkje klassekampen mellom slavar og slaveeigarar, og ikkje kampen mellom bønder og føydalherrar. I beste fall har denne klassekampen ført til reformar innafor systemet, samt ført til at systemet er vorte meir sårbart overfor nye system.

Derimot har nye utbytarklasser vokse fram innafor desse to systema, «alliert» seg med dei undertrykte klas-

sane, nedkjempa den herskande klassen og innført nytt politisk og økonomisk system i samsvar med sine utbytterinteresser. Føydalsystemet voks fram innafor slavestaten og handels- og industriborgerskapet voks fram innafor føydalsamfunnet. I begge tilfella skjedde det på grunnlag av utviklinga av, eller mangel på utvikling av produktivkreftene. I begge tilfella var klassekampen ein avgjerande faktor for at det nye kunne få utvikle og konsolidere seg. At det finst store ulikskaper for når dette skjedde, *under kva* forhold, *med kva* resultat av seinare økonomisk, politisk og kulturell utvikling er i denne samanhengen uinteressant og forandrar heller ikkje hovedstandpunkta i den historiske materialismen slik marxismen sine klassikarar har framstilt den, og slik AKP har framstilt den.

Slik eg oppfattar det har SGB fjerna seg ein del frå desse standpunkta. Eg skal ikkje underslå at dei i artikkelen sin skriv mykje som eg tykkjer er både rett og fornuftig. Men der dei argumenterar og konkluderar bryt dei med grunnstandpunkta i den historiske materialismen.

For det første: dei kjem fram til at «vekselvirkning mellom prod.krefter og prod.forhold kanskje gir ein mer dekkende beskrivelse av historias gang». (s.25)

Her tek dei berre nølande standpunkt for dialektikken samtidig som at dei ingen stader i artikkelen sin drøfter kva som er *hovedsida* i motseiinga.

For det andre: omtrent alt dei skriv om føydalismen, borgarrevolusjonane, England, Vest- og Aust-Europa er argumentasjon for at klassekampen er drivkrafta *uavhengig* av produktivkreftene. Her klipper dei over forbindelsen mellom produktivkreftene og produksjonsforholda og med det gløymer dialektikken og havnar i idealismen. Dei gjer dette teoretisk mogeleg m.a. fordi dei langt på veg reduserar produktivkrefter til teknologi og produksjonsforhold til klassekamp, samt fuskar med historia. Disse feila kjem best fram der dei skriv om England. «Klassekampen mellom bønder og føydalherrar fører til kapitalistisk

jordbruksdrift i England», og: «Tvert om skyldtes utviklinga av produktivkraftene (først i landbruket, deretter i industrien) endra klasseforhold-produksjonsforhold i jordbruket».(begge sitata s.21.)

Eg kan ikkje forstå anna enn at dette går i retning av eit helt nytt historiesyn: klassekamp skaper nye produktjonsforhold - deretter utviklar produktivkraftene seg!

Eg tillegg *ikkje* SGB eit slikt syn. Men eg meiner SGB har feil i teorien sin for den historiske utviklinga fordi konklusjonane deira ikkje samsvarer med historiske fakta.

HISTORISKE FAKTA

Fakta er så mangt. Det finst svært mange fakta, motseiingar og prosessar å undersøke og ta stilling til. Det kan vera vanskelig å få auge på dei historiske utviklingslovene i eit moderne samfunn. Går ein inn i eit gitt samfunn i ein gitt periode (England 1660 eller Norge f.eks. 1972) er det heller ikkje akkurat produktivkraftene sin revolusjonerande rolle eller økonomien sin avgjerande betydning som slår ein i augo. Men om klassekamp, EEC-kamp, kirkestrid, svarte daud, klima, krig eller geografisk beliggenheit *der og då* eller *her og no* spelar ei avgjerande rolle for kva som skjer og for utviklinga vidare, så forandrer ikkje det på marxismen sitt syn på kva som er grunnlaget for utviklinga.

For å forstå det må vi bakover og studera «kraftene sitt spel». Og vi må i utgangspunktet studere alle faktorene i utviklinga og forholdet mellom dei. Gjer ein det treng ein ikkje «økse til historiske fakta» for å kome til andre konklusjonar enn kva SGB gjer.

FØYDALISMEN

Mange av oss lærte på skulen at middelalderen var ei mørk og stillestående tid. Mørk var den nok, men at den var stillestående er ein sannheit med modifikasjoner. I hvertfall frå ca. år 1000 føregikk det ei aksellerande utvikling innafor handel, produksjon og vitenskap der borgarkrigar, handelskrigar, oppdagelsesreiser og revolu-

sjonar berre var uttrykk for utviklinga i samfunnet sin basis.

Det er sjølsagt umogeleg i ein kort artikkel å yte full rettferdigheit til ei historie som strekker seg over 700-800 år. Men om ein skal få eit visst innblikk i kva hovedfaktorar som førte fram til dei borgarlege revolusjonane og den industrielle revolusjon, vil eg ta med fylgjande:

1. Stor auke i handelen i Sør-Europa (indre Middelhav) som følge av korsferdene (1000-1200). *Oppstartning av handel* i Nord-Europa, (Nordsjøen og Østersjøen). Dette var betinga av og skjerpa utviklinga av etterspørsel, større spesialisering i produksjonen og meir produksjon. Det førte til utskilling av ein eigen handelsstand og til oppbygging av *verkelege* byar. (Nederlanda, Italia, Sør-Tyskland)

2. Byane sin kamp for sjølstende (1100-1300). Kjøpmannsklassen/byborgarane ville fri seg frå føydalherrane sin makt over byane. Dei fekk ein alliert i kongen som ynskte å vera mindre avhengig av føydalherrane i

pengespørsmål, militærspørsmål m.m. På ein måte var dette den fyrste borgarleg-revolusjonære epoken.

3. Framvekst av nasjonalisme og nasjonalstatar, (1300-1500). Tildels same alliansen som over; kongen vil ha reell makt — det nye borgerskapet ville ha eit større marked med mindre restriksjonar.

4. Reformasjonen må sjåast i lys av desse kampane og den økonomiske utviklinga på denne tida. Hovedskytset under reformasjonen var den geistlege delen av adelsveldet, (F.eks. Leo Hübertmann omtalar dette som det fyrste store oppgjeret med føydalsystemet).

5. Handelsrevolusjonen på 1500-tallet. Dreve fram av ynskjet om å bryte Venezia sitt monopol på handelen med Østen, basert på avansert italiensk skipsbyggingskunst og navigasjonskunst, verkeleggjort gjennom oppdagane av Amerika, sjøvegen til India og «strandhogga» i Afrika. Tyngdepunktet for handelen vart flytta til Vest-Europa; Spania, Portugal,

Tittelbladet til «Den perfekte kjøpmann» av franskmannen J.Savory (1578-1639). Furehaug legger i dette innlegget avgjørende vekt på handelsrevolusjonen på 1500-tallet i diskusjonen om kapitalismens framvekst. I denne «revolusjonen» flytta tyngdepunktet i handelen seg fra Italia til Vest-Europa.

England, Holland og Frankrike tok leiinga. Dei fleste andre land, *inkludert landa i Aust-Europa*, vart lig-gande langt etter i den utviklinga som handelsrevolusjonen på 1500- og 1600-talet ga støtet til.

6. Kraftig statleg stimulering av produksjon og produktutvikling, 1500-1700. Framveksten av merkantilismen (eit land sin rikdom må målast i mengden gull og sølv), og proteksjonismen (eksportere meir enn ein importerer).

7. Kontinuerlige handelskrigar. Ein av følgene av krigane og den økonomiske politikken i denne perioden var m.a. svært høg inflasjon. Land som England og Nederland satsa på handel og koloniutbygging for å gjere seg rike. Spania «satsa» på krig etter krig som dei betalte kontant med gull og sølv frå Amerika. Eit resultat vart at jordleiga steig slik at mange bønder som ikkje sjøl hadde jord vart dreve frå jorda. Eit anna resultat var at Spania sin eigen handel og industri på eit tidleg tidspunkt vart utkonkurrert og fylgeleg stagnerte.

8. Ulik utvikling mellom landa på grunnlag av geografisk beliggenheit, utfallet av krigar, styrkeforholdet mellom klassane i dei ulike landa og strategi i den økonomiske politikken. Spania var ei tid det mektigaste landet men vart av ulike grunnar akterut-seilt. Nederland kom tidleg med i utviklinga av både produksjon og handel. Såleis vart dette det fyrste landet borgerskapet sigra i (revolusjonsperioden 1566-88). Hundre år etter sigra borgerskapet i England.

HANDELEN SOM «LOKOMOTIV»

Eg trur dette får vera nok til å få fram at det ikkje var *enten* produktivkreftene *eller* produksjonsforholda som bana veg for utviklinga. Eller at det var klassekampen på landsbygda. Eller den voldelege fordrivinga av bønderne....

Overflateisk sett er det mest iaugefallande i denne perioden utviklinga av handelen. Og med det: utvikling av kjøpmannsskjikt, etablering av byar og det nye borgerskapet sine stadige makterobringar på bekostning av føy-

daladelen som kulminerar med borgarrevolusjonar og etablering av nye politisk-økonomiske system. Men handel er ikkje berre handel. Handel er vareoverskot, det er etterspørsel, det er ynskje om profitt, det er produksjon for å dekke etterspørselen, det er utskilling av eit eige skjikt til å frakte varene mellom produsent og forbrukar, det er eksperimentering, forskning og nytenking for å auke produksjonen, lette distribusjonen, auke handelen osv.

Kort sagt: *handel kan berre base-rast på produksjon*. Auka handel *krev større* produksjon. I historisk perspektiv er det ganske opplagt at effektivisering av produksjonen og utvikling av ny teknikk, betre anvending av denne m.m. er og har vore grunnlaget for den øvrige utviklinga.

For eksempel bør det ikkje herske tvil om at overgangen frå at kvar håndverkar lagde heile synåla til at denne prosessen vart delt opp i 92 ulike operasjonar både er eit uttrykk for produktivkreftene si utvikling og stimulerer til ytterlegare utvikling. Men dette er også uttrykk for ei utvikling av produksjonsforholdet i betydninga organisering og arbeidsdeling.

I det augneblink ein handelsborgar eller ein tidlegare håndverksmeister går inn og overtek denne produksjonen har det også oppstått ein ny type utbyttingsforhold. Eit utbyttingsforhold basert på lønsarbeid og kapital.

Denne type utvikling — utvikling av produksjonen og etablering av nye utbyttingsformer skjedde gradvis og sprangvis gjennom heile middelalderen.

«Lokomotivet» var handelen. Grunnlaget var utviklinga av produktivkreftene. Resultatet var framveksten av handels- og industriborgerskap. Dette borgerskapet måtte, på eit gitt stadium av utviklinga si, sprengje det gamle systemet i lufta for at produksjonen og handelen deira skulle få utvikle seg vidare. I Frankrike i revolusjonsåret 1789 utgjorde denne nye klassen 250 000 menneske, mot 270 000 geistlege og adlege, 2,5 millionar håndverkarar og ca. 22 millioner

bønder. Altså: nye produktivkrefter og nye produksjonsforhold veks fram innafor det gamle systemet. Ein sosial revolusjon er nausynt for at den nye klassen skal få alburom.

EKSEMPLET ENGLAND

England er eit dårleg eksempel for eventuelt å vise produksjonsforholda sin forrang foran produktivkreftene, eller at klassekampen mellom adel og bønder fører til kapitalisme på landsbygda. Kort kvifor:

— England var ved sida av Nederland det landet som drog mest nytte av handelsrevolusjonen på 1500-talet — m.a. på grunn av styrken i skipsfart-næringa.

— den viktigaste årsaka til fordrivinga av bøndene skuldast opprinneleg inflasjon og for høg jordleige. Dinest godseigarane sitt ynskje om å gå over til saueavl for å dekke etterspørselen etter ull i Flandern (jfr. Holland sitt forsprang i produksjonskapasitet m.m.)

— innhengningsystemet som fordri-vingsmiddel vart nytta i heile peri-oden. Men dette, samt voldeleg fordriving i stor målestokk vart hoved-metoden fyrst frå ca. 1750 og utover. — merkantilismen oppstod fyrst i England.

— Av ulike grunnar oppstod det ein allianse mellom det nye borgerskapet og store deler av adelen. Hovedmot-standen var representert av kongemakta og adelen i dei økonomisk tilbakeliggande områda i nord og vest. — England kunne ta ledelsen over Holland også fordi (trur eg) dei ikkje hadde krigar på eigen jord.

Altså ikkje produksjonsforhold eller klassekamp, men produksjon, handel, framskreden økonomisk politik samt ei sterk krigsmakt og gunstig geografisk beliggenheit forklarar England sin ledande rolle som handels- og industrimakt.

SLAVESAMFUNN OG FØYDALISME

Men sjølsagt er ikkje utviklinga lik overalt. Heller ikkje har overgangen mellom to ulike samfunnssystem vore bestemt av dei same faktorane overalt

og til alle tider. For eksempel har overgangen mellom slavesamfunn og føydalisme ein del særpreg i forhold til overgangen mellom føydalisme og kapitalisme. Her var det meir snakk om *mangel* på utvikling av ny teknikk og ei rasering av *menneška* som produktivkraft. Gjentatte slaveopprør og press frå fortrenkte ættesamfunn verka i lag med og forsterka problema dei stadige eroblingskrigane og makt-kampane påførte slavestaten sin økonomiske og politiske stabilitet. Krefter som etterkvart innsåg at slavehold var ein kostbar og ineffektiv måte å styrke samfunnet sitt økonomiske grunnlag på, verka i hop med desse andre «fysiske» kreftene. Slavesamfunnet stod for fall. Føydalismen gjorde alle partar «fornøgde» for ei tid.

ÆTTESAMFUNN OG FØYDALISME

Det føydale produksjonssystemet finn vi røtene til innafør slavesamfunnet. Men vi finn dei og i kjølevatnet av konfrontasjonen mellom ættesamfunn og slavesamfunn. Ættesamfunnet sin kamp mot slavesamfunnet førte til at dei tidlegare demokratisk valgte høvdingane fekk større og større makt. Hærmennene vart deia næraste støttespelarar. Dei tilrana seg gods og gull, og dei vart ideologisk korrumpert av kontakten med og krigen mot slavestaten. Dette ga retning til og framskunda den oppløysingsprosessen som alt hadde vart ei stund i mange ættesamfunn.

Norrøne kulturoverleveringar som Njåls saga, Snorre sine kongesagaer m.fl., er verker som skildrar denne

skarpe kampen i ættesamfunnet på det økonomiske og ideologiske planet. I Norge stod denne kampen frå 8-900-talet og utover. Ættesamfunna bukka under, men nokre prøvde å trosse «historia si gang». Eit stykke gløymt(?), men svært lærerik og interessant historie er korleis ein del ætter flykta til Island og der gjenoppretta, opprettholdt og vidareutvikla ættesamfunnet i endå nokre hundre år. M.a. avskaffa dei trelleholdet — ein økonomisk og politisk nødvendighet for at dei skulle klare å overleve og bygge sin nye demokratiske fristat.

OM FORMULERINGAR

Eg håpar eg har fått fram kvifor eg meiner formuleringar som «produktivkreftene er drivkrafta», eller «klassekampen er drivkrafta» må få

Bildet viser Martin Luther, omgitt av sine tilhengere, som brenner paven bannbulle på torget i Wittenberg i 1520. En viktig del av reformasjonen var at den ødela det teoretiske grunnlaget for kirkens maktposisjoner til fordel for den kristne fyrste — som Luther kunne godta. Dette virket tiltalende på fyrstene, f.eks. Fredrik den vise av Sachsen og Henrik den 8 i England. Lutherdommens store ekspansjonstid var 1530-årene, da den spredde seg til store deler av Tyskland og Norden. Furehaug skriver i dette innlegget at reformasjonen var det første store oppgjøret med føydalsystemet.

karakteren stryk. Formuleringa «produktivkreftene er grunnlaget» eller «den viktigaste drivkrafta» meiner eg kan forsvarast. Den er ikkje feil, men bør likevel ikkje brukast for mykje fordi den i beste fall berre er egna til å få fram eit viktig poeng; nemleg at kampen for produksjonen er den djupast sett viktigaste menneskelege aktiviteten.

Når formuleringa «produktivkreftene som drivkraft» likevel er vorte brukt ein del, (og langt på veg erstatta) formuleringa om «motseiinga mellom...», så trur eg det rett og slett skuldast bestrebelsane dei siste åra med å vinne fram med synet om at dei materielle produktivkreftene sitt nivå, økonomien i eit samfunn etc. utgjør grunnlaget for samfunnsutviklinga og set grenser for utviklinga av samfunnslivet, politikken, demokrati m.m. Det er lett å bli einsidig og unyansert i skarpe debattar. Spissformuleringar og forenklingar åpner lett for mistolkingar og feil. Mange har kort og godt gjort seg skuldig i den feilen som Engels oppsummerte han og Marx hadde gjort: «Ettersom hovedprinsippet ble fornektet av våre motstandere ble vi tvunget til å innprente det med sånt ettertrykk at de andre momentene i denne vekselvirkninga ikke alltid ble behandlet med tilstrekkelig nøyaktighet. Men når vi praktisk skulle tillemppe den ved å belyse en historisk periode ble imidlertid situasjonen en helt annen».

Studieboka (det avsnittet som er referert i SGB sin artikkel) «Kapitalisme/sosialisme» gjer litt av den same feilen. Men kapitlet som heilskap ligg etter mitt skjønn innafor ei dialektisk materialistisk historieoppfatning. Med andre ord: eg tykkjer SGB ropar «ulv» altfor høgt.

Eg meiner altså at det er empirisk belegg for å forsvare synet om at:

- økonomien har forrang foran overbygninga
- nye produksjonsmåtar er grunnlaget for revolusjonar i samfunnet
- nye produksjonsforhold oppstår på grunnlag av og i avhengigheit til utviklinga av produktivkreftene.
- produktivkreftene er det mest revolusjonære elementet i historia.

— klassekampen er eit uttrykk for motseiingane i produksjonen.

— alle desse kreftene verkar saman som ein motsigelsesfylt einhet, og driv utviklinga av heile menneskesamfunnet framover.

Og, som sagt, eg meiner dette også heile tida har vore ml-rørsla sitt syn på tross av periodevise tendensar til både idealisme, mekanikk og determinisme i noko av propagandaen og hjå ein-skildpersonar. Fylgjeleg kan vi også trygt gå ut frå at vi har mykje å hente ved å friske opp og fornye våre kunnskaper og forståelse av den *dialektiske* materialismen. I ein debatt om verda i dag og kva muligheter framtida vil gje oss er det viktigare enn å studere historia. Fortida kan ikkje under nokon omstendighet fortelje oss noko konkret om framtida, eller kva paroler vi skal stille i dagens politiske situasjon. Kunnskap om dei historiske utviklingslovene og rett bruk av den dialektiske materialismen kan derimot gjere oss i betre i stand til å forstå samtida og stille dei rette oppgåvene i rett tid. □

Gunnar Jørgen Furehaug

Litteratur:

Arbeidernes leksikon

Einar Olgeirson, *Frå ættesamfunn til klassestat*, Elan 1968

Leo Hubermann, *Menneskehetens rikdommer*, Pax 1975

Politisk økonomi, lærebok, Oktober 1975

Maurice Cornforth, *Marxismens filosofi*, bind 2

Kjønn & kapital

Vera Lind tar i dette innlegget opp den særegne kjønnsmotsigelsen i samfunnet. Hun mener det er behov for å videreutvikle marxismen-leninismen på dette området. Vera Lind skriver at det er lite sannsynlig at det har eksistert samfunn der kvinner har hatt politisk autoritet på linje med menn. Avslutningsvis slår hun fast at menn aktivt «tar» fra kvinner. Dette må kvinnene ta tilbake allerede i dag. Denne kampen betinges ikke av kapitalistiske produktivkrefter og produksjonsforhold, skriver hun.

Finnes det en særegen kjønnsmotsigelse? I såfall, hva kjennetegner den og hvordan virker den sammen med de andre sentrale motsigelser i samfunnet?

Jeg mener det fins en slik motsigelse og at den er viktig å forstå. Marxistisk teori har en lang tradisjon i å usynliggjøre motsigelsen kvinne/mann. I stedet har man ensidig betraktet kvinner som gruppe (kjønn) opp mot kapitalistene som klasse. Denne motsigelsen (som jeg mener er reell) går under navnet «kvinnespørsmålet». Dermed er kjønnsmotsigelsen blitt redusert til en motsigelse mellom en ekstra sterkt undertrykt gruppe av arbeiderklassen på den ene sida og borgerskapet på den andre. I virkeligheten er ikke dette annet enn en spesiell variant av synet: «mannen er menneske og kvinnen er kjønn». Mitt hovedpoeng er at både menn og kvinner må analyseres både som menneske og kjønn. Sagt på en annen måte: klassene må analyseres som bestående av to kjønn samtidig som hvert av de to kjønn må analyseres utfra klasse-tilhørighet.

Betydningen av denne analysemetoden kan vi se i debatten om 6-timers dagen. Det er blitt reist spørsmål om dette først og fremst er et kvinnekrav

eller et klassekrav. Implisitt i denne problemstillingen har jeg en mistanke om at det dreier seg om en oppfatning av at arbeiderklassens menns krav = klassekrav, mens arbeiderklassens kvinners krav = kvinnekrav. Det er klart at kamp for redusert arbeidstid i en eller annen form er et klassekrav i den forstand at det dreier seg om kamp for å senke merverdien. Det samme kan sies om det meste av det vi kaller klassekamp. Det som er like klart er at formuleringen av kravet om 6-timers normalarbeidsdag innebærer en forståelse av kvinners stilling som annenrangs. For kvinnene som arbeidere og kvinnene som kjønn er det ingen motsigelse i forhold til å stille dette kravet. For arbeiderklassens menn er det det. Som klasse har de interesse av 6-timers dagen, som kjønn har de ikke nødvendigvis det. Det er i hvert fall mye som tyder på at hvis det hadde vært opp til mannfolka ville de valgt andre typer arbeidstidsforkortelser, så som lengre ferier, kortere arbeidsuke osv. Ved å anvende kjønnsperspektivet i klasseanalyse får vi dermed fram mannsjåvinismen som et splittende element. Dette til forskjell fra hva som har vært vanlig, nemlig å se på særegne kvinnekrav som splittende i klassekampen.

Virkeligheten, den faktiske splittelsen i arbeiderklassen mellom de to kjønn, tvinger nå fram behovet for en videreutvikling av den marxist-leninistiske teorien i retning av å forstå kjønnsmotsigelsens karakter, og dens sammenheng med motsigelsen arbeid og kapital. Problemet når vi skal analysere er ofte å sette dem inn i en større sammenheng. Samtidig er dette helt avgjørende for å kunne utvikle et helhetssyn på samfunnet. Denne artikkelen skal handle om hvordan vi kan finne en sammenheng (og forskjell) mellom kjønn- og klassemotsigelser. Siste del består av noen foreløpige standpunkter til diskusjonen rundt hvordan kjønnsmotsigelsen står i dag.

KJØNNSMOTSIGELSEN

Hva består kjønnsmotsigelsens allmenne og særegne vesen i under kapitalismen? Vi kan begynne med å stille spørsmålet: Har kvinner alltid vært

undertrykt av menn? Den biologiske kjønnsmotsigelsen, som ikke er særegen for mennesket, vil eksistere så lenge mennesket består som art. Det som vil variere er i hvilken grad, og på hvilken måte denne motsigelsen er samfunnsmessig/sosialt virksom. Den biologiske forskjellen på kvinner og menn har gitt opphav til to ulike sett samfunnsmessige oppgaver for de to kjønn. Arten av denne arbeidsdelinga varierer imidlertid sterkt. Det er to fenomener som ser ut til å være typiske. For det første at kvinners arbeidsområder er mindre verdsatt. For det andre at det alltid er menn som har den høyeste politiske autoritet. Så vidt jeg veit finnes det ikke noe historisk

eller nåtidig eksempel på et samfunn hvor kvinner har hatt politisk autoritet på linje med menn. Iroqueserne i USA er et eksempel på et samfunn hvor kvinnene tradisjonelt hadde en sterk stilling, også politisk. Men sjøl om kvinnene her deltok i politiske avgjørelser, som f.eks. å avsette høvdingen, så kunne de ikke sjøl velges, altså bli aktive, legitime politiske ledere. (Rosaldo, 73). Det kan naturligvis ikke benektes at slike samfunn kan ha eksistert i forhistorisk tid. Sjøl syns jeg imidlertid det synes lite sannsynlig, nettopp p.g.a. kvinnes biologiske funksjon: å bære, føde og amme barn.

Arbeidsdelinga mellom kvinner og

«Klokken fem om morgenen». Tegningen er en del av George Grosz' serie «Den herskende klassens historie». Vera Lind skriver i dette innlegget at marxister ensidig har betraktet kvinner som kjønn opp mot kapitalistene som klasse. Klassene må analyseres som bestående av to kjønn samtidig som hvert kjønn må analyseres ut fra sin klasseilhørighet, skriver Vera Lind. Tegningen antyder at det også finnes kvinner i borgerskapet.

menn var biologisk gitt på et primitivt stadium. Sjøl om kvinnene i utgangspunktet ikke var undertrykt og utbyttet så må de ha vært i en sårbar posisjon for å bli det. For meg ser det derfor ut til at arbeidsdelinga mellom kvinner og menn var kimen til den første klassedelinga, at kvinner var den første klassen som ble utbyttet. Sannsynligvis er det også at menn rangerte seg i samme prosess. Dette er naturligvis bare en hypotese som må undersøkes empirisk.

Uansett kan man tenke seg at kjønnsmotsigelsen utviklet seg fra en viss sosial ulikhet til en skarpere motsigelse som innebar utbytting. Som sådan krever den en sosial undertrykkingsmekanisme. Pål Steigan (Røde Fane 2/84) forteller at Hopi-indianerne ler av en mann som bygger hus fordi det regnes som kvinnearbeid. Hva annet forteller det oss enn at kvinners arbeid er sosialt mindreverdige? I bygda jeg kommer fra lo de av mannfolk som trilla barnevogn men ikke av kvinner som kjørte traktor. Begge deler var selsynt.

Det allmenne ved kjønnsmotsigelsen er ikke annet enn det biologiske ved den. Det sosiale ved den endrer seg i takt med den historiske utviklinga, og innafor et bestemt trinn varierer den etter ulike faktorer så som klasse, by-land o.l. Og sjøl om det nå skulle vise seg at kvinner har vært undertrykt til alle tider så burde det ikke være umulig for en marxist å begrunne at slik trenger det allikevel ikke alltid å forbli.

Samtidig som erkjennelsen av det allmenne ved menneskesamfunnet er en forutsetning for å forstå kjønnsmotsigelsen er det også nødvendig å gå den andre veien: Gitt at det nå eksisterer en kjønnsmotsigelse, hvordan kan kunnskapen om denne utdype vår forståelse av samfunnet som helhet? I tråd med min oppfatning at det er et indre forhold mellom mennesket som art og mennesket som kjønn, vil jeg i utgangspunktet anta at det er et dialektisk forhold mellom kjønn- og klassemotsigelsene. Det vil si at en hvilken som helst samfunnsproduksjon må være preget av kjønnsmotsi-

gelsen på den ene sida og at kjønns-motsigelsen på sin side alltid vil være preget av det samfunnet den eksisterer i.

Hvis vi vil analysere kjønnsmotsigelsen i dag må vi se den i lys av det kapitalistiske produksjonsforholdet. Samtidig er det ingen grunn til å tro at vi kan forstå det kapitalistiske samfunnet uten å se det i lys av kjønns-motsigelsen.

Vi må undersøke dens vesen, hva den har til felles og (viktigst) hva som skiller den fra andre motsigelser. Hvis vi sammenligner med klassemotsigelsen kan vi spørre: Er det et undertrykkingsforhold? — Ja. Er det et utbyttingsforhold? — Ja. Er det et kapitalistisk utbyttingsforhold? — Nei. Hva er det da? — Det er et utbyttingsforhold av en annen type og jeg velger å kalle det patriarkalsk utbyttingsforhold.

Svarene overfor uttrykker mine standpunkter. For å begrunne dem er det nødvendig å dele i to analysenivåer, familien og den kjønnsmessige arbeidsdelinga i samfunnet som helhet.

FAMILIEN

Kvinner gjør menns arbeid mot en viss motytelse i form av forsørging og sosial trygghet. Simone de Beauvoir («Det annet kjønn», Pax) bruker betegnelsen vasall om kvinnens stilling i ekteskapet, hvilket etter min mening er mer betegnende enn ordet slave. Det at menn (som kjønn, uavhengig av klasse) tilegner seg resultatet av kvinners arbeid i et ulikeverdig bytteforhold synes jeg kvalifiserer godt til betegnelsen utbytting. Jeg foretrekker å bruke betegnelsen patriarkalsk om denne utbyttingsformen siden det gir umiddelbare assosiasjoner til maktforholdet kvinne-mann.

Samtidig vil jeg markere at jeg er uenig i Øysten Gullvåg Holter o.a. som så vidt jeg skjønner mener dette er kapitalistisk utbytting. Dette arbeidet er ikke verdiskapende i marxistisk forstand. Det er konkret arbeid som ikke inngår i kapitalens kretsløp, det styres derfor ikke av verdiloven. Husmora er ikke en del av totalarbeideren og mannen står ikke overfor henne

som kapitalist (annet enn i overført betydning, som Engels må ha ment det). Kjønnsmarkedet er en annen type marked enn varemarkedet. Det betyr ikke at det ikke kan være meningsfullt å bruke dette begrepet som en parallell til varemarkedet og at det siste ikke kan påvirke det første (og omvendt, jfr. pornoindustrien). Forhold mellom mennesker blir gjort til et forhold mellom varer.

Poenget mitt her er at hverken kvinnene som kjønn eller arbeiderne som klasse er tjent med at disse motsigelsene blir redusert til én. Det dreier seg om to adskilte fenomener, kjønn og kapital, (patriarkalsk og kapitalistisk utbytting) som i sitt vesen er av forskjellig karakter.

DEN KJØNNMESSIGE ARBEIDSDDELINGA

Kvinner er lavere lønna og i mindre grad faglærte (i etterspurte fag). De er lavere i hierarkiet både i jobb og organisasjonsliv enn menn. Ved en gjennomgang av det norske samfunnet vil vi finne at kvinner systematisk står under kommando av menn.

Ser vi disse to nivåene i sammenheng får vi det som er blitt kalt «kniptanga» (Strand, Høigård, *Materialisten 1/81*) Familieinstitusjonen gir kvinnene en annenrangs stilling på arbeidsmarkedet m.m., hvilket igjen bidrar til å holde kvinnene på plass i familien.

La oss nå gå over til å se på samfunnet i sin helhet. Her finner vi alt som har med (re)produksjon av sjølv klasse- og kjønnsforholdet å gjøre. Statlige institusjoner som skole, helse sosial, rettsvesen, politi osv. hører med i bildet her. Sammen med familien er dette institusjoner som skaper og gjenskaper visse typer mennesker — noen som er i stand til å undertrykke og utbytte andre som skal finne seg i det. Arbeid i disse institusjonene er ikke produktivt i den forstand at det produserer merverdi, bare i den forstand at den gjør verdiskapinga mulig. I denne forstand er altså også arbeidet i familien produktivt og samfunnsmessig.

Utviklinga går stadig i retning av

funksjonstømming av familien og dermed kvinners arbeid der. Hvis vi sammenligner med en 70-80 år tilbake ser vi en betydelig del av bruksverdiproduksjonen i hjemmet har gått over til å bli enten kapitalistisk vareproduksjon eller statlig/kommunalt drevet, dvs. samfunnsmessig på et høyere nivå. Denne prosessen har nå blitt ytterligere forsterket av kvinners økte yrkesdeltakelse og kjernefamiliens delvise oppløsning.

ARBEIDERKVINNENE MOT KAPITALEN

Når den partiarkalske maktstrukturen beveger seg sammen med den kapitalistiske betyr det også at kvinner som arbeidere står i et særegent forhold til borgerskapet. Knipetanga, eller kvin-

nenes annenrangs stilling på alle områder gjør at arbeiderkvinnenes sosio-kulturelle situasjon er anderledes enn arbeiderklassens menns. Som jeg allerede har vært inne på, påvirker dette verdien av arbeidskrafta, de blir ulik for de to kjønn. Videre har kvinner arbeid som gjør dem mindre i stand til å slåss for å heve prisen — og dermed verdien — på arbeidskrafta si. Det samme gjelder kampen om arbeidstempo o.l. Tilsammen peker disse faktorene i retning av superutbytting av kvinnelige arbeidere.

HVEM TJENER PÅ DETTE?

For å svare på dette spørsmålet må vi dele det opp. Når det gjelder kvinners omsorgsarbeid i hjemmet er det klart at mannen som kjønn tjener på dette

arbeidet. For borgerskapet er bildet mere flertydig. Hvis ikke kvinnene skal gjøre dette arbeidet er det tre muligheter: 1. Menn må gjøre det sjøl, hvilket skulle være hipp som happ for enkeltkapitalistene. 2. Staten må ta over, noe som kan gå på bekostning av merverdien. 3. Denne typen produksjon går over til vareproduksjon, styrt av verdiløven. Dette ville være gunstig for kapitalistene, hvor gunstig vil bl.a. avhenge av evt. endringer i verdien på kvinnelig arbeidskraft.

Det som naturligvis er interessant å merke seg er at av disse tre alternativene er det først og fremst de to siste som skjer i praksis.

Det neste spørsmålet må bli: hvem tjener på den kjønnsmessige arbeids-

Ved å anvende kjønnsperspektivet i klasseanalysen får vi fram mannsjåvinismen som et splittende element i arbeiderklassen, skriver Vera Lind i dette innlegget. Gjelder det også kampen for revolusjonen? På transparenten står det: «Uten kvinnes deltaking — vil ikke revolusjonen seire».

FOTO: KLASSEKAMPEN

DEBATT

delinga på arbeidsmarkedet? At alle menn tjener på kvinneundertrykkinga i den forstand at de har sosiale og materielle fordeler av den er klart. For arbeiderklassens menn er imidlertid interessen delt siden en så dyp splittelse i klassen er en trussel mot klassens samlede kampkraft. For borgerskapets menn er interessen entydig, siden splittelsen i den undertrykte klassen er en forutsetning for herredømmet.

KONKLUSJON

Det er fremdeles mange ubesvarte spørsmål, både teoretisk og politisk, på området kjønnsmotsigelse og kvinneundertrykking. Sjøl om det i de siste par åra har vært en positiv tendens i retning av å oppvurdere kvinnefrigjørings strategiske betydning, så er forståelsen for kjønnsmotsigelsens eksistens og karakter lite utviklet. Alle menns (om enn forskjellige) materielle stilling i forhold til kvinner må belyses nøyer. Å si at menn har privilegier i forhold til kvinner er ikke dekkende nok, det griper ikke dialektikken, det indre forholdet mellom kjønnene.

Snarere betegner det et ytre (og som sådan reelt nok) forhold hvor kapitalistene står utafor og «gir» mennene mer enn kvinnene. Mitt poeng her er at menn også aktivt «tar» fra kvinner, og dette kan og bør vi ta tilbake allerede i dag. Denne kampen betinges ikke av kapitalistiske produktivkrefter og -forhold annet enn som en ytre påvirkningsfaktor. Kampen er jo allerede i gang, så spørsmålet blir: stiller vi oss i spissen? □

(Innlegget er noe forkortet, Red.)

Vera Lind

Litteratur

Karl Marx, *Verker i utvalg*, bind 1,2,5,7, Pax 1970

Karl Marx, *Kapitalen bok 1, del 1*, Oktober 1983

Maxine Molyneux, *Beyond the Domestic Labour Debate*, New Left Review no 116, 1979

Mao Zedong, *Om motsigelsen*, Oktober

Regi Enerstvedt, *Dialektikk og samfunnsvitenskap*, Elan

Fra toppen av Lenin-mausoleet fra venstre til høyre

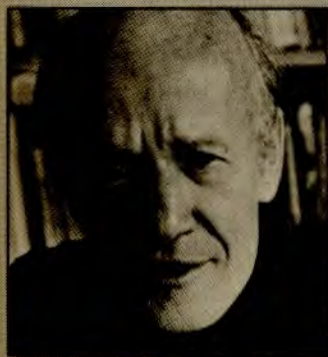
FRA S

Røde Fane har bedt Jens A. Christophersen anmelde Egil Fossums bok «Fra Stalins Sovjet». Christophersen mener Fossum er litt for lite nådeløs i kritikken av fangeleirene og henrettelsene. Han er også uenig i å bruke betegnelsen «borgerskap» på den herskende klassen i Sovjet. Christophersen trekker sammenligningen med Norge, som han mener ble styrt av en embetsmannselite fra 1680 til 1880.

Molotov, Dimitrov, Stalin, Kaganovitsj, Shvernik og Krutjov.

TALINS SOVJET

Professor Jens A. Christopher (bildet) anmelder Egil Fossums bok, «Fra Stalins Sovjet».

FOTO: BERNT EIDE

Det er uten tvil et meget nyttig emne som her er tatt opp. Vi blir ikke fort ferdige med problemet Stalin; selv på det internasjonale plan. Og vi merker også at forfatteren har gjort et grundig forarbeid i denne anledning. — I flere tilfelle kan vi også se at Fossum søker etter problemstillinger som kan være uortodokse. Det skal sies til hans ros. Men i andre tilfelle har man en slags forstemmende følelse av at konklusjonene er gitt på forhånd, og hvor det først og

fremst dreier seg om å finne passende premisser. Det burde jo helst være omvendt.

Fossum er ellers flink til å tenke i motsetninger. Den delen av dialektikken kan han. Og det er utvilsomt tallrike motsetninger i Stalins periode. Det samfunn han etterlot seg i 1953 var utvilsomt langt rikere, rent materielt, langt sterkere, rent militært, og langt mer moderne, rent teknisk, enn Sovjet i 1927 da Stalin konsoliderte sin personlige makt. Men det var

samtidig et samfunn som var vesentlig politisk fattigere.

HENRETTELSENE

Et punkt vil sikkert adskillige anmeldere kaste seg over, og det er forfatterens holdning til de tallrike henrettelsene og til fangeleirene. Ikke det at han bortforklarer, eller anvender den form for unnskyldende oppfinnsomhet som var så utbredt tidligere. Men han er på den annen side aldri nådeløs. Og han nevner heller aldri at det mest alvorlige kanskje

ikke var nedskytingen av ledende kommunister, men at de også måtte tilstå, offentlig, forbrytelser de aldri hadde begått. De måtte legitimere sin egen henrettelse. Eller omfavne boddelen, for å si det litt mindre diplomatisk. — Også Danton ble henrettet; men han slapp i alle fall å hylde Robespierre fra skafottet.

Her kunne det være nyttig å lese den nådeløse framstilling hos Marx av Den franske revolusjon og jakobinerterroren. Denne terroren var ikke bare brutal, men også helt unødvendig for at borgerskapet skulle detronisere aristokratiet. — Og noe lignende kan man nok også si om Stalin.

UTENRIKSPOLITIKK

På et helt annet område, vil jeg imidlertid hevde at forfatteren er noe for mild i sin dom; men da i forhold til helt andre aktører. Fossum skriver også en del om utenrikspolitikk. Og her kunne det vært på sin plass klart å gjendrive den utbredte vestlige påstand at Stalin var en krigshisser og en fare for verdensfreden. Stalins utenrikspolitikk var snarere forsiktig og pragmatisk, og til tross for sitt indre diktatur, og til tross for den særdeles utbredte tendens, både hos fredsforskere og andre, til å assosiere brutal innenrikspolitikk med pågående utenrikspolitikk. — Han kunne gjerne vært litt mer nådeløs også her.

BYRÅKRATI

Når det dreier seg om selve klasseanalysen av det sovjetiske samfunn har det meget lenge vært en permanent ulempe at «marxister» alltid har analysert etter modellen borgerskap-arbeiderklasse. — Også her bruker Fossum glosen borgerskap i forbindelse med den herskende klasse i Sovjet. — Dette kan lett bli misvisende. De herskende lag i Sovjet har ikke eiendom som sin basis. Deres status, privilegier og makt skriver seg derimot fra kontroll både av produksjonsmidler og av de politiske institusjoner. Byråkrati — eller forvaltningselite ville vært langt mer dekkende. — Og det må her understrekes at Marx, i motsetning til populære versjoner, flere ganger opererer med byråkrati som en egen herskerklasse. De handler slett ikke alltid på vegne av en eiendomsbesittende klasse. Dette er tydelig ikke bare i *Den attende Brumaire*, men også i hans geniale ungdomskritikk av den hegelske rettsfilosofi, og dessuten i hans utførlige analyse av Orientalisk Despoti; et samfunn helt dominert av den klasse som kontrollerte vanningsystemet; men som samtidig ikke eide jorda. — Det er manglende kjennskap til denne del av Marx som, for eksempel, gjør Trotskys analyse av sovjetstaten nokså mangelfull.

Tilsvarende tanker skulle forøvrig ikke være helt fremmede tanker i dette land, som i omtrent tohundre år, fra 1680 til 1880, ble styrt av en embetselite. — Sett fra en komparativ synsvinkel er det forøvrig påfallende at tilsvarende tendens også er nokså tydelig innen vestlig kapitalisme. Kapitalismen har overlevd, delvis også vokst,

ved at aksjeeierne i stadig større grad har abdisert, eller overdratt styringen til eksperter og teknokrater. — Skulle kapitaleierne og deres arvinger selv styrt, slik som vi ser i enkelte norske skipsrederier, ville nok adskillig sett temmelig anderledes ut. — Galbraith påpekte forøvrig, for omtrent tyve år siden, de nokså store strukturelle likheter mellom de herskende lag i vest, og tilsvarende grupper i Sovjet.

DYKTIG FORVALTNING

Som forfatteren påviser, vokste denne nye klasse fram under Stalin. Til Stalins forsvaret kan det nok sies at han av og til eksploderte, men samtidig også stort sett resignerte, i følge en så god kilde som hans egen datter Svetlana. — Men vi bør etter min mening også tilføye at Stalin, uten tvil, skaffet Sovjet en langt mer effektiv og dyktig forvaltning enn den gamle russiske. Forskjellen er her tydelig hvis vi sammenligner med Tyskland. — Mens det gamle Tyskland hadde et av verdens beste byråkratier, og Russland et av de dårligste, representerte nazismen et forfall, også sett fra en rent byråkratisk synsvinkel. Gaulleterne var, i tillegg til adskillige andre egenskaper, også slette byråkrater. Noe tilsvarende kan neppe sies om stalinismen.

GROMYKO-GENERASJONEN

Forfatteren burde kanskje også nevnt litt om det ideologiske forfall, den åndelige byråkratisering, i andre kommunistpartier; som en av ringvirkningene av utviklingen innen Sovjet. — Det som ellers særpreger dagens Sovjet er den fantastiske stabilitet, som klart utvikler seg til stagnasjon. — Det vi kan kalle

Det samfunn Stalin etterlot seg i 1953 var langt rikere rent materielt, og langt sterkere rent militært, enn Sovjet i 1927 da Stalin konsoliderte sin makt, skriver Jens A. Christophersen i denne anmeldelsen.

Egil Fossum (bildet) er flink til å tenke i motsetninger. — Den delen av dialektikken kan han, skriver anmelderen.

FOTO: KLASSEKAMPEN

Gromyko-generasjonen styrer fortsatt. De har alle det til felles at de startet sin karriere i slutten av tredveårene, den gang det var svært mange ledige toppstillinger i Sovjet. Og de steg kometaktig i gradene. — Gromyko selv steg fra aspirant i 1939 til toppambassader få år senere. Og han var ikke den eneste. — De fleste sitter der fortsatt.

Denne gruppen var for fersk til helt å overta da Stalin døde i 1953. Men den impulsive Khrutsjov ble bare et mellomspill. Med sin mangelfulle utdannelse og sin litt vulgære «folkelighet», ble han et fremmedelement innen dette skikt. Og han forsvant også, raskt, i 1964. — Siden den tid har det vært minimalt med endringer, uansett hva lederne måtte hete.

POLITISK PASSIVISERING

Som de fleste byråkratier frykter sovjetledelsen to ting: 1. en sterk fører som kunne

bringe deres egen sikkerhet og privilegier i fare, og 2. en politisk aktiv befolkning som kunne underminere deres egen posisjon. — Og vi kan tilføye, liksom den norske embetsmannstat ønsket en svak kongemakt kombinert med et politisk passivt folk og et lydig Storting.

Hva som eventuelt kan endre denne fastfrysede maktstruktur er det ikke lett å si, i alle fall ikke i dag. — Det er ikke mulig å skimte en Johan Sverdrup eller en Tranmæl i dagens Sovjet, for å anvende en norsk målestokk.

Forfatteren er flere ganger inne på den politiske passivering, og endring fra oven. Men jeg tror han bør gå litt lenger tilbake. — To revolusjonære kvinner peker seg klart ut. Og jeg tenker da på Alexandra Kollontay og Arbeideropposisjonen, på den tiende partikongress i 1921, som hevdet at fagforeningene måtte være uavhengige, også under sosialismen.

— Forøvrig i likhet med Solidaritet på et langt senere tidspunkt. — Og dessuten Rosa Luxembourg som allerede i

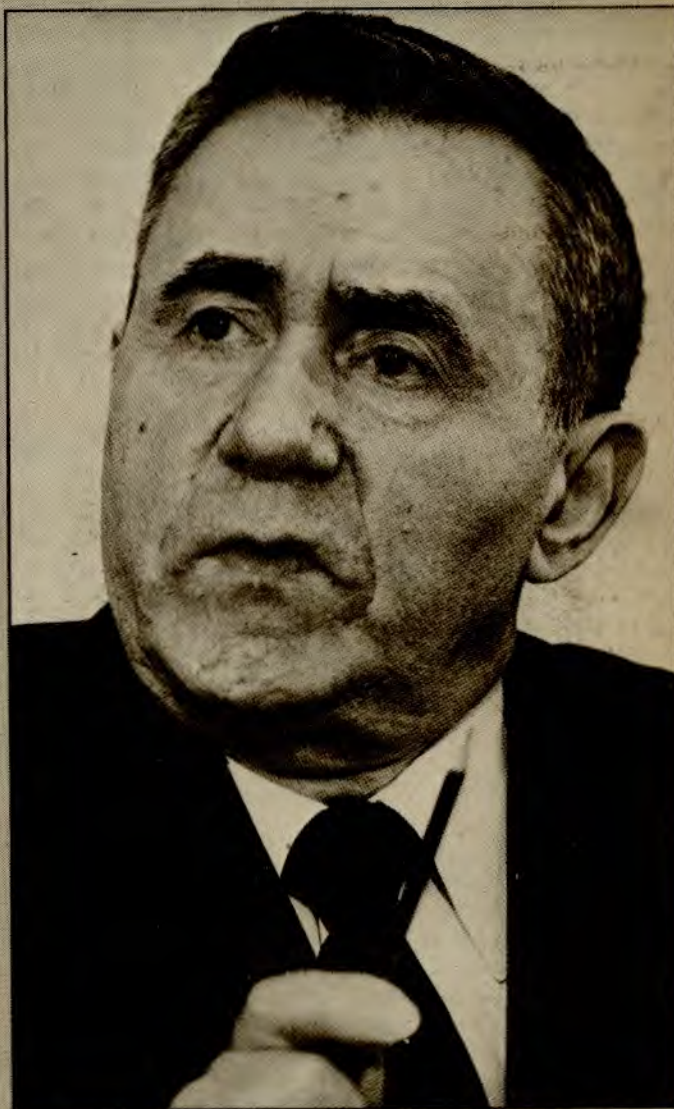
1918, fra fangecellen i Breslau, understreket den livsviktige betydning av politisk frihet og politisk deltakelse for at et nytt system ikke skulle degenerere til et byråkrati.

Men når vi her taler om byråkrati, bør vi huske at det herskende lag i Sovjet ikke bare er et byråkrati i normal forstand i departementer og bedrifter; det har også til sin disposisjon selve Partiet; den

sterkeste form for styringsorgan vår tid i det hele tatt har frambragt. ■

Jens A. Christophersen

Egil Fossum
Fra Stalins Sovjet.
Konflikter i sovjetisk
innenrikspolitikk
1945 — 1952
Forlaget Oktober
(154 sider)

Gromyko-generasjonen styrer fortsatt i Sovjet, skriver Jens A. Christophersen. De har alle det til felles at de startet sin karriere i slutten av tredveårene, den gang det var svært mange ledige toppstillinger i Sovjet. Og de steg kometaktig i gradene. Gromyko selv (bildet) steg fra aspirant i 1939 til toppambassader få år seinere.

Høyres historie 1918-40

Terje Valen anmelder annet bind av Høyres historie. Han skriver at bokas forfatter, Rolf Danielsen, ser DNA og Fedrelandslaget som de mest interessante politiske bevegelsene i mellomkrigstida. — Og dette gjør han i *Høyres historie*, skriver Terje Valen. DNA og det høyreaktivistiske Fedrelandslaget hadde også viktige fellestrekk. Begge var tilhengere av planlegging og statlig regulering. Den største svakheten ved boka er, etter anmelderens mening, at ikke utviklinga i retning statsmonopolkapitalisme blir drøftet. Men Valen mener dette er en god og «utrendy» bok.

Professor Rolf Danielsen har skrevet annet bind av «Høyres historie».

Så vidt jeg kan se betrakter Danielsen «Høyre» som en av flere borgerlige organisasjoner som arbeidet for å demme opp mot arbeiderbevegelsens revolusjonære tendenser og for å omforme arbeiderklassens organisasjoner sånn at de borgerlige interesser ble ivaretatt også av de.

Han mener, så vidt jeg kan se, også at de borgerlige organisasjonene lyktes med dette. DNA overtok langt på vei Fedrelandslagets økonomiske politikk, Venstres sosialpolitikk, Høyres forsvarspolitikk og Bondepartiets jordbrukspolitikk før og like etter det fikk regjeringmakten i 1935. Høyre måtte betale med isolasjon.

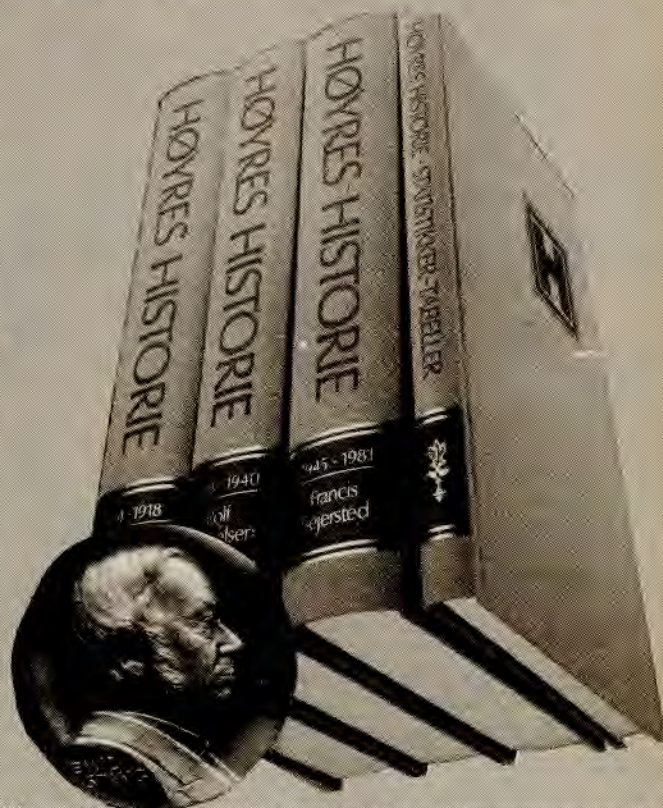
Nå overtok ikke DNA hele politikken til de andre partiene. Stort sett overtok det de

delene som passet til en økonomisk oppgangsperiode. Også Venstre og Høyre førte en relativt slakk reformpolitikk like etter første verdenskrig før den økonomiske krisen satte inn. Det er hovedtrekk fra denne politikken DNA videreutviklet på 30-tallet.

PANSRET NEVE OG ÅPEN HÅND

Nokså tidlig i boka avdekker Danielsen borgerskapets taktikk overfor arbeiderbevegelsen. Den virker helt klassisk og får betegnelsen «den pansrede neve» og den «åpne hånd». Et mer folkelig uttrykk er gulrot og pisk. Under stormbølgen etter krigen forberedte borgerskapet seg på å slå til mot folkelige oppstander med vold, og ved å gjøre det vanskeligst mulig for motparten å sette igang oppstand.

Men samtidig ble det gjort

Høyres historie er nå utgitt i fire bind. Terje Valen anmelder her Rolf Danielsens bind, som er nummer to i rekken. Det omhandler perioden fra 1918 til 1940.

tiltak for å temme bevegelsen på en annen måte. For å støtte den retning innen Arbeiderpartiet som ville arbeide på samfunnets utvikling etter de parlamentariske linjer gikk man inn for en valgreform. Innholdet var at enmannskretsene ble avløst av forholdstallsvalg. Dette medførte på kort sikt at DNA fikk flere representanter på Stortinget. På lengre sikt virket det sånn at et parti måtte ha bortimot flertall av velgerne for å få flertall på Stortinget. Det var derfor en garanti mot plutselige endringer i stortingsflertallet.

Åttetimersdagen ble vedtatt i 1919. Regjeringen ned-

satte flere kommisjoner som bl.a. skulle utrede spørsmålet om arbeiderne skulle få del i utbyttene fra bedriftene og andel i bedriftene, og spørsmålet om sosialisering av bedriftene. Under tariffoppgjøret i 1919 ga arbeidsgiverne ganske store innrømmelser. Det gikk klart fram at dette var en slags assuransepremie mot de revolusjonære framstøt.

Høyre som parti gikk i denne tiden også inn for offentlig boligbygging, husleieregulering og subsidiering av boligbygging. Partiet godtok altså at boligproblemet ikke kunne løses av det frie marked. I tillegg gikk Høyre inn for DNA

sin skattefinansiering av alderstrygden. Dette ble også vedtatt i Stortinget. Vi må merke oss at vedtaket også gikk ut på at loven ikke skulle settes i verk inntil videre.

Denne politikken ble utformet under to hovedforutsetninger. For det første var det en kraftig høykonjunktur. For det andre var det store massestreiker. Da disse to forutsetningene var brutt sammen, endret politikken seg kraftig. Men politikken medvirket til at arbeiderbevegelsen splittet seg i tre partier. Den førte også til at arbeiderbevegelsens militans fikk en grunnleggende knekk.

ØKONOMISK KRISE

Høsten 1920 begynte en dyp økonomisk krise i Norge. 1921 var det hardeste året. I 1924-25 gikk det bedre. Så ble det bestemt at kronen skulle bringes opp i pari kurs og festes til gullet igjen. Gullbindingen var blitt hevet under krigen. Denne paripolitikken førte til prisfall, arbeidsløshet og avsetningsvansker. Jordbruket fikk det særlig hardt. Da kronen var gullfestet i 1928 kom det noen gode år igjen fram til den store depresjonen nådde Norge i 1930.

Krisen fra 1920 førte til at stat og kommune opparbeidet store underskudd. Fra 1923-24 ble det tatt tiltak for å stabilisere og redusere gjelden. Dette førte til harde kamper i Høyre. Det endte med at den reformvennlige Klingenberg ble vraket mens Abraham Berge ga signaler om den nye politikken da han uttalte følgende i Stortinget: «Regningen ligger på mitt bord — den skal betales.» Berge ville skape balanse i statsbudsjettet, bringe orden og system i statsgjelden og betale den ned.

For å skaffe mer penger i statskassen ville Berge øke tollene og avskaffe brennevinsforbudet så staten kunne få avgiften av brennevinssalget. Skattene ville man ikke øke fordi en mente at de allerede var så høye at de hindret investeringer. Begge disse sakene ble det strid om. Arbeiderpartiet og Venstre ville øke den direkte skatten fordi det ville ramme de rikeste og skåne de fattigste. Men i begge disse sakene fikk Høyre flertall i Stortinget.

Danielsen avdekker også en kamp innad i Høyre i forbindelse med regjeringens håndtering av de store arbeidskonfliktene i 1923-24. I denne situasjonen ble det innen regjeringen vurdert å ta et initiativ til fullmaktslover sånn som man hadde i Weimar-republikken. En viktig grunn til det var at ledelsen i jernstreiken ikke lå hos LO-ledelsen, men i en komité der NKP hadde en viss innflytelse. Det ble i konservative kretser snakket om å ta «et generaloppgjør med vore arbeidere i det hele».

Mer aktivistiske høyrekretser hadde også begynt å organisere Samfundsvernet i 1923. Høyre-regjeringen gikk imot at dette skulle operere i egne formasjoner løsrevet fra det lokale politiets kontroll. Regjeringe så det altså som en hovedmålsetting å beholde monopol på voldsmakten. Den andre hovedmålsettingen var å få avsluttet konflikten så raskt som mulig. Det endte med at arbeidsgiverne måtte gi fem prosent lønnsøkning, noe mange betraktet som uhyrlig.

Det er interessant å høre at arbeidsgiverne blir skarpt kritisert av sosialminister Klingenberg, justisminister Rolfsen og kong Haakon. Forøvrig var det også kongen som ga

regjeringsoppdraget til DNA i 1927. Dette tyder på at relativt toneangivende kretser i borgerskapet mente at DNA begynte å bli ganske pålitelig.

For å få arbeidsgiverne til å trekke seg måtte regjeringen gå med på å vedta lover mot arbeidsfolks aksjoner, bl.a. «Tukthusloven». Det reiste seg likevel en storm mot denne ettergivende linjen også i Høyres egne rekker. Et resultat av dette var det altså at Berge kom i en ledende posisjon i partiet med det program å sanere finansene og å bekjempe den «revolusjonære arbeiderbevegelse».

Etter forhandlinger var det i 1927 klart at Høyre og Bondepartiet ikke klarte å finne en felles plattform som de kunne danne regjering ut fra. Høyre hadde heller ingen mu-

lighet til å sette sparepolitikken sin ut i livet. Situasjonen før valget i 1927 var meget dystert og valget ble også en katastrofe for Høyre. DNA ble, med 36,8 prosent av stemmene, det ubestridt største partiet. Andelen av stemmene var nøyaktig fordoblet siden valget i 1924. Høyre derimot, hadde fått redusert sin andel fra 32,5 prosent til 24 prosent. Fordi det ikke var mulig å få til samarbeid med Bondepartiet eller Venstre, ble altså resultatet at DNA fikk danne sin første regjering. Denne regjeringen ble kastet etter få dager fordi ledende folk innen borgerskapet satte igang en aksjon. Det var ikke Høyre, men Venstre ved Mowinckel som utformet mistillitserklæringen. Men Høyre stemte for den.

Slå ring om Norge!

*Ikke om Trotsky
og sovjett!*

STEM HØIRE

Valgplakat for Høyre fra tredve-årene.

Det kan sies mye om hva som skjedde i denne forbindelse, men hovedkonklusjonen vil nok bli at DNA-regjeringen ble kastet fordi ledende personer innen borgerskapet ennå ikke hadde stor nok tiltro til at DNA ville ivareta deres interesser fullt ut.

HØYREAKTIVISMEN

Etter DNA sin stemmeframgang i 1927 var det stor fare for at partiet kunne få reint flertall ved neste valg. Formannen i Høyre, Ivar Lykke, mente etter valget at det nå ikke var tale om «en voldelig revolusjon» som kunne møtes med voldsmakt, men om en samfunnsomdannelse i legale former. Her gjaldt det å mønstre argumenter og appell til velgerne. Dette blir Høyre sin linje i hele resten av perioden. Derfor bekjempet Høyre også den høyreaktivismen som nådde høydepunktet fram mot valget i 1930. En politisk forutsetning for å demme opp mot høyreaktivismen var samarbeid med de andre partiene. Danielsens mener at det også var en hovedforutsetning for at Høyre kunne gjenreise organisasjonen sin. Begrunnelsen er at høyreaktivistene en tid slukte både de penger Høyre ellers ville fått, og at de la beslag på aktivister som Høyre sjøl hadde såre bruk for. De som var misfornøyde med Høyres politikk krevde en rask og gjennomgripende sanering av statsbudsjetter og gjeld og en myndig reaksjon mot arbeiderbevegelsen, sier Danielson.

Danielsen behandler høyreaktivismens tre viktigste organisasjoner. Det er «Vort Land», «Frisinnede Venstre» og «Fedrelandslaget». Jeg har et inntrykk av at Danielson ser på denne delen av boka som sitt viktigste bidrag

som historiker. Danielsens skyver høydepunktet for høyreaktivismen fram fra 30-årene til slutten av 20-årene. Han viser hvordan toneangivende kretser i borgerskapet prøvde å presse Høyre over på sin linje ved å ta kontroll med partiets finanser og stille betingelser. Da dette ikke gikk, finansierte de samme kretser Fedrelandslaget for å oppnå målet sitt. Men våren 1929 forlater disse kretsene den aktivistiske linjen og kanaliserer igjen pengemidlene til Høyre. Dermed er beina slått vekk under Fedrelandslaget som taper kraften sin og forsvinner utover på 30-tallet. Da NS ble dannet var i virkeligheten høyreaktivismens dager talte i Norge. Dette var et uttrykk for aktivismens nederlag og isolasjon.

FEDRELANDSLAGET

Danielsen skriver at «Fedrelandslaget» var den viktigste av høyreaktivistenes organisasjoner. Lederen het Joakim Lehmkuhl. I boka «Norges vei, et angrep på norsk borgerlig politikk og et forslag til en nasjonal arbeidsplan», la Lehmkuhl fram grunnlaget for høyreaktivismens ideologi. Følgende sitat samler innholdet i et nøtteskall: «...Midt under brytningen mellom disse to grunninnstillinger, den konservative passivitet på den ene siden, og det marxistiske revolusjonskrav på den annen, vokser en helt ny mentalitet helt uimotståelig frem. Den er konservativ når det gjelder samfunnets etikk, når det gjelder menneskenes religion, slektsliv, moral, men den kan være radikal nok overfor økonomiske forhold og former.

Den nye strømmingen sier som så. Vi må beholde vort privatkapitalistiske produk-

sjonsapparat fordi det betegner menneskeåndens høyeste ydelse. Vi må beholde de grunnprinsipper det er sprunget ut av, eiendomsretten, det private initiativ, ulikhetens prinsipp om at utbyttet skal svare til innsatsen...

Men, føyer denne retning til: Vi må ha plan og orden, ikke minst i omsetningslivet. Konkurransen skal være verdiskapende, ikke fortærende. Det private initiativ må ikke gis anledning til å føre til planløshet og rot. Vor tids kompliserte økonomi må reguleres ved samfunnsmessige foranstaltninger. Også næringslivet trenger til samhold og plan.»

Danielsen sier at dette skriftet utgjør en parallell til DNA-medlemmene Colbjørnsen og Sømme sitt skrift om en norsk treårsplan, også fra 1933. Men Lehmkuhl sitt bidrag er «mer i pakt med den siste etterkrigstids produktivitetssideologi enn boken til Colbjørnsen og Sømme.»

Lehmkuhl har hentet svært mye av tankene sine fra Fredrick Winslow Taylor. I boka «Rational Arbeidsledelse» la Lehmkuhl taylorismens prinsipper fram for norske lesere for første gang. Taylorismen hadde også politiske overtoner. Den dannet utgangspunkt for kritikk av den manglende rasjonalitet i de parlamentariske styringsprinsipper. Og den kunne gi anvisning på en vei ut av klassekampen. Dersom produktivitet og arbeidsutbytte ble hevet, ville det bli nok til alle og fortsatt strid om godene ville bli en meningsløshet. Kapital og arbeid blir forbundsfeller ikke fiender.

Rundt dette programmet skulle det dannes en stor nasjonal bevegelse. Men først måtte en fjerne de farene den marxistiske revolusjonstrus-

sel og finansdøden innebar. Fedrelandslaget var det midlet som skulle til for å klare dette. På den måten plasserer Danielsens Fedrelandslaget og DNA som de to største og mest interessante politiske fenomener i mellomkrigstiden. Dette gjør han altså i Høyres historie.

Danielsen spør hva som var grunnen til at høyreaktivismen dabbet av fra 1929. Han mener at Høyres, og særlig Hambros kamp har spilt en rolle. Så døde også den «sterke person», Nansen, som aktivistene var ganske avhengig av.

Men hovedforklaringen finner Danielsens i det konjunkturuomslaget som fant sted i 1928. Fra da av var det høykonjunktur i nesten tre år. Statsgjelden syntes ikke lenger så truende. I tillegg orienterte arbeidsgiverne seg i retning av direkte kontakt og forståelse med fagbevegelsen. I 1928 strøk arbeidsgiverne kravet om lønnsreduksjon i forhandlingene med LO. Derfor går det en direkte linje fra dette oppgjøret og fram mot Hovedavtalen av 1935. «Når alt kommer til alt», skriver Danielsens, «var kanskje den gryende forståelse mellom de gamle antagonistene i arbeidslivet uttrykk for at man etter ti års krig var kommet til veis ende med de gamle kampmidler.» Det var i de politiske miljøer en gryende erkjennelse av at radikalismen var i ferd med å ebbe ut i arbeiderbevegelsen. Taktikken kunne være å gå til forhandlinger ved å gi etter på noen punkter sånn at den reformistiske retning i arbeiderbevegelsen fikk vind i seilene.

Resultatet av den svære høyrekampanje før valget i 1930 var at DNA gikk en del tilbake og at Høyre gikk en

døl fram. DNA sin framgang var altså brutt.

Høyre sin agitasjon under valgkampen tok utgangspunkt i at Arbeiderpartiet ikke var et parlamentarisk parti slik som de andre partier i Norge, men et erklært revolusjonært parti som ikke førte folkestyret, men diktaturet i sitt skjold. Utfallet av valget kunne bli avgjørende for vår eksistens som selvstendig stat. Valgprogrammet var ellers preget av en appell til allmenne borgerlige, kristelige og nasjonale verdier. Det var lite konkrete forslag å finne. «Besvergelse» kaller Danielson det.

DEN SISTE MOSTANDSKAMP

Om lysten er tilstede tillater ikke tid og plass at jeg går helt detaljert til verks i den videre framstillingen. Danielsen kaller perioden fra 1930 til 1935 for Høyres «siste motstandskamp». Fram til 1935 hanglet de gamle partikonstellasjonene videre, mens DNA ble holdt vekke fra regjeringsmakten. Etter valget i 1933 økte vanskene fordi alle de tre andre store partiene måtte klare å samarbeide for å holde DNA stangen.

Alle disse partiene inngikk det ene kompromisset etter det andre som gjorde at de oppga mange tidligere prinsipielle posisjoner. Det hele drev i retning av å godta stadig flere statlige tiltak. Høyre var vel det mest bakstreverske partiet her, mens venstrefolk som Thagaard gikk i spissen for statlig innblanding. Det partiet som prinsipielt og konsekvent sto på at staten måtte tre til dersom krisen skulle løses, var selvfølgelig DNA. Samtidig nedtonet DNA graden av statlig inngripen sånn at partiene sine standpunkter langt på vei

nærmet seg hverandre. Danielsen avviser derfor at det var snakk om noe regimeskifte i 1935. DNA hadde ikke flertall i Stortinget alene. Det kunne bli kastet fra regjeringsmakten om det ble for utfordrende. Og det tilpasset seg til denne situasjonen sånn at det med den praktiske politikken sin sikret taburettene.

HØYRE I ISOLASJON

Etter en kort analyse av Høyres velgeroppslutning i mellomkrigstiden tar Danielsen for seg Høyre i isolasjon fra 1935 til 1940. Regjeringen Nygaardsvold ble seiglivet. Den erklærte at den avgrenset arbeidsfeltet sitt til kriseproblemene i økonomien og lovet å nærme seg disse uten å overskride sentrale borgerlige verdier som stabil valuta og sunne finanser. Når de andre partiene syntes DNA gikk for langt, samarbeidet de og hindret vedtak i Stortinget.

Høyre ble etter 1935 stående som det parti som ville bevilge mest til forsvaret. Tidligere var avstanden til Venstres forslag liten. DNA sto fram til 1936 for den motsatte linjen. Men fra da av nærmer partiene seg. I 1937 kom det istand et forsvarsforlik som gjorde at det kunne bevilges utover det ordinære budsjett. Det ble også bevilget 62 millioner til militære formål i årene 1937-39. Danielsen tar i denne forbindelse opp en strid i Høyre om man skulle stå på den absolutte nøytralitetslinjen. Dette overlates til de interesserte lesere.

De store sosiale reformene som ble vedtatt under DNA-regjeringen, rullet fram i en atmosfære av stor enighet mellom partiene. Den økonomiske framgangen gjorde det mulig, samtidig som det aller meste var gjennomdrøftet og

utredet i flere komitéer osv. gjennom årtier. Her fratar Danielsen DNA mye av æren for disse tiltakene.

I budsjett og finanspolitikken ble Høyre stående alene i opposisjon til de ekspansive tendenser, sier Danielsen. Høyre ville fremdeles forsøke å få til en «borgerlig» front med de andre store partiene mot DNA. Blant annet derfor blåste det opp de ideologiske og politiske skillene mellom seg sjøl og DNA. Hambro hevdet f.eks. i Stortinget i 1937 at Nygaardsvold «Hvergang når han blir provosert, erklærer sig og sitt parti for å ha nøyaktig den samme revolusjonære innstilling som tidligere».

KRIG OG SAMARBEID

Det siste kapitlet i boka handler om tiden fra 9. april til 25. september 1940. Jeg synes at to saker her er særlig interessante. Det ene er felleserklæringer som partiene kommer med. Det andre er partienes stilling under riksrådsforhandlingene. Felleserklæringene mener Danielsen er en direkte fortsettelse av samlingstendenser fra 30-årene, samtidig som den spesielle situasjonen gjorde de mulig. DNA var under riksrådsforhandlingene det partiet som var mest villig til å vrake kongen og dermed landets fremste nasjonale symbol. Venstre sto hardest på i forsvar for kongen, mens Høyre sto i en mellomposisjon. Dessuten påpeker Danielsen det faktum at også Høyre hadde sine ja-menn og sine nei-menn i denne tiden.

BORGERLIG OPPDEMININGSPOLITIKK

Hva er det Høyre demmet opp for i mellomkrigstiden? For å svare på det tror jeg vi må sondere mellom sosialis-

me og «sosialisme». Den første betydningen er revolusjon og proletariats diktatur. Den andre betydningen er statsmonopolkapitalisme. Høyre drev oppdømming mot begge. Fram til splittelsen i DNA i begynnelsen av 1920-årene var faren for proletariats diktatur tilstede i et visst monn. Man var ikke helt sikker på hvilken retning som ville seire i arbeiderbevegelsen, sjøl om det ikke var så veldig stor tro på at den revolusjonære retning ville seire til syvende og sist.

Da Norges socialdemokratiske Arbeiderparti og DNA gikk sammen i januar 1927 vedtok de at målet var å vinne folkeflertallet i valg. Da måtte det stå klinkende klart sjøl for etterbølerne at den revolusjonære retning var død.

Nå måtte borgerne sin kamp rette seg mot DNA sitt program for statsinngrep når dette truet de private interessene, framfor alt de private monopolene. Det var en viktig del av denne kampen å hindre at DNA fikk flertall på Stortinget. Den kraftige politiske bølgen som borgerskapet reiste før valget i 1930 skulle først og fremst sikre denne målsettingen.

Nå var det også sånn at den revolusjonære retning ikke var død. Den levde videre i NKP. Borgerskapet hadde derfor fremdeles behov for kamp mot denne retningen. Samtidig ble det også ført en tredje kamp fra borgerlig side. Det var oppdømmingen mot den aktive kamplinjen i fagbevegelsen.

MONOPOL- OG STATSMONOPOLKAPITALISME

Det store faktum som etter min mening er utelatt i framstillingen er utviklingen mot statsmonopolkapitalismen i Norge og hva det krever av

politikk. Monopoliseringen skred kraftig fram i perioden som helhet. Krisene i seg sjøl sørget blant annet for det. Sjøl om det ble opprettet mange nye småbedrifter, så økte den vekten de største konserner og banker osv. hadde. Denne utviklingen tvang fram en mer samfunnsmessig organisering av produksjon og fordeling.

Pionerprosjektet for den norske statsmonopolkapitalismen kjenner vi alle. Det er Vinmonopolet. Det ble stiftet i 1922 og utviklet videre framover til 1932 da det var blitt et mønster på statsmonopol. Oslo-gruppen innen storfinans var dypt involvert i byggingen av Vinmonopolet. Under 2.verdenskrig satt lederne for denne gruppen ved makten i Hjemmefronten. Under krigen styrket gruppen seg ytterligere ved å ta ledelsen i Norsk Hydro sammen med tyske interesser. Da den norske stat formelt overtok Hydro etter krigen var det en massiv videreutvikling av samarbeidet mellom de ledende kreftene innen storfinans og DNA. Her ble Høyre en spurv i trandansen.

Utviklingen i Høyre må derfor sees i lys av utviklingen av DNA. Og utviklingen av DNA må sees i lys av den taktikken borgerskapet hadde for å omforme partiet fra et radikalt arbeiderparti, over reformismen til monopolkapitalens viktigste parti i Norge.

Da DNA fjernet seg helt fra den radikale posisjon på 20-tallet, beholdt partiet de delene av politikken som kunne settes ut i livet under kapitalismen. En stund var partiet derfor litt forut for sin tid i forhold til tenkningen i de ledende deler av borgerskapet. Samtidig beholdt DNA visse

trekk som gjorde at de borgerlige lederne ikke var helt sikre på at de hadde kontroll med partiet. Men dette ble etterhvert utlignet og DNA ble fullt ut adoptert som monopolborgerskapets viktigste parti i Norge. Jeg tror at den endelige adopsjon først skjedde under 2.verdenskrig, etter at DNA var holdt trygt i tøylene som mindretallsregjering før krigen. Det faktum at London-regjeringa var blitt avhengig av penger fra skipsfartskapitalen og samarbeid med de borgerlige hjemmefrontlederne inne i Norge, satte nok dype og varige spor.

Høyre utspilte sin rolle og ble dels talerør for de private monopolgruppene og dels et slags reserveparti for hele borgerskapet.

GOD BOK

Dette er en viktig bok å lese for å begripe hva som skjedde i Norge i mellomkrigstiden. Boka beskriver borgerskapets økonomiske politikk og dets tiltak overfor arbeiderklassen i en periode med tre økonomiske oppganger og to kriser. Den sier mye om borgerskapets påvirkning av partier og bevegelser, og om dets mestertlige grep om flerpartisystemet og parlamentariseringen.

Grunnen til at jeg synes Danielsen's bok er god, er at han presenterer så mange motsigelser og så mye stoff at det er mulig å gå ham etter i kortene og være uenig med konklusjonene hans ut fra hans egen bok. Dette er hederlig historieskrivning som bryter helt med den tildekende og «trendy» framstillingen som prager begynnelsen på det nye store verket om okkupasjonshistorien. ■

Terje Valen

Her får du oversikten over alle Røde Fane som har kommet ut siden 1979. De fleste bladene har vi igjen på lager. Noen få er utsolgt og noen er det bare få numre igjen av (De haster det med å sikre seg). Numrene kan bestilles ved å skrive til Røde Fane eller bruke slippen under.

1/79. Inneholder bl.a. flere artikler om Kina. Anders Ekeland skriver om Komintern. (Få numre igjen)

2/79. Tar opp invasjonen i Ungarn 1956. Intervju med Hans Ebbing om Sovjets karakter. Dessuten om militærpolitikk.

3/79. Bl.a. intervju med Pål Steigan om dogmatiske feil i AKP. William Hinton-intervju om Kina. Og om Pol Pots linje var feilaktig.

4/79. Omhandler psykiatrien i Sovjet. Om NATO, debatten om Pol Pot fortsetter og om oppsijonen i Tsjekkoslovakia.

6/79. Natur og miljø — om AKPs miljøpolitikk. Debatt om Ebbings syn på Sovjet.

7/79. — Det er gode tider, Tor Halvorsen. Om AKPs prinsippprogram og AKPs holdning til homofile. (Kun få numre igjen)

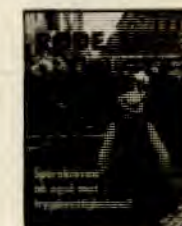

8/79. Tar opp den nye datateknologien, og Røde Fane stiller spørsmålet: — Legger virkelig Finn Gustafsen alle kortene på bordet?

1/80. Iran under Khomeini, Islam. Og om at Stalin nekta å utgi Engels.

2/80. Det sagnomstuste nummeret der det slås fast at det blir krig før 1985. Videre om AKPs faglige politikk, intervju med Gudmund Vindland, om tale av Kari Mundahl Johnsens bok, «Hva er kvinnesak?». (Kun få numre igjen)

3/80. Tron Øgrim og filosofiprofessoren Arnfinn Stigen i holmgang om sosialismen. Hvorfor angripes helse- og sosialektorer? Og Røde Fane spør: Hvor går den progressive litteraturen?

4/80. Tar opp oljepolitikken som haverte. Og det var dissens i gutteklubben: Gjelsvik mot Michelet.

DE FANE 1979 – 1984

5-6/80. Dobbeltnummer om sosialismen. Per Lund mot Jørn Magdahl. Bør alle få med seg. Videre om vi bør forkaste kulturrevolusjonen. Og om 70-åra som en nøkkelperiode i norsk teater.

7/80. Behandler krigsa i Europas ml-bevegelse. Hvorfor ble det tyske KPD oppløst. Og forsvinner arbeiderklassen? (Kun få numre igjen)

8/80. Kampen om arbeiderlitteraturen er tapt skriver Dag Solstad i dette Røde Fane. Det er borgerskapets nye taktikk som truer arbeiderlitteraturen, svarer Knut Johansen.

1/81. Har ledelsen medlemmenes tillit, Pål Steigan? Og hva skjer med oljemilliardene?

2/81. Røde Fane intervjuer Per Gunnar Gabrielsen og Steinar Hansson om atomtrusselen. Det var her Steinar Hansson foreslo å gi folk en morfinsprøyte i stedet for å bygge tilfluktsrom. Og bedriftsdemokratiet blir avvist.

3/81. Krise i verdensøkonomien – tredivetår på nytt, har Røde Fane som hovedoppslag. Og det hevdes at det ikke er tre, men seks hovedklasser i Norge i dag.

4-5/81. Nytt dobbeltnummer. Denne gang om kommunismens i en brytningstid. Helge Øgrims kritikk av AKP blir trykt sammen med Pål Steigans svar. Og Røde Fane har vært over kjølen og intervjuet SKP.

6/81. Nils Holmberg skriver om Kina rett før sin død. Og det blir hevdet at Kampuchea ikke var noen marxistisk revolusjon.

7/81. Polen var hovedoppslag – i rett tid. Videre om Europas framtid. (Kun få numre igjen)

8/81. Egil Fossums store artikkel om Stalin og om USAs ml-parti i full oppløsning. (Utsolgt)

1/82. Om Kinas økonomi og Johan Galtung uttaler seg om krig og fred.

2/82. Vil verden gå under i en atomkrig, spør Røde Fane? Og Jan Myrdal er intervjuet om fascismen i Skandinavia.

3/82. Røde Fane tar opp klassene i Sovjet.

4/82. Her tas den vanskelige sosialismen opp og Bjørn Nilsen anmelder Tron Øgrims bok – og er ikke helt fornøyd. (Kun få numre igjen)

5/82. Tar opp opposisjonen i fagbevegelsen, og om Bucharin.

6/82. Tre verdener teorien stilles til debatt. Forslag til kunstopolitisk manifest for AKP.

1/2-83. Et viktig og stort anlagt nummer om AKP – ti år i en sosialdemokratisk utopi. Og det er plass til Stalin- og partidebatt.

3/83. Pål Steigan kritiserer kulturrevolusjonen og det er diskusjon om kultropolitiske manifest. (Kun få numre igjen)

4/83. Tron Øgrim skriver om prinsippprogrammet og det skrives om partiteori.

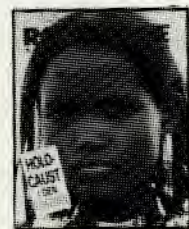
5/83. Hovedtema er kapitalens krisestrategi. Nedleggninga av Akergruppa blir saumfart, og hva er sosialrealisme?

6/83. Røde Fane spør: Kunne Hitler vært stoppet? Stort intervju med Hans Fredrik Dahl og Jan Myrdal. Fortsett om kulturrevolusjon og prinsippprogram.

1/84. Behandler den nye klassestrukturen. Sigurd Allern skriver om den nye intellektuelle klassen. Og Røde Fane spør: Var det feil å opprette Komintern. (Utsolgt)

2/84. En skarp artikkel konkluderer med at et sjøberga Norge blir en arbeidsleir. Og Røde Fane tar opp årsaken til at det blir kriser.

3/84. Eirik Rossen skriver om den tredje verden. Blir det holocaust? Videre om historisk materi-

alisme, klasseanalyse og kvinne-debatt.

4/84. Vil Sovjet angripe Europa? Og Kjersti Botnedal forklarer hva hun mener med «direkte makt». Hvem sto bak mordet på Kirov?, og en god del mer.

5/84. Har hovedtema om historisk materialisme. Hva var årsakene til kapitalismens framvekst i Vest-Europa? Videre om PLO og India.

6/84. Tar opp den nye teknologiske revolusjonen. Hvor stor omfatning har den, og hvilke virkninger vil den få? Stefan Heym skriver om Tyskland og delingen. Videre om hvorfor familien bør oppløses.

Og fortsettelsen får du med deg hvis du abonnerer på Røde Fane.

Du får tilsendt de numrene du mangler, mot å sende inn slippen under. Vi sender deg bladene i postoppkrav. Hvert nummer koster 15 kroner + porto.

Jeg vil ha følgende numre tilsendt:

☐ Ja, jeg vil abonnere på Røde Fane

Navn:

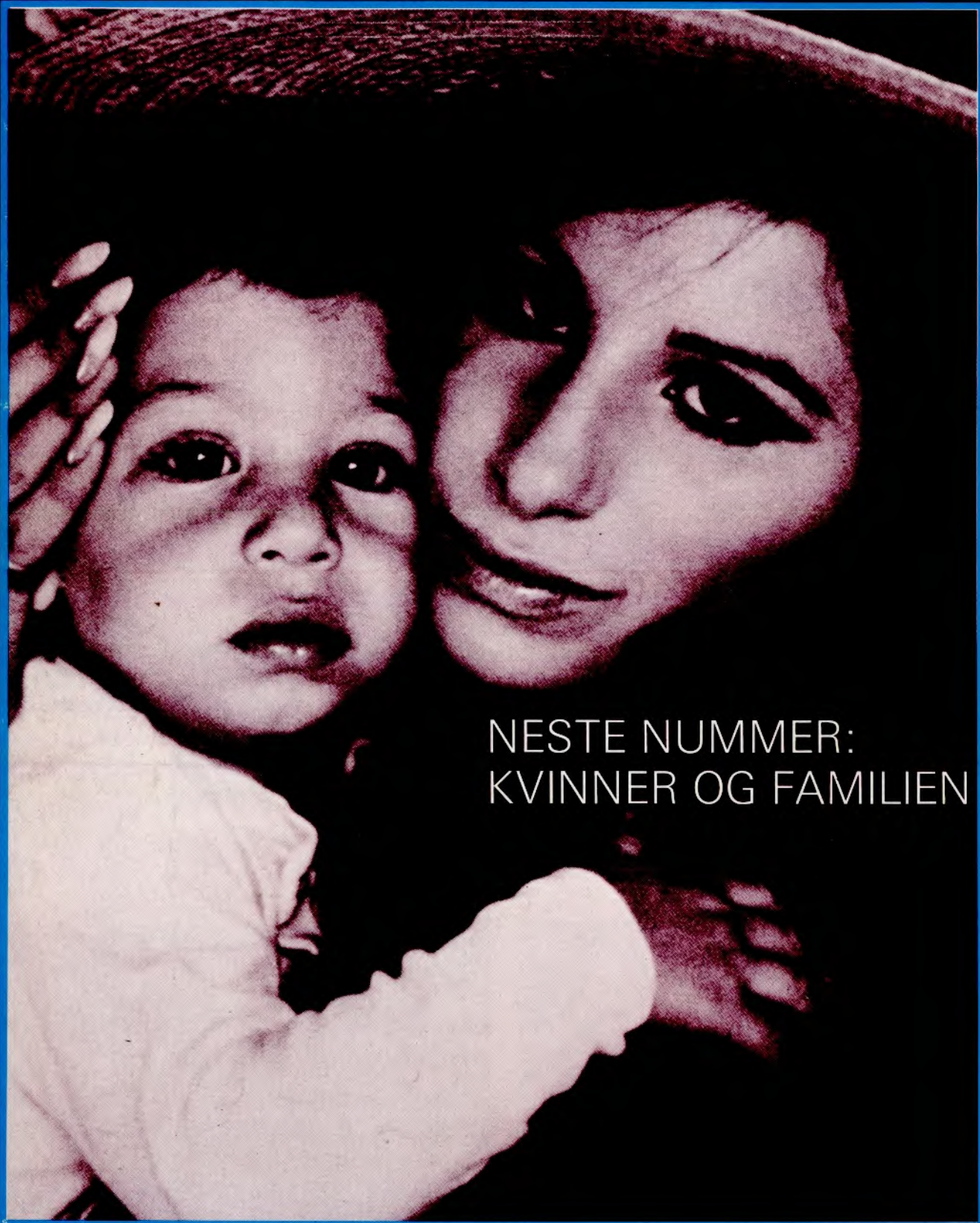
Adresse:

Postnr./sted:

Slippen sendes til Røde Fane, Boks 6875 St.Olavsplass, 0130 Oslo 1

(Hvis du ikke vil klippe i bladet, skriv bestillinga di på et kort)

Retur:
Røde Fane
Boks 83, By
0611 Oslo-6

NESTE NUMMER:
KVINNER OG FAMILIEN